

**KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI
SZOLGÁLAT**

XII. évfolyam 2. szám

2013. november

**FELDERÍTŐ
SZEMLE**

ALAPÍTVÁ: 2002

BUDAPEST

**A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
tudományos-szakmai folyóirata**

Felelős kiadó

Kovács József altábornagy, főigazgató

Szerkesztőbizottság

Elnök: Dr. Béres János dandártábornok

Tagok: Dr. Kobolka István ezredes
a Tudományos Tanács titkára
Dr. Magyar István nyá. dandártábornok
Dr. Tömösváry Zsigmond nyá. dandártábornok
Dr. Bagi József ezredes
Dr. Resperger István ezredes
Dr. Fürjes János alezredes
Dr. Magyar Sándor alezredes
Dr. Tóth Sándor alezredes
Dr. Vida Csaba alezredes

A kézirat lezárva: 2013. október 30.

Felelős szerkesztő: Dr. Tömösváry Zsigmond nyá. dandártábornok

Olvasószerkesztő: Gál Csaba nyá. ezredes

Tördelőszerkesztő: Tóth Krisztina zászlós

A kiadásban közreműködött az MH Geoinformációs Szolgálat
Szabályzatszerkesztő és Kiadó Osztálya

Nyomdai munkák:

HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú
Nonprofit Kft.

Felelős vezető:

Dr. Bozsonyi Károly ügyvezető igazgató

HU ISSN 1588-242X

TARTALOM

DR. TÖMÖSVÁRY ZSIGMOND NYÁ. DANDÁRTÁBORNOK	
ELNÖKI MEGNYITÓ.....	6
DR. KIS-BENEDEK JÓZSEF NYÁ. EZREDES	
A KATONADIPLOMÁCIA HELYE, SZEREPE	
A DIPLOMÁCIÁBAN ÉS A KÜLPOLITIKÁBAN	8
DR. SALLAI IMRE NYÁ. EZREDES	
KATONADIPLOMÁCIA ÉS INFORMÁCIÓSZERZÉS	15
PROF. DR. SZAKÁLY SÁNDOR	
A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI KATONAI	
ATTASÉSZOLGÁLAT SZEMÉLYI ÖSSZETÉTELE	22
DR. OKVÁTH IMRE	
A MAGYAR KATONADIPLOMÁCIA ÚJJÁSZERVEZÉSE	
AZ 1960-AS ÉVEKBEN	40
DR. HORVÁTH MIKLÓS NYÁ. EZREDES	
A MAGYAR KATONADIPLOMÁCIA SZEREPE	
A VARSÓI SZERZŐDÉS FELSZÁMOLÁSÁBAN.....	54
PROF. DR. NANOVSZKY GYÖRGY	
A KÜLKÉPVISELET VEZETŐJE ÉS A VÉDERŐATTASÉ	
EGYÜTTMŰKÖDÉSÉNEK TAPASZTALATAI.....	72
KIRÁLY ELEMÉR NYÁ. EZREDES	
A KATONADIPLOMÁCIAI MUNKA ÉS A VÉDERŐATTASÉ-	
HIVATALOK MŰKÖDTETÉSÉNEK LOGISZTIKAI FELADATAI	77

NAGY LÁSZLÓ NYÁ. EZREDES

**KATONAI ÉS LÉGÜGYI ATTASÉ VOLTAM BULGÁRIÁBAN
ÉS AZ ELSŐ KATONAI ATTASÉ ALBÁNIÁBAN (1992–1996) 82**

DR. TÖMÖSVÁRY ZSIGMOND NYÁ. DANDÁRTÁBORNOK

**A HAGYMAKUPOLÁK ÁRNYÉKÁBAN
(EGY KATONADIPLOMATA VISSZAEMLEKEZÉSEI) 93**

DR. MAGYAR ISTVÁN NYÁ. DANDÁRTÁBORNOK

KATONADIPLOMATA VOLTAM DÁNIÁBAN (2000–2003) 123

BALI JÓZSEF NYÁ. VEZÉRŐRNAGY

**TAPASZTALATAIM A KATONADIPLOMÁCIA
IRÁNYÍTÁSÁBAN 138**

SIKLÓSI PÉTER

**A MAGYAR KATONADIPLOMÁCIA IRÁNYÍTÁSÁNAK
JELENLEGI HELYZETE 145**

DR. BÉRES JÁNOS DANDÁRTÁBORNOK

**A KNBSZ SZEREPE A KATONADIPLOMÁCIAI TEVÉKENYSÉG
IRÁNYÍTÁSÁBAN 156**

DR. MAGYAR ISTVÁN NYÁ. DANDÁRTÁBORNOK

ZÁRSZÓ 180

**A FELDERÍTŐ SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ
PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI 185**

A kiadvány

a FELDERÍTŐK TÁRSASÁGA EGYESÜLET,

a MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG,

a KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLAT

és a NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM

közös szervezésében

2013. október 16-án

a Nemzeti Közzolgálati Egyetemen

az önálló magyar katonai felderítés létrejöttének
95. évfordulója tiszteletére

„Fejezetek a magyar katonadiplomácia történetéből” címmel megrendezett

szakmai-tudományos konferencia
szerkesztett anyaga.

DR. TÖMÖSVÁRY ZSIGMOND
NYÁ. DANDÁRTÁBORNOK

ELNÖKI MEGNYITÓ

Tisztelt Konferencia! Hölgyeim és Uraim!

A Felderítők Társasága Egyesület Elnöksége nevében tisztelettel köszöntöm a mai konferenciánkon megjelent valamennyi kedves vendégünket. Külön is köszöntöm a társrendező szervezetek és intézmények – a Magyar Hadtudományi Társaság, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat és a Nemzeti Közszerzési Egyetem – vezetőit és képviselőit, akik vállalták, hogy segítségünkre lesznek a 2013. évi szakmai tudományos konferenciánk megrendezésében.

Megkülönböztetett tisztelettel köszöntöm a rendezvényünket előadóként is jelenlétével megtisztelő Professzor Doktor Szakály Sándor Urat, a konferenciánknak otthont adó Nemzeti Közszerzési Egyetem tudományos rektorhelyettesét.

Köszöntöm a nemzetbiztonsággal foglalkozó szervezetek meghívásunkat elfogadó képviselőit, a Felderítők Társaságával együttműködő civil szervezetek vezetőit és képviselőit, valamint Egyesületünk itt megjelent tagjait.

Elnökségünk az év elején, a 2013. évi feladataink kialakítása során határozta el, hogy ebben a számunkra különösen fontos esztendőben a katonai felderítő szakmához ezer szállal kapcsolódó katonadiplomácia kérdéskörét tűzi hagyományos éves konferenciánk napirendjére. A különösen fontos jelzöt az indokolja, hogy ebben az esztendőben emlékezünk meg mi, katonai felderítők az önálló magyar katonai felderítés/hírszerzés 95. évfordulójáról.

1918 novemberében, az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlását követően létrejött magyar állam az elsők között hozta létre a katonai felderítéssel, hírszerzéssel foglalkozó szervezeteket. Ezeket az alapokat folyamatosan fejlesztve épültek ki a két világháború között azok a képességek, amelyekre akkor is szükség volt, és amelyekre nagy szükség van napjainkban is. Erről az eseményről minden évben a felderítők védőszentjének, Szent Mártonnak napján emlékezünk meg. November elején még egy jeles eseményre is emlékezünk: a Magyar Tudomány Napjára. Tekintettel arra, hogy Egyesületünk Alapszabályában a hagyományápolás és a felderítő szakma történetének kutatása egyaránt fontos feladatként jelenik meg, úgy gondoltuk, hogy a mai szakmai-tudományos konferenciánk jól illeszkedhet mind a Magyar Tudomány Napja, mind pedig az önálló magyar katonai felderítés/hírszerzés létrejöttének 95. évfordulója alkalmából szervezett rendezvények sorába.

Amikor konferenciánkat terveztük, világosan érzékeltük, hogy még egy egész napos konferencia sem elég a nemcsak szakmai szempontból érdekes és izgalmas témakör körüljárására. Ezért is határoztuk el, hogy csupán arra vállalkozunk, amit a meghívón jeleztünk: vagyis a magyar katonadiplomácia történetének egyes, általunk fontosnak tartott fejezeteiről ejtünk szót.

Arra az önkéntelenül is felvetődő kérdésre pedig, hogy milyen kapcsolat van mai konferenciánk témája, a katonadiplomácia és a katonai felderítés között, mindjárt a konferencia elején megpróbálunk választ adni.

Konferenciánkat három blokkra tagoltuk:

- az elsőben szeretnénk megvilágítani a katonadiplomácia helyének, szerepének és a katonai felderítéssel való kapcsolatának elméleti alapjait, és bepillantást engedünk két fontos korábbi időszak (a két világháború közötti és a hatvanas évek) katonai diplomáciájának műhelytitkaiba;
- a második részben a katonadiplomácia gyakorlati működésének tapasztalatait szeretnénk bemutatni az érintettek (a véderő-, a katonai és légügyi attasék, illetve egy nagykövet és egy hadtörténész) szemszögéből, valamint felvázolni a működésükhöz nélkülözhetetlen logisztikai háttér biztosítását;
- és végül a harmadik blokkban a katonadiplomáciai tevékenység rendszerváltozás utáni irányításának tapasztalatairól szólnak majd a legilletékesebbek, az egy-egy időszakban ezért a területért felelős szak-, illetve helyettes államtitkárok, valamint az irányítás egyes gyakorlati kérdéseiről szól a KNBSZ főigazgató-helyettese.

Hogy milyen sikerrel tesszük mindezt, arról majd a konferencia zárszavában Dr. Magyar István dandártábornok úr, Egyesületünk Tudományos Bizottságának vezetője, a konferencia főszervezője szól majd.

Őszintén örülök annak, hogy ilyen szép számmal fogadták el meghívásunkat és tisztelik meg jelenlétükkel konferenciánkat. Bízom benne, hogy a nap végéig kitartanak, és nem fogják megbánni, hogy ennek a rendezvénynek szentelték idejüket.

Végezetül Elnökségünk nevében szeretnék köszönetet mondani a Nemzeti Közszerzői Egyetem vezetésének, hogy rendezvényünknek otthont adott, és külön is az Egyetem Nemzetbiztonsági Intézetének a konferencia előkészítéséhez nyújtott önzetlen segítségükért.

Hölgyeim és Uraim!

Eredményes, tartalmas és hasznos konferenciát kívánok valamennyiünknek!

DR. KIS-BENEDEK JÓZSEF NYÁ. EZREDES

A KATONADIPLOMÁCIA HELYE, SZEREPE A DIPLOMÁCIÁBAN ÉS A KÜLPOLITIKÁBAN

Nagy megtiszteltetés számomra, hogy a konferencia nyitóelőadását tarthatom egy olyan témában, ami véleményem szerint rendkívül fontos, az elmúlt években sok változáson ment át, éppen ezért tudományos kutatása is indokolt. Mivel a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen vagyunk, az illetékeseknek javasolni fogom, hogy a Hadtudományi Doktori Iskolánkon a katonadiplomácia is legyen kutatási terület.

Ha katonadiplomáciáról beszélünk, fel kell tenni a kérdést, vajon létezik-e ilyen? Nyilvánvalóan igen, hiszen vannak katonadiplomáták, akik egyaránt dolgoznak bilaterális és multilaterális szinten, de maga a katonadiplomácia körülbelül úgy fogalmazható meg, mint a biztonságpolitika. Az előadásra történő felkészülésem során tanulmányoztam Magyarország nemzeti katonai stratégiáját, és sajnálattal vettem tudomásul, hogy ez a szó nem létezik a stratégiában. A 49. pont kiemeli, hogy : „A globális biztonsági környezetben zajló változások következtében felértékelődik a hírszerzés és az elhárítás szerepe. A műveleti területre jellemző összetett kihívások, valamint a gyakran változó biztonsági helyzet szintén megnöveli a pontos és időbeni információk és értékelések iránti igényt”. A 65. pont szerint a „Magyar Honvédség biztosítja a nemzetközi katonai kapcsolatok fenntartását”, de úgy vélem, hogy ez azért szűkebb megközelítés, mint a katonadiplomácia, amely eszköz és szolgálat egyben.

A 2012-ben elfogadott Magyarország nemzeti biztonsági stratégiája valamivel többet mond a külpolitikáról a 42. pontban: „*Magyarország biztonságpolitikai céljait és érdekeit aktív külpolitikai tevékenységgel, két- és többoldalú diplomáciai keretekben és kapcsolatrendszerben kívánja érvényesíteni*”. Ez már kis jóindulattal utalhat a szakdiplomáciára is. Kormányzati szinten elfogadott külügyi stratégia nincs, a 2011-ben bemutatott, a magyar külpolitika stratégiai irányait összegző dokumentum szakdiplomáciai feladatokkal nem foglalkozik, alapvetően az uniós elnökség utáni helyzetet összegzi. Véleményem szerint a katonadiplomáciáról a nemzeti katonai stratégiában az eszközök fejezet alatt kellett volna említést tenni.

A katonadiplomácia és az állami (külügyi) diplomácia kapcsolata

Jogos kérdésként merül fel, vajon milyen a külügyi és a katonadiplomácia viszonya. Állami (kormányzati) szinten a külkapcsolatokért egyértelműen a külügyminisztérium felelős, és ez magában foglalja a külkapcsolatok teljes spektrumát, így a gazdasági, a kulturális, a konzuli, a katonai stb. területeket. Ágazati szinten azonban saját területen létezik a tárcák felelőssége, így ez a védelmi tárcánál a

védelempolitika alakítása során nyilvánul meg. Nem mindig egyértelmű azonban, hogy a külügy megszabja a fő irányt és ugyanezt követi a többi tárca is. Én is tapasztaltam 1990 és 1994 között romániai külszolgálatom során, hogy míg a külügyi kapcsolatok kifejezetten rosszak voltak, nem így nézett ki a helyzet a katonai kapcsolatoknál. Nemzetközi szinten is elfogadottá vált, hogy a magyar–román kapcsolatok példaértékűek voltak, ami mindkét ország megítélését pozitívan befolyásolta. Elmondhatjuk, hogy a katonadiplomácia visszahathat a külügyi kapcsolatokra és formálhatja azt. Megállapítható tehát, hogy a katonai diplomáciai tevékenység nem feltétlenül van minden esetben összhangban a külügyi elképzelésekkel, lehetnek speciális tárcaérdekek is. Ez nem zárja ki azt, hogy a külügyminisztérium irányítása is fontos, de a katonadiplomáciát szervezetileg és szakmailag 90%-ban a honvédelmi minisztérium, a katonai szervezetek (élén a vezérkarral) és a katonai hírszerző szervezetek irányítják. A véderőátadás-hivatalok felállítása is egy közös politika eredménye: a hivatalokat a HM védelempolitikai helyettes államtitkár és a KNBSZ főigazgatója javaslatára, a külügyminiszter egyetértésével a honvédelmi miniszter hozza létre. A bilaterális nagykövetségeken egyszemélyes vezető a nagykövet, övé a politikai felelősség, védelempolitikai, katonai szakmai kérdésekkel a véderőátadás foglalkozik, aki az utasítását a szakmai központtól és nem a nagykövettől kapja. Saját hivatallal és önálló jelentési rendszerrel rendelkezik, de azt is meg kell jegyezni, hogy ez nem minden országnál van így. A szakmai kapcsolatok bemutatása során nem kerülhető meg, hogy a katonadiplomációhoz hozzákapcsolódott a katonai hírszerzés, és az is tény, hogy a katonai hírszerzés volt előbb. A katonai hírszerzés eszközként használta és használja a katonadiplomáciát. Ez elsősorban a klasszikus bilaterális katonadiplomációra volt jellemző, ahol a részes országok katonai attasékat küldtek egymáshoz. Itt két lehetőség volt: az egyik az, hogy az országok valamiféle katonai szövetségben álltak egymással, ebben az esetben a katonai attasé feladata egy összekötő funkció volt, de emellett megvolt a hírszerző feladata is. Más esetekben a katonai attasé feladata egyértelműen a hírszerzés volt. Ez többé-kevésbé a mai napig sem változott. A külügyminisztérium az általános politikai irányítást végzi, a HM a katonadiplomáciai irányítást, a KNBSZ pedig az információszerezés szakmai irányítását látja el.

Történeti visszatekintés

A katonaiattasé-szolgálat a 17. században, a harmincéves háborúban került előtérbe, amikor a franciák katonatiszteket küldtek külföldre azzal a céllal, hogy összeköttetést teremtsenek a külföldi katonai szervezetekkel, figyeljék a katonai mozgásokat, magyarul hírszerzési adatokat gyűjtsenek. A 18. században vált gyakorlattá az, hogy katonai attasékat a nagykövetségekre küldjenek, ami összefüggésben volt a védelmi intézmények kialakulásával és nem utolsósorban a gyarmatosítással. A 20. század drámai változásokat hozott a katonai attasék számának növekedésében, a fegyverek és fegyverrendszerek elterjedésében és a hírszerzés iránti igény megerősödésében.

1961 fontos év volt a diplomácia, így a katonadiplomácia történetében, hiszen ekkor írták alá a diplomaták jogállásáról és felelősségéről szóló Bécsi Megállapodást. A Megállapodás világosan rögzíti, hogy a küldő állam a misszió tagjait szabadon határozza meg. A katonai, a légügyi és a haditengerészeti attasék esetében a fogadó állam előzetes jóváhagyásra megkérheti a küldendő személyek

nevét. A katonadiplomata természetes teljes immunitást élveznek. A katonadiplomácia fogalomként 1990-től a nemzetközi kapcsolatok új korszakában jelentősen módosult, hiszen ma már nem katonadiplomáciáról, hanem védelemdiplomáciáról beszélünk. A védelemdiplomácia a klasszikus katonadiplomáciából származik, amely az ókortól létezik, újjászületett a napóleoni háborúk korában, lényege a hidegháború lezárásáig nem változott, tehát a katonadiplomácia ismert feladataira fókuszált. 1990-től a globális küzdőtéren, főként a diplomácia előtt álló kihívásoknak köszönhetően, interdependencia jött létre, új szervezetek jelentek meg, teret biztosítottak a védelemdiplomácia új alkalmazásának. A védelemdiplomácia nemcsak bilaterális, hanem multilaterális szinten is megjelent.

A hidegháborút követő időszakban a biztonsági körülmények változása miatt a véderőátadás a nemzeti védelmi diplomáciában sokkal nagyobb szerepet játszanak.

Védelemdiplomácia napjainkban

A klasszikus diplomáciai feladatokon kívül a védelemdiplomáciának olyan kérdésekkel is foglalkoznia kell, mint:

- a demokratikus országok védelmi és biztonsági reformjai;
- komplex békétámogatás és polgári válságkezelő műveletek;
- terrorizmus elleni küzdelem (főként az információszerzés területén).

A megváltozott feladatoknak megfelelően nőtt az attasék kapcsolati rendszere, szélesebb körű technikai és politikai ismeretekre van szükségük, és nagyon valószínű, hogy ezen a területen az elvárások nem fognak csökkenni.

Ez alapján számos országban újra áttekintik a véderőátadás-szolgálat működtetésének rendszerét, az attasék képzését és felkészítését, valamint azt is, hogy hol szükséges attasészolgálatot működtetni, és milyen személyi feltételekkel. Mindenképpen szeretném azt kiemelni, hogy a véderőátadási tevékenység hivatás, egy olyan szakma, ahol a katonai, a diplomáciai, a nyelvi és a szakmai tapasztalatok megkerülhetetlenek, szükséges bizonyos rátermettség, amit ki lehet alakítani, de nem mindenkinél. Egyáltalán nem biztos az, hogy egy jó katonából jó katonadiplomata válik, és olyan személyek sem léteznek, akik kizárólag katonadiplomata születtek. Nem témája a konferenciának, de a felkészítésre – amely az eredményes munkavégzés alapja – nálunk nagyobb figyelmet kellene fordítani, hiszen akit minden korábbi előzmény és tapasztalat nélkül véderőátadásnak küldenek (többször előfordult, hogy beosztás megszűnése, jutalmazás, rosszabb esetben előző beosztásban meg nem felelés miatt, vagy személyes kapcsolat révén küldtek külföldre), az nem megfelelő munkát végzett új szolgálati helyén. Jó lenne itt is a pályáztatási rendszer (amire korábban már voltak kísérletek), amely különböző munkaterületeken hatékonyan működik.

A védelemdiplomácia feladatai

A védelemdiplomácia legfontosabb jellegzetessége a diplomáciai és a katonai eszközök kombinált alkalmazása.

Ezek a feladatok egymással szorosan összefüggnek, a gyakorlatban komplex módon kerülnek megvalósításra, sokszor szinte elválaszthatatlanok.

A védelemdiplomácia legfontosabb feladata a védelmi érdekek érvényesítése bilaterális és multilaterális szinten. Érthető módon ezek lényegesen szélesebbek a véderőátadás feladatainál, akik gyakorlatilag a feladatokat „aprópénzre váltják”.

A védelemdiplomáciának olyan feladatai is vannak, mint például:

- katonai tanácsadás és segítségnyújtás a védelmi szektort reformáló országoknak;
- katonai és polgári missziók létrehozása konfliktus által érintett területeken a konfliktus alatt és azt követően;
- új fegyverzetellenőrzési, leszerelési és bizalomerősítési intézkedések kidolgozása.

A véderőátadás feladatai általánosságban az alábbiak:

1. Képviselés (reprezentáció).
2. Érdekvédelem.
3. Tárgyalás.
4. Tájékozódás és tájékoztatás.
5. Kapcsolatfejlesztés.

Ezek részleteiben az alábbiakban összegezhetők:

- a küldő ország katonai és biztonsági érdekeinek támogatása;
- a küldő ország katonai hatóságainak képviselése a fogadóországban (átakkreditálás esetén -országokban);
- biztonságpolitikai és katonai kapcsolatok működtetése még akkor is, ha a két ország között a kapcsolat megromlott, illetve a kétoldalú katonai kapcsolatokat csökkentették
- a nagykövet, illetve a nagykövetség állományának katonai (biztonsági) tanácsadója;
- figyelemmel kíséri a fogadóország biztonsági, katonai eseményeinek alakulását és erről tájékoztatja a kiküldő hatóságait;
- menedzseli a katonai, a védelemdiplomáciai és a biztonsági kapcsolatokat bilaterális és multilaterális szinten (pl. békepartnerség);
- javaslatok megtételével támogatja a két ország védelmi iparának együttműködését;
- válság esetén szerepet játszik annak kezelésében.

A védelempolitikai érdekek érvényre juttatása nem mindig történik véderőattasék küldésével, mert ezt az anyagi lehetőségek nem biztosítják. Ilyen helyzetben vagy a bilaterális diplomácián keresztül érvényesíthetők az érdekek, vagy átkkreditálással oldják meg az országok, illetve a nagykövetség állományából valaki (többnyire az első beosztott) kapja feladatul a védelempolitikai érdekek érvényesítését. Néhány éve bevezetésre került az ún. utazó attasék rendszere, akik hazai bázisról, rendszerint több országba történő akkreditálással oldják meg a feladatot. Értelemszerűen ennek a módszernek a hatékonysága összehasonlíthatatlanul gyengébb az állandó képviselőnél. A méreteket érzékeltetve az Amerikai Egyesült Államok például 135 országban működtet katonai képviselőket, Svájc 17 országban tart fenn véderőattasé-hivatalt, ezek 72 ország katonai szervezeteivel állnak kapcsolatban. (A magyar helyzetről a konferencia más előadásában lesz szó.)

A védelemdiplomácia feladatainak és eszközrendszerének vizsgálata során nem feledkezhetünk meg a hazánkba akkreditált külföldi véderőattasékról, akik hazájuk képviselőjében hasonló feladatokat oldanak meg nálunk, és munkájukkal jelentősen hozzájárulnak a bilaterális kapcsolatok erősítéséhez. Sajátosságként kell megemlítenem, hogy nálunk a külföldi attasékkal történő kapcsolattartásért a Honvédelmi Minisztérium Nemzetközi Főosztálya felelős.

A véderőattasék kiválasztása, irányítása, felkészítése

A véderőattasék kiválasztása országonként eltérő, de általános sajátosságként említhető, hogy a kiválasztás többnyire a védelmi minisztérium hatásköre. Eltérő a jelölés pl. Svájcban, ahol egy különböző minisztériumokból álló nyolctagú bizottság dönt a pályázókról, de meghatározó szerepe van a külügyminisztérium képviselőjének. A véderőattasék rendfokozata országonként eltérő, függ a katonai kapcsolatok szintjétől és a fogadóország méretétől, alezredestől vezérőrnagyig terjed. Mindenütt gyakorlat, hogy a jelöltet el kell fogadnia a katonai hírszerzésnek, a vezérkarnak és annak a nagykövetségnek, ahol a véderőattasé szolgálni fog. A diplomáciai feladatot a legtöbb véderőattasé közvetlenül a védelmi minisztériumtól kapja és oda, illetve a katonai hírszerzésnek is jelent, de vannak eltérések (pl. Ausztria, ahol az attasé a nagykövettől is kaphat feladatot). Ha a küldő szervezet nincs az attasé munkájával megelégedve, akár azonnal is hazahívhatja.

A véderőattasék a nemzetközi gyakorlatban a kiküldés előtt speciális felkészítést kapnak. Ez magában foglal több hónaptól egy évig tartó nyelvi képzést (az angol alapnyelv, esetenként a fogadóország nyelvét is tanítják), szakmai felkészítést (védelem- és biztonságpolitika, hírszerzés, protokoll, fegyveres erők szervezete, fegyverzetellenőrzés, fegyverexport ismerete, speciális számítógépes ismeretek, országismeret). A képzés esetenként a családtagokra is kiterjed.

Reformok a véderőattasé-szolgálatnál a hidegháborút követően, a nemzetközi gyakorlatban

A hidegháborút követően a reformokat illetően két megközelítéssel találkozhatunk. Azokban az országokban, ahol a véderőattasé-szolgálatot elsősorban információszerezésre használják, nem történtek változások. A másik csoportba azok az országok tartoznak, ahol reformokat hajtottak végre a véderőattasé-szolgálatban, ezek főként NATO- és EU-országok.

A reformot végrehajtó országoknál az alábbi változások azonosíthatóak:

- Csökkentették a bilaterális posztokat és növelték a multilaterális beosztásokat a NATO-ban, az EU-ban, az ENSZ-ben, illetve az ezekhez tartozó parancsnokságokon abból a megfontolásból kiindulva, hogy az együttműködés és az információcsere ezeken a területeken érvényesül leginkább. A multilaterális szervezetekben dolgozó tisztek többnyire olyan feladatokat látnak el, mint a bilaterális véderőátadás, irányításukat a védelmi minisztériumon belül önálló részleg végzi.
- Számos országban a véderőátadást a szomszédos országokból átirányították a stratégiai fontosságú országokba (azaz a fejlett világból a fejlődő világ irányába). Például a NATO- és az EU-országok közötti szoros kapcsolatok nem igénylik véderőátadás működtetését. A nyugat-európai országok ezért a Közel-Keleten, Ázsiában és Afrikában hoztak létre véderőátadás-hivatalokat, egyben csökkentették a szomszédos országokban működő hivatalok számát.
- A bilaterális akkreditációról áttértek a több országba történő akkreditációra, így egy állomáshelyről több országot tudnak kiszolgálni. Előfordul, hogy egy országban két-három attasé állomásozik, és onnan látnak el 4–7 országot. Ennek természetesen megvannak az előnyei és a hátrányai is.
- Hazai bázisról történő működtetés (regionális attasék), amikor egy attasét tartósan hazai bázisról működtetnek több ország irányában.
- Állandó attaséból ideiglenes attasé, ami azt jelenti, hogy a hivatal működését ideiglenesen szüneteltetik, szükség esetén (pl. rendkívüli helyzet) viszont aktivizálják.

Mára a katonai diplomáciai feladatok jelentősen kibővültek. A különböző nemzetközi szervezeteknél tevékenykedők jelentős része klasszikus diplomata, ők nemzeti képviseleti tevékenységet folytatnak. Azok is jelentős részben diplomáciai tevékenységet folytatnak, akik nem sorolhatók be egyértelműen ebbe a kategóriába, pl. azok a magyar tisztek, akik egy NATO- vagy EU-parancsnokságon, illetve EBESZ-képviseleten dolgoznak. Formailag ők az illetékes parancsnokság (szervezet) alárendeltjei, a feladatokat is innen kapják. Jóllehet nem Magyarországot képviselik, de amikor megjelennek a nemzetközi szervezetekben, akkor Magyarországot képviselik. Ugyanígy Magyarországot képviselik azok a katonák, akik egy diplomáciai megfigyelő misszióknak a tagjai. Az ő tevékenységük is diplomáciai jellegű.

A megfelelő szinten dolgozó parancsnokok már olyan önálló kapcsolattartási rendszerrel rendelkeznek, amely önálló katonai diplomáciai tevékenységet jelent. Bizonyos értelemben előnyük van, ugyanis az a tapasztalat, hogy a katonák általában jobban megértik egymást, függetlenül attól, hogy akár ellenséges országból származnak. Az a katonai szocializáció, az a katonai szaktudás, ami a háttérrel jelenti, lényegesen erősebb kapcsolatot ad, mint a hagyományos diplomácia.

Összességében megállapítható, hogy a véderőátadás-szolgálat a kétoldalú védelempolitikai kapcsolatok fontos eszköze, amely korunk kihívásainak megfelelően a munkakörülmények oldaláról vizsgálva jelentős változásokon ment át, de alapfunkciója lényegében nem változott.

Néhány nyugat-európai ország gyakorlata a véderőattasék működtetésével kapcsolatban ¹					
	Ausztria	Franciaország	Németország	Svájc	Nagy-Britannia
Ki jelöli az attasét?	HM és VK	HM és VK	HM, KÜM akkreditálással	Nyolctagú kormányzati bizottság	Védelemdiplomáciai igazgató (katonai), védelempolitikai igazgató (civil)
HM-en belül kinek jelent?	Hadseregparancsnok, Biztonság- és Védelempolitikai Igazgatóság	VKF nemzetközi helyettese, Katonai hírszerzés vezetője	Minden jelentés a nagyköveten keresztül megy tovább az illetékeseknek	Katonai jelentés a védelmi attasé hivatalhoz, hírszerzői jelentés a hírszerzői hivatalhoz	Védelemdiplomáciai igazgatók (katonai és civil) + HM
Milyen rendfokozatból és beosztásból érkeznek?	Alezredes – dandártábornok, magasabb parancsnokság törzse	Alezredes – vezérőrnagy, vezérkari tapasztalat és/vagy hírszerzői tapasztalat	Alezredes – dandártábornok	HM hivatásos vagy tartalékos, tartalékos a magán hadiparból	Háttér nem számít, de a jó képzettség követelmény
Milyen hosszú a kiküldetés?	4 év, 2 év hosszabbítási lehetőséggel	3 év	3 év	3 év, 1 év hosszabbítási lehetőséggel	3 év, nehéz helyeken rövidebb
Milyen képzés szükséges?	Egy év nyelvtanfolyam, fél év biztonságpolitika	Nyelvképzés, 3 hónap biztonságpolitika, 1 hét protokoll a feleségeknek	Nyelvtanfolyam, majd 5–6 hónapos véderő-attasé tanfolyam	11 hónap általános felkészítés, feleségeknek külön felkészítés	Standard attasé-felkészítési program, biztonságpolitika, országismeret

¹ Geneva Center for the Democratic Control of Armed Forces.
<http://www.dcaf.ch/Publications/Democratic-Control-of-Armed-Forces2>; letöltés: 2013. 09. 17.

DR. SALLAI IMRE NYÁ. EZREDES

KATONADIPLOMÁCIA ÉS INFORMÁCIÓSZERZÉS

Tisztelt Konferencia!

Hölgyeim és Uraim!

Rövid előadásomban három fontos tartalmi kérdést kell szem előtt tartanom a témám remélhetőleg eredményes kifejtése érdekében:

- a diplomácia, katonadiplomácia lényege, fogalma és tartalma, eszközrendszere;
- a tájékozódás helye, szerepe a diplomáciában – felderítés, hírszerzés, információszerzés és katonadiplomácia a hidegháború idején;
- a katonadiplomácia és az információs műveletek (felderítés, hírszerzés, információszerzés) a rendszerváltás után.

Dr. habil. Kis-Benedek József nyá. ezredes, kollégám és barátom imént elhangzott, tartalmas előadásában minden lényeges dolgot elmondott a diplomácia, katonadiplomácia és külpolitika összefüggéseiről, amit nem kívánok megismételni, viszont témám szempontjából, kiinduló alapként nagyon röviden vissza kell térnem néhány kérdésre.

A diplomácia, katonadiplomácia lényege, fogalma, tartalma és eszközrendszere

Szembetűnő, amikor diplomáciáról vagy annak bármely szakágáról, szakdiplomáciai területéről, esetünkben a védelemdiplomáciáról vagy a katonadiplomáciáról van szó, hogy két dolgot kell kiemelnünk: **az államközi kapcsolatokat**, illetve **az állami érdekek képviselését és érvényesítését**. Mindkettő a diplomácia/katonadiplomácia lényegét képezi.

Közelebbről **a katonadiplomácia** a védelemdiplomácia része, a nemzetközi katonai kapcsolatok (az államok fegyveres erői közötti kapcsolatok), illetve általában a védelmi érdekek érvényesítésével összefüggő tevékenységek diplomáciai keretek közötti támogatásának intézményes, speciális szakértelemmel rendelkező hivatásos katonaszemélyek útján gyakorolt formája. **(Helye a szakdiplomáciák között különleges**, mivel egyrészt a **katonai attasé** – itt általános értelemben használtan! – **az államfőt mint a fegyveres erők főparancsnokát**, továbbá a honvédelmi minisztert és a vezérkari főnököt, illetve az egész haderőt együttesen képviseli, valamint a fegyveres erők teljes személyi állományának

érdekeit védi a fogadóországban, másrészt **az állam védelmi érdekeit, amely a létfontosságú érdekek közé tartozik. A katonai attasé** ennél fogva a diplomáciai külképviselet tevékenységébe illeszkedve a biztonságpolitika katonai összetevőjével – azaz a fegyveres erőkkel – kapcsolatos nemzetközi együttműködési, képviseleti, kommunikációs és információs feladatok végrehajtója, a védelmi érdekek képviselője és érvényesítője).

Amikor tehát diplomáciáról beszélünk, **alapvetően az államok érdekérvényesítésének eszközéről van szó.** Az érdekek érvényesítése pedig bonyolult, komplex munkafolyamatok, eljárások útján valósul meg és **az 1961. évi bécsi konferencia záróokmányában és az ahhoz kapcsolódó „Bécsi szerződés a diplomáciai kapcsolatokról” című dokumentumban meghatározott feladatkörök** diplomaták általi ellátásában ölt testet. Ezek az egymást kölcsönösen átható feladatkörök a következők:

- **képviselet (reprezentáció);**
- **érdekvédelem;**
- **tárgyalás;**
- **tájékoztatás és tájékoztatás;**
- **kapcsolattartás, kapcsolatfejlesztés.**

Bármely feladatkört vesszük vizsgálat alá, azonnal nyilvánvalóvá válik, hogy az – mint cseppben a tenger – valamennyi többi feladatot is magában foglalja, legfeljebb arányaiban eltérő módon, a konkrét helyzet függvényében. Témánk szempontjából azonban most számunkra a **tájékoztatás** fölöttébb különleges és érzékeny feladatkörét célszerű közelebbről megvizsgálni.

A tájékozódás helye, szerepe a diplomáciában – a felderítés, hírszerzés, információszerzés és katonadiplomácia – a hidegháború idején

A Tisztelt Jelenlévők – meggyőződésem szerint – a téma kitűnő ismerői, művelői, sőt szakértői. Ezért közös gondolkodásra invitálom Önöket, egy logikai lánc mentén haladva: **diplomácia, államközi kapcsolatok, érdekek képviselete és érvényesítése; a nemzetbiztonsági érdekek képviselete és érvényesítése; a nemzetbiztonság komplex rendszere; polgári és katonai nemzetbiztonsági szolgálatok szerepe a nemzetbiztonsági érdekek érvényesítésében; a katonai nemzetbiztonsági érdekek érvényesítése, külső és belső tényezők; a (polgári és) katonai nemzetbiztonsági intézmények két alapvető szolgálati ága: felderítés/hírszerzés és elhárítás/védelem.**

A szövetségi rendszereknek, az egyes államoknak, kormányzatoknak külső és belpolitikai céljaik megvalósításához, a diplomáciai/katonadiplomáciai/katonai együttműködéshez, vagyis a biztonságra és a nemzetbiztonságra vonatkozó döntések meghozatalához folyamatosan szükségük van megbízható és hiteles információkra partnereik helyzetéről, álláspontjairól, sőt törekvéseiről és szándékairól is. Erre szolgál a nemzetközi diplomáciai jog rendszerében a **tájékoztatás** (és tájékoztatás) feladatkörének széleskörű és kölcsönös elismerése. Ezzel az alapvetően azonos

rendeltetéssel működtetik nemzetbiztonsági szolgálataikat és a módszereiket tekintve is nagy általánosságban azonos vonásokkal, bár a gyakorlatban nem elhanyagolható sajátosságokkal. Következésképpen tevékenységeik, eljárásaik és módszereik jelentősebb részét – az illegálisnak tekintettek kivételével – törvényesnek, legálisnak ismerik el, ezeket rögzítették is a különböző nemzetközi jogi dokumentumokban. De mielőtt mélyebben elmerülnénk a diplomácia és a „tájékoztatás” belső összefüggéseiben, vizsgáljuk meg a tájékozódáshoz kapcsolódó egyéb, inkább katonai alapfogalmakat, hogy elősegítsük a további közös gondolkodást és elkerülhessük a fogalmak összemosása miatt a civil életben tapasztalható hihetetlen zűrzavart.

A felderítés, hírszerzés és információszerzés **rokon fogalmak**, valamennyi esetben információs műveletekről beszélünk, ugyanakkor közöttük lényeges tartalmi különbségek vannak:

A felderítés: a magyar nyelvben (de minden más ország nyelvében is) igen elterjedt fogalom, alapvetően katonai eredetű. Ennek megfelelően a hadművészet klasszikus felosztása szerint (a harctevékenységekben, hadműveletekben részt vevő erők nagyságrendje, illetve az azokat vezető szintek, továbbá a harctevékenységek, műveletek kitűzött célja alapján) megkülönböztetünk **harcászatot, hadműveleti művészetet és hadászatot, azaz a felderítést tekintve harcászati, hadműveleti és hadászati felderítést** (ez a NATO-ban érvényes terminológiában ugyan kissé eltérő, de lényegileg beazonosítható: tactic, operation, strategy).

A harcászati-hadműveleti felderítés a magyar katonai terminológiában alapvetően a magyar fegyveres erőkhöz, a Magyar Honvédséghez kötődik, hiszen ahogyan a fogalmát tanultuk: **... a felderítés a harcbiztosítás legfőbb fajtája, melynek rendeltetése folyamatosan adatokat, információkat biztosítani a parancsnok számára az ellenségről (minden összefüggésben), a terepről, az időjárásról... a parancsnoki döntések megalapozása érdekében.** A felderítés tehát alapvetően a fegyveres erők katonai vezetői struktúrájához kapcsolódik. (Békében főként a csapatok kiképzését, felkészítését célozza, de kifejezetten harci körülmények közötti felderítő tevékenységnek tekintendő az MH válságkezelési és békemissziós műveleteinek felderítő biztosítása, támogatása.)

A hírszerzés fogalma: a hírszerzés a nemzetbiztonsági tevékenységek egyik alapvető szolgálati ága, amely külföldi eredetű és a külföldre vonatkozó, bizalmas politikai, gazdasági, tudományos, technikai és katonai híryanagyok, adatok és információk tervszerű gyűjtését, elemzését-értékelését és felterjesztését végzi nyílt és titkos erőkkel, eszközökkel és módszerekkel. **A katonai hírszerzés ebből következően... a (stratégiai/hadászati szintű) katonai nemzetbiztonsági tevékenység egyik alapvető szolgálati ága, amely külföldi eredetű és a külföldre vonatkozó katonapolitikai és katonai híryanagyok, adatok és információk tervszerű gyűjtését, elemzését-értékelését és jelentését végzi nyílt és titkos erőkkel, eszközökkel és módszerekkel.** A rendeltetése elsődlegesen a legfelsőbb állami és katonai vezetés információs támogatása, másodsorban a HVK katonai tervezéshez szükséges információkkal történő ellátása.

Az idegen államok nyílt, különböző fokon védett információinak és titkainak megszerzésére irányuló tevékenységek között tehát vannak nemzetközi jogi értelemben véve legális és illegális tevékenységformák. A fentebb röviden vázolt katonai felderítés és hírszerzés (a nemzetközileg és a nemzetek által elismert jogszabályok keretein belül) legális, azaz teljesen törvényes tevékenységnek minősül. Ezzel szemben nem törvényes a kémkedés, melynek igen elterjedt fogalmára – a közös gondolkodás elősegítése érdekében – vessünk egy pillantást! **A kémkedés nem megengedett eszközökkel és módszerekkel folytatott, a nemzetközi hadijog által védelemben nem részesített, a célországok nemzetbiztonságát veszélyeztető szervezett információszerző tevékenység, amelyet fedett módon, a tevékenységet álcázva, idegen államok vagy szervezetek támogatásával, a védett forrásokhoz történő hozzáférés rejtett lehetőségeinek kihasználásával, titkos informátorok beszerzésével és hálózati kapcsolatok rendszerén keresztülli foglalkoztatásával folytatnak. Mivel – az érintett államok szempontjából – létérdekeket veszélyeztet, az egyes országok törvényei súlyos büntetéssel üldözik.** Amikor tehát a katonadiplomácia és az információszerzés kérdéseit vizsgáljuk, a kémkedésnek a továbbiakban nincs helye argumentumaink között!

Amint említésre került, a különböző államok „katonai információs (felderítő/hírszerző) szolgálatait” alapvetően közös, viszont a nemzetközi helyzet, a fogadóország számukra biztosított feltételei és nemzeti sajátosságaik függvényében igen eltérő módon folytatják katonadiplomáciai és információs tevékenységeiket. Különösen nyilvánvalóvá válik mindez akkor, amikor a hidegháború idején tevékenykedő katonai információs szolgálatokat vesszük szemügyre.

Aki abban a szerencsés/szerencsétlen helyzetben van, hogy aktív felnőttként, hivatásos felderítőtisztként, különösen katonadiplomataként sok évet szolgálhatott külföldön, annak nyilván nem hat újdonságként a most következő rövid történeti visszatekintés. Mégis szükségét érzem ennek, mivel nagyon fontosnak tartom megszólítani az örömkre itt megjelent fiatal nemzedéket is. Kihangsúlyozom, hogy egy a jelen helyzettől gyökeresen eltérő nemzetközi konstellációban, a katonai biztonság kiemelt szerepét egyedülként hangsúlyozó nemzetközi térben, a haza fegyveres szolgálatára felesküdt hivatásos katonadiplomataként elkötelezett és áldozatkész szolgálatáról beszélünk!

A katonai blokkok, a tömeghadseregek szembenállása, versenye a katonadiplomácia és az információs munka környezetét tekintve azzal a következménnyel járt, hogy a politikai, a gazdasági és a katonai tömbök szerint ellenséggként egymással szemben álló országsoportok, országok minimális együttműködési készséget tanúsítottak, elzárkóztak minden érdemi, közös tevékenységtől, illetve legfeljebb formálisan tettek kényszerű lépéseket. **Teljes volt a kölcsönös bizalmatlanság, szinte lehetetlen volt a „tájékoztatás/tájékoztatás”, a nyílt vagy hivatalos információcsere. A következők: a katonadiplomataként a politikai és a katonai vezetés által meghatározott feladataikat felderítő/hírszerző feladatként kapták meg évenként (az információszerzés mint szakmai fogalom ebben az időben ismeretlen volt mind Keleten, mind pedig Nyugaton), és a gyakorlati munkában is ennek megfelelő módszerek, eljárások uralkodtak.**

Ez természetesen azzal járt együtt, hogy gyakoriak voltak a külpolitikai, diplomáciai feszültségek, az ún. „ügyek” az egyes országok között. (Persze sok esetben nem is történt semmi a valóságban, csak időről-időre szükség volt a kapcsolatok „valaki által megkívánt” hűtésére. A kiutasítást, „eltanácsolást” pedig a diplomáciában még indokolni sem kell!)

A diplomáták, katonadiplomáták természetesen mindent elkövettek a hazai vezetésük – sokszor nem megalapozott, irreális – igényeinek kielégítése érdekében, azaz bizonyosan követtek el hibákat is. Ami mindjárt az eddig elmondottakból is következik: ebben a nemzetközi konstellációban, amikor szinte teljes volt az elzárkózás, „minden titoknak, titkosnak” minősült, könnyű volt egy diplomátára ráfogni, hogy „... **nem kívánatos, mivel a diplomáciai státusával nem összeegyeztethető tevékenységet folytatott!**” Hogy ez mennyire irreálisan is megtörténhetett, engedjenek meg egy konkrét példát:

A 70-es években egy katonai és légügyi attaséhelyettesünk és a nem diplomata beosztásban, attaséhivatali titkárként szolgáló tisztára szolgálati utazás közben, rövid pihenőre megállt egy autószárdra pihenőjében. A hegyoldalban lévő pihenőből a völgy túloldalán, mintegy 1 km-es távolságban, egy lőszerraktár közvetlen szomszédságában nagy fűstre lettek figyelmesek és azt távcsővel akarták megnézni. A nézelődés közepette megszólította őket a hátuk mögül egy autópálya-rendőr és közölte velük, hogy fel fogja jelenteni őket „kémkedésért”. Meg is tette, aminek következtében a titkárnak haza kellett utaznia, megszakítva külszolgálatát, hogy megelőzzük a kellemetlen bírósági eljárást (ami később meg is kezdődött, de hamvába holt). Az attaséhelyettesnek viszont, akinek diplomáciai védettsége volt, külszolgálatá végéig túrnie kellett a helyi sajtóorgániumok évi többszöri inzultálását.

Mint azt az információs műveletekben alkalmazott módszerek említésénél már érzékeltettem, országoként jelentősek voltak (mint napjainkban is!) az alkalmazott eljárások. Az országok egy jelentős csoportjánál a katonadiplomáciai információszerző tevékenységet közvetlenül összekapcsolták (és tudomásom szerint ma is összekapcsolják) a nemzetbiztonsági munka másik alapvető szakterületével, munkamódszerével, az illegális ügynöki hírszerzéssel (HUMINT). Ebből nagyon komoly szakmai hibák, államok közötti súlyos feszültségek keletkeztek. A magyar politikai és katonai vezetés (az MNVK 2. – felderítő – Csoportfőnökség) tudomásom szerint a XX. sz. 50-es, 60-as éveiben (szovjet mintára) ugyancsak összekapcsolta – legalábbis esetenként – a két szakterület tevékenységét egy-egy akció erejéig, azonban a nemzetközi tapasztalatok értékelése alapján a 70-es években úgy döntött, hogy szigorú elkülönítést vezet be, valamint a „legális pozícióban folytatott hírszerzést” (amihez a katonadiplomáciai szakterület is tartozott!) fokozatosan az információs műveletek nyílt formái felé korszerűsíti. Azaz következetesen kizárólag a törvényes eljárásokat engedélyezte a katonadiplomáciai fedésben működtetett felderítő/hírszerző munkában, aminek köszönhetően megszűntek a szemben álló (majd ellenérdekelt) országokkal kialakuló feszültségek, az országunk létfontosságú érdekeit veszélyeztető események. A szakmai vezetés ezen döntése hosszú távon is helyesnek bizonyult, a külszolgálatot teljesítő állomány pedig alkalmazkodott az új feltételekhez, követelményekhez. Végeredményben semmilyen tekintetben nem csorbult a szakmai-információs tevékenység eredményessége.

A katonadiplomácia és az információs műveletek – felderítés, hírszerzés, információszerzés – a rendszerváltás után

A katonailag/szakmailag, illetve katonadiplomáciai téren kevésbé jártas kedves vendégeink, főként a megjelent fiatalok kedvéért még beszélnem kell a katonadiplomácia és az információszerzés (azért mindig megemlítendő szükség esetén: felderítés, hírszerzés) szoros összefüggéséről a mindennapi gyakorlat szintjén is. A rendelkezésre álló idő rövidsége miatt ismét csak címszavakban:

- a katonadiplomácia stratégiájának és taktikájának meghatározása, a katonadiplomáciai kiválasztása és kinevezése, valamint a multinacionális és kétoldalú katonai kapcsolatok fenntartásának és építésének irányítása és vezetése az illetékes tárca, a Honvédelmi Minisztérium feladata volt és ma is az, szoros együttműködésben a kormánysszervekkel, különösen a Külügyminisztériummal;

- az MNVK 2. (felderítő) Csoportfőnökség a Vezérkar alárendeltségébe tartozott, míg jogutódjai, a Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatala (és nyilván a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat is, de ezt hagyjuk meg a jelen lévő főigazgató-helyettes úrnak!) Magyarország egyik országos hatáskörű nemzetbiztonsági szervezete, amelynek a honvédelmi miniszter közvetlen irányítása alatt a rendeltetése „... a külföldi eredetű, külföldre vonatkozó katonai információk...” megszerzése, értékelése és jelentése (1995. évi CXXV. tv. a nemzetbiztonsági szolgálatokról);

- az eddigiekből nyilvánvaló a HM és a KNBSZ szoros, érdemi kötődése a katonadiplomáciai információs műveleti tevékenységekben is. Mindezen túl azonban azt is látni kell, hogy a HM egy hagyományos kormányzati szervezet, amely az irányítási funkciókon túl nem rendelkezik elégséges feltételekkel a katonadiplomáciai tevékenységek mindennapi, „bürokratikus” munkálatainak vezetésére és koordinálására. Így például az utasítások, jelentések figyelemmel kísérésére, fogadására és megfelelő elosztására, az állomány kiválasztására, felkészítésére, beszámoltatására, értékelésére, egyéni és közös gondjainak megoldására. Nincs elegendő kapacitása a katonadiplomáciai információszerzés eredményeinek elemzésére, értékelésére és jelentésére, továbbá a katonadiplomácia teljes pénzügyi és logisztikai biztosításának végzésére sem. Az ezekkel kapcsolatos érdemi döntéseket – a megfelelő előkészítést követően – természetesen a honvédelmi miniszter hozza meg! A felsorolt igencsak számos és nagyon munkaigényes feladatot azonban – a mindennapi gyakorlatban – a KNBSZ-nek kell, illetve elődszervezeteinek kellett elvégezni. (Megjegyzendő, hogy a Budapestre akkreditált külföldi véderő-, katonai és légügyi attasék ügyeivel – több ország gyakorlatától eltérően – nálunk a HM NFO foglalkozik);

- végül maga a katonadiplomata személye, alárendeltsége szempontjából nem elhanyagolható: felkészülésének megkezdésekor vezénylik, majd az agreement megkapása után áthelyezik a KNBSZ állományába, külszolgálatának teljes időtartamára, bárhol is szolgált ezt megelőzően. Mindez adalékul szolgál a katonadiplomácia és az információszerzés összefüggés elmélyültebb megértéséhez.

Az előadásban eddig elhangzottak, valamint fentebb, a katonadiplomácia hazai irányításának és mindennapi koordinálásának rövid felvázolását követően összefoglalásképpen tehát leszögezhetjük, hogy a katonadiplomáciai képviselő – a rendszerváltás után jellemzően immár új megnevezéssel a „véderő-, katonai és légügyi attasé” – legális tájékozdó tevékenységet, információs műveleteket végez a fogadóországban. Tevékenységében szorosan összekapcsolódik a katonadiplomácia és az információszerzés – sőt szorosan integráltan a többi, már ismertetett diplomáciai feladatkör is **(képviselő, érdekvédelem, tárgyalás és kapcsolattartás-kapcsolatfejlesztés)**. Ezen a ponton teljesen jogosan vetődik fel a kérdés: hogyan került a rendszerváltás előtti katonai információs műveletek (felderítés, hírszerzés) mellé és vált általánosan elfogadottá a rendszerváltást követően a katonadiplomáciában az információszerzés?

Magyarország sajátos nemzetközi pozícióira, érdekeire is tekintettel, a rendszerváltást követően (a gyorsütemű nemzetközi és hazai strukturális változások, rendszerszintű átalakulások, új euroatlanti integrációs törekvések közepette), elvi döntés született arról, hogy NATO-szövetséges és/vagy EU-tagállammal szemben hírszerzést folytatni szigorúan tilos. Ezen túl a Magyar Köztársaság hivatalosan is deklarálta, hogy senkit nem tekint ellenségének, nem rendelkezik ellenségképpel (ami nyilvánvalóan információs-művelti metodológiai következményekkel is járt). Mindenfajta együttműködés elengedhetetlen feltétele ugyanakkor a megfelelő tájékozottság mind a szövetségesek, mind a partnerek helyzetéről, képességeiről, szándékairól és lehetőségeiről. A mindenkor magyar állami vezetés általános értelemben vett külső védelmi, közelebbről katonapolitikai-katonai információs, döntéshozó tevékenységének egyik támogató eleme a katonadiplomáciai információszerzés.

Köszönöm a figyelmet!

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Az 1961. évi Bécsi Konferencia záróokmánya és a kapcsolódó dokumentum: Bécsi szerződés a diplomáciai kapcsolatokról.
- Az 1995. évi CXXV. tv. a nemzetbiztonsági szolgálatokról.
- Dr. RÁCZ Lajos ezredes: Katonadiplomáciai alapismeretek. I. kötet. MK KFH 1267/146. sz. kiadványa, Budapest, 2010.
- Dr. SALLAI Imre nyá. ezredes: Tanári jegyzetek a Diplomácia-katonadiplomácia tantárgy, valamint a HUMINT ismeretek tantárgy oktatásához. ZMNE Nemzetbiztonsági Szak, Budapest, 2002–2011.
- Dr. SALLAI Imre nyá. ezredes: Katonadiplomácia Rómától Bukarestig. Visszaemlékezés, a Felderítők Társasága Egyesület 2013. október 16-ai tudományos konferenciájához kapcsolódva kidolgozott tanulmány, amely a Társaság 2013. évi Évkönyvében jelenik meg.

PROF. DR. SZAKÁLY SÁNDOR

A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI KATONAI ATTASÉSZOLGÁLAT SZEMÉLYI ÖSSZETÉTELE

Az első világháborús vereség után létrejött önálló magyar állam, a Magyar Királyság első feladatai közé sorolta az önálló magyar haderő létrehozását. Ezen haderő az 1918–1919-es forradalmak és ellenforradalmak során létrejött különböző katonai erőkből alakult meg, magát előbb Nemzeti Hadseregnek, majd 1922-től Magyar Királyi Honvédségnek nevezte.

Az 1920. június 4-én aláírt trianoni békediktátum a Magyar Királyság haderejével kapcsolatban is szigorú előírásokat tartalmazott. Így meghatározta, hogy a hadsereg létszáma 35 ezer fő lehet, s ezen létszám egy huszadát teheti ki a tiszti és egy tizenötödét az altiszti létszám. A hivatásos tisztek és altisztek mellett a legénység önkéntesekből volt csak toborozható.

Az előírások meghatározták a rendszerbe állítható fegyverek mennyiségét és fajtáját is. Megtiltottak különböző fegyvernemeket, illetve haditechnikai eszközöket is. Tiltott volt a vezérkar felállítása, illetve a vezérkari testület létrehozása is, ezzel értelemszerűen a vezérkari tisztképzés is.

A magyar katonai vezetés ezen előírásokat a kezdetektől fogva igyekezett kijátszani és a tiltott fegyvernemeket, testületeket fedett, rejtett formában létrehozni. A vezérkart a Honvédelmi Minisztérium VI. csoportfőnökségeként „rejtették”, míg a vezérkari tisztképzés intézményét „Ludovika Akadémia tiszti továbbképző tanfolyamnak”, illetve Budapesti Szabályzatismertető Tanfolyamnak nevezték el.

Az önálló magyar állam létrejöttével egy időben, illetve 1919-ben lépések történtek már a magyar katonai képviselők létrehozására különböző – főleg környező – országokban, így a létrejövő Csehszlovákiában, Ausztriában, Lengyelországban, Romániában.

Ezek a kísérletek azonban 1920-ig nem jártak igazán eredménnyel. A katonai megbízotti helyek kialakítása 1920-tól vett nagyobb lendületet, és az ország létező diplomáciai kapcsolatait és katonai érdekeit szem előtt tartva folyt. Ez a rendszer a katonai attaséi szolgálat, illetve feladat ellátására volt hivatott, de rejtett formában, hiszen a békediktátum ezen szolgálat felállítását sem tette lehetővé.

A rejtett katonai attaséi szolgálat előzményeinek történései, illetve a szolgálat és az állomáshelyek létesítése jól nyomon követhető Árokay Lajos tanulmányaiból, mely a téma kitűnő összefoglalása 1927-ig.

A Szövetségek Katonai Ellenőrző Bizottság magyarországi működésének 1927-ben bekövetkezett megszűnte után a magyar katonai attaséi szolgálat is nyíltta vált a különböző országokban. Az addigi diplomáciai beosztásokba rejtett szakelődök katonai attasékká váltak.

Jelen írás nem a fentebb már jelzett katonai attaséi szolgálat megszervezését, az állomáshelyek felállítását igyekszik nyomon követni, hanem a kutatások jelenlegi állásának megfelelően közreadni azt, hogy kik is voltak azok a katonatisztek, akik az 1920-as indulást követően 1945-ig katonai attaséi beosztásokat töltöttek be, és a rendelkezésre álló adatok segítségével felvázolni azokat a szempontokat, amelyek a kiválasztásnál számításba jöhettek.

Az 1919-es kísérletet és a rejtés időszakát is figyelembe véve 1919 és 1945 között a jelenlegi ismeretek szerint összesen 60 személy töltött be katonai szakelődöt, illetve katonai attaséi beosztást. Vannak közöttük olyanok is, akik több alkalommal, több állomáshelyen is szolgáltak katonai szakelődök, illetve attaséi minőségben.

Először nézzük meg azok névsorát, akik a katonai attaséi beosztásokat betöltötték a legfontosabb születési és vallásfelekezeti adataik feltüntetésével.

Név	Születési hely, idő	Vallás
ABELE Ferenc, vitész báró, lilienbergi	Klagenfurt, 1875.07.08.	r.k.
ADAY (Adelmann) János	Temesvár, 1898.04.10.	r.k.
ÁLGYA-PAP (Álgya) Zoltán, alsókománai	Budapest, 1895.03.18.	unit.
ANDORKA (Fleischhacker) Rezső, dr. vitész	Sopron, 1892.11.08.	ev.
BAITZ Oszkár, vitész, beodrai	Budapest, 1893.10.22.	r.k.
BAJNÓCZY József, vitész, dési	Szinérváralja, 1888.02.27.	ref.
BAKAY Szilárd, vitész	Budapest, 1892.09.08.	r.k.
BARTALIS Kálmán, lófő, lengyelfalvi	Szamosújvár, 1899.05.16.	ref.
BARTHA Endre	Kaba, 1911.06.10.	ref.
BÉLDY (Bruckner) Alajos, vitész	Budapest, 1889.07.08.	r.k.
CZIBUR Andor	Eperjeske, 1883.04.20.	ev.
DESEŐ (Dezső) László, dr. nemes	Sárospatak, 1893.06.26.	ref.

Név	Születési hely, idő	Vallás
DOMANICZKY Ödön, vitéz nemes	Vágbeszterce, 1889.09.28.	r.k.
FÁBRY (Oláh) Dániel, dr. vitéz nemes	Pécel, 1889.02.01.	unit.
FARAGHO (Faragó, Faraghó) Gábor, vitéz	Kecskemét, 1890.02.16.	r.k.
GHYCZY Miklós, giczi-assa és ablánckürthi	Fiume, 1882.12.22.	r.k.
HARDY Kálmán, dr. nemes	Pécs, 1892.05.05.	r.k.
HATZ Ottó	Branjevo, 1902.05.26.	ev.
HENNYEI (Erb) Gusztáv, vitéz	Kolozsvár, 1888.09.25.	ev.
HOCHENBURGER Antal, vitéz, lékai	Pozsony, 1889.12.12.	r.k.
HOMLOK (Holmok) Sándor, vitéz	Késmárk, 1892.05.03.	ev.
JANKY Béla, bulcsi	Marosvásárhely, 1879.06.30.	ref.
KARÁTSONY László, vitéz, hodosi	Nagypeszek, 1894.11.22.	ref.
KERESZTES-KARLEUSA (Karleusa) Lajos	Kézdivásárhely, 1901.10.28.	ref.
KÉRI Kálmán	Igló, 1901.07.25.	r.k.
KÓBOR (Kóber) Frigyes	Győr, 1903.01.16.	r.k.
KOLLÉNYI (Kolling) György	Perjámos, 1905.09.13.	r.k.
KÖLLEY (Köhler) Ernő, nemes	Segesvár, 1888.04.10.	r.k.
LAKATOS Géza, vitéz lófő, csíkszentsimoni	Budapest, 1890.04.30.	r.k.
LÁNG Boldizsár, báró	Budapest, 1877.03.11.	ref..
LÁNYI Géza, nemes	Ószandapuszta, 1892.11.15.	r.k.
LEHOCZKY Béla	Ungvár, 1875.01.15.	ev.
LENGYEL Béla, vitéz, ebesfalvi	Szarvas, 1897.04.19.	r.k.

Név	Születési hely, idő	Vallás
LIPCSEY-MAGYAR (Magyar) Sándor	Budapest, 1908.04.18.	ref.
MAKRAY Sándor	Dunakeszi, 1898.06.10.	r.k.
MARSIK (1934-től Deczky-Marsik) Jenő	Zágráb, 1880.04.27.	r.k.
MIKLÓS Béla, vitéz lófő, dálnoki	Budapest, 1890.07.(06.)11.	ref.
NAGY Géza	Nagyvárad, 1895.07.16.	r.k.
MÉGAY (később Nánássy-Mégay) Ernő	Kassa, 1880.07.29.	ev.
NÉMETH Imre, vitéz	Szabadka, 1889.11.05.	r.k.
RAKOLCZAI (Fucsek) László, dr.	Jászsószentgyörgy, 1901.12.21.	gör.kat.
RAKOVSKY György nagyrákói és kelemenfalvi	Miskolc, 1892.09.10.	r.k.
RUSZKAY (Ranzenberger) Jenő, vitéz	Budapest, 1887.01.01.	r.k.
SÁRKÁNY Jenő, vitéz, ilenczfalvi	Budapest, 1899.09.22.	ev.
SCHINDLER Szilárd	Körmöcbánya, 1887.07.14.	ev.
SILLEY (Siller) Antal, vitéz	Pozsony, 1887.12.02.	r.k.
SIPOS Béla	Gyula, 1910.10.08.	r.k.
SOLYMOSSY Ulászló, vitéz, stanogorai	Theresienstadt, 1897.06.30.	r.k.
STOMM Marcel, gróf	Vác, 1890.12.24.	ev.
SZABÓ László, vitéz	Budapest, 1895.10.07.	r.k.
SZÁNTAY (Koczovszky) Jenő	Kőrösbánya, 1900.07.13.	r.k.
SZÉKELY János, vitéz	Pécs, 1889.09.30.	r.k.
SZŐKE Endre	Besztercebánya, 1905.08.05.	ref.
SZTÓJAI (Stojakovics) Döme (Demeter), vitéz	Versec, 1883.01.05.	gör.kel.

Név	Születési hely, idő	Vallás
TAKÁCH-TOLVAY (Takács) József, vitéz, kisdóka, nagykurthi és köpösi gróf	Cellőmölk, 1876.10.26.	r.k.
TARÓCZY (Szmazsenka) Nándor	Debrecen, 1874.12.20.	r.k.
UJSZÁSZY István	Nagykőrös, 1894.08.30.	ref.
UTASSY Loránd, ujlaki	Budapest, 1897.04.18.	r.k.
VASVÁRY (Eisensehr) József, vitéz	Eszék, 1898.10.31.	r.k.
VERESS Lajos, primor dálnoki	Sepsiszentgyörgy, 1889.10.06.(04?)	ref.

A katonai attaséi beosztást betöltött személyek esetében nem tűnik fontosnak a születési időpontok vizsgálata, mivel a 60 fő esetében az igen nagy szórást mutat. Nem érzékelhető az, hogy esetleg bizonyos évfolyamok túlréprezentáltak lennének a beosztások betöltői között. Az 1889-es évfolyam emelkedik ki 7 fővel, illetve az 1892-es 6 fővel.

Érdekesebb a születési hely kérdésének a vizsgálata. Mivel mindenki esetében pontos adatokkal rendelkezünk, az 1918. november 1-je előtt fennállott országhatárokat figyelembe véve azt látjuk, hogy a katonai attaséi beosztásokat betöltő katonatisztek közül 56-an születtek Magyarországon, míg egy-egy személy született Ausztriában, Csehországban, Horvátországban és Boszniában. Az utóbbi négy személy esetében az apák foglalkozását megvizsgálva azt tapasztaltam, hogy ők az adott időpontban abban a városban teljesítettek szolgálatot mint az állam alkalmazásában álló személyek.

Amennyiben a trianoni országhatárokat vesszük alapul, akkor az 1918 novembere előtti országhatárok szerint Magyarországon (ideértve Fiumét is) született 56 személy esetében a következő eredményeket kapjuk:

Ország	Szám
Magyarország	31
Csehszlovákia	10
Jugoszlávia	4
Románia	11
Összesen:	56

Ezek a számok azt mutatják, hogy a katonai attaséi beosztást betöltő személyek jelentős része, több mint 40%-a az elcsatolt területekről származott. Ha ehhez hozzávesszük a nem magyar területen születetteket, akkor az arány megközelíti az 50%-ot.

Ez azt mutatja, hogy a katonai attaséi beosztásban szolgálók között felülreprezentáltak az elcsatolt területekről származók, hiszen az elcsatolt területeken a magyar lakosság közel egyharmada élt, míg a katonai attasék közel 50%-a származott ebből az egyharmadból.

A felekezeti megoszlás, melynek a XIX. században még nagyobb jelentősége volt, mint a későbbi időszakokban, a következőket mutatja:

Felekezet	Szám	Százalék
római katolikus	33	55
református	13	21
evangélikus	10	16,5
unitárius	2	3,3
görög katolikus	1	1,5
görögkeleti	1	1,5

Amennyiben a Magyarországon születetteket vizsgáljuk, akkor a következő eredményeket kapjuk, amelyeket az 1910-es népszámlálás során felvett adatokkal vethetünk össze.

Felekezet	Szám	Százalék	Százalék 1910-ben Magyarországon
római katolikus	30	53,6	52,1
református	13	23,2	12,6
evangélikus	9	16,0	6,4
unitárius	2	3,6	8,3
görög katolikus	1	1,8	9,7
görögkeleti	1	1,8	14,3

Az alacsony mintavétel miatt nem látszik célszerűnek megdönthetetlennek tűnő vélemény megfogalmazása, de más vizsgálatok eredményeit is összevetve arra következtethetünk, hogy a katonai attaséi beosztást betöltött személyek között az országos átlagos meghaladóan voltak jelen a református és az evangélikus vallásúak, míg az országos arányuk alatt jelentek meg a görög katolikusok és a görögkeletiek. Az unitárius vallásúak esete sajátos, ugyanis más vizsgálatoknál is a számban alacsony megjelenés túltreprezentáltságot mutatott.

A családi háttér vizsgálatánál két szempontot tartottam fontosnak, a családok anyagi helyzetét, illetve az apák foglalkozását. Azért nem a szülőket említettem, mert az adott időszakban – XIX. század utolsó harmada, XX. század első évtizede – a nők (itt édesanyák) a legtöbb esetben háztartásbeliként voltak feltüntetve, illetve kereső foglalkozást nem folytattak.

Az anyagi helyzet vizsgálata kivétel nélkül vagyontalan, csak a kereső foglalkozás jövedelmére építhető családokat talált. A jövedelmek a tisztes megélhetést biztosították a többnyire 2–5 gyermekes családok számára.

Az apák foglalkozása esetében 58 esetben álltak konkrét adatok a rendelkezésemre. Ezek megoszlása következő volt:

Katonatiszt, katonai tisztviselő	15
MÁV-alkalmazott	10
Állami, megyei, városi tisztviselő	10
Tanító, tanár	6
Ügyvéd, orvos, gyógyszerész, mérnök	6
Iparos, kereskedő, ügynök	4
Magánalkalmazott	3
Egyéb (esernyőkészítő, magánzó)	4

Az apák foglalkozását tekintve elmondható, hogy a később katonai attaséi beosztást betöltő katonatisztek az alsó középosztálybeli családokból származtak, és mintegy 30%-uk származott katonatiszti családból. Az apa foglalkozásának, hivatásának továbbvitele mellett meghatározó volt az ingyenes tanítatás lehetősége, illetve a társadalmi hierarchiában elfoglalt hely megőrzése, míg az alacsonyabb csoportokból kikerülők esetében az előrelépés lehetősége, mely az adott korban legegyszerűbben az egyházi és a katonai pályák választásával volt megoldható.

A katonatisztté válás XIX–XX. századi lehetőségei között három út volt „járható”. Érettségi vagy katonai főreáliskola, esetleg a hadapródiskola első három évfolyama után katonai akadémiát végezni, mely lehetett közös, lehetett a Ludovika Akadémia, illetve az osztrák Landwehr akadémiaja, négy középiskolai osztály vagy a katonai alreáliskola elvégzése után négy évfolyamos hadapródiskolát végezni, mely lehetett közös vagy honvéd, illetve érettségi vagy egyetemi tanulmányok után tartalékos tisztből hivatásos tiszti vizsga után bekerülni a hivatásos tiszti állományba.

A jelen vizsgálatba bevont 60 személy a tisztté válás útját a következőképp választotta:

Honvéd hadapródiskola	2 fő
Cs. és kir. hadapródiskola	6 fő
Ludovika Akadémia 1918 előtt	16 fő
Cs. és kir. katonai akadémia	21 fő
Ludovika Akadémia 1918 után	11 fő
Egyéves önkéntes, tartalékos tiszt	2 fő

Ha különválasztjuk az 1918 előtti és utáni időszakot, akkor azt tapasztaljuk, hogy az akkor tisztté felavatott 49 fő közül 18 honvédségi tisztképző intézményben végzett, és a 2 tartalékos tiszt is a honvédségben szolgált, míg a közös hadsereg tisztképző intézményeiből 27 főt avattak tisztté. Ez azt mutatja, hogy magasabb volt a közös tisztek aránya a későbbi katonai attaséi beosztásukat betöltők között. Ha viszont figyelembe vesszük, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia fegyveres erején belül a volt magyar királyi honvédség jóval kisebb arányt képviselt, mint a közös hadsereg, akkor ez az arány nem mondható rossznak.

Az 1918 előtt hivatásos tisztté avatottak 16%-a végzett hadapródiskolát, ami azt igazolja, hogy a tisztképzés alacsonyabb, egyszerűbb útját választók is kerülhettek magasabb beosztásokba, de jelzi azt is, hogy a katonai akadémiáról kikerültek előnyben részesültek. A hadapródiskolák ugyanis közel tízszer annyi tisztet bocsátottak ki, mint a katonai akadémiák.

A bármilyen úton történt tisztté válás egyébként nem korlátozta a későbbi karriert. Az igazi választóvonal a magasabb képzést biztosító (vezérkari, tüzértörzskari, hadmérnökkari) iskolák elvégzésében, illetve el nem végzésében nyilvánult meg. Aki ezen iskolák valamelyikét elvégezte, az szinte biztosan eljutott a tábornoki rendfokozatig.

A rendelkezésre álló adatok szerint a 60 fő közül 14-en végezték el 1914-ig a bécsi Hadiiskolát (a Monarchia vezérkari tisztképző intézménye), míg 38-an 1920 után a Hadiakadémiát (a honvédség vezérkari tisztképző intézménye). Nyolc fő esetében nem ismerjük a végzés idejét, csak a tényt, hogy vezérkari törzstiszti vizsgát tettek, illetve elvégezték a Hadiakadémiát.

Ezek az adatok azt igazolták, hogy katonai attaséi beosztást a kor legmagasabb katonai végzettséget biztosító iskoláinak elvégzése nélkül nem lehetett betölteni, illetve a vezérkari testületben történő szolgálat elengedhetetlen feltétel volt.

A szárazföldi haderőben, a hadseregben mindig érdekes volt a különböző fegyvernemek egymással való „rivalizálása”. Kérdés, hogy a fegyvernemekhez tartozás meghatározónak tekinthető-e?

Az adott időszakban a legnagyobb fegyvernem a gyalogság volt, melyet a lovasság, a tüzérség és a műszaki csapatok követtek. Ha megvizsgáljuk a katonai attaséi beosztásokban szolgált tisztek eredeti fegyvernemi megoszlását, akkor a következő adatokat kapjuk:

Fegyvernem	Szám
Gyalogság	26 (közülük később 3 tüzér lett)
Tüzérség	8 (később 3 fő került ide a gyalogságtól)
Lovasság	10
Műszaki csapatok	5
Haditengerészet, illetve Folyami Erők	1

A szárazföldi haderő, a hadsereg fegyvernemeinek arányait tekintve azt kell megállapítani, hogy tüzér, lovas és műszaki fegyvernemtől származók magasabban vannak reprezentálva a katonai attasék között, mint az feltételezhető lenne.

A katonai attasék esetében igen fontos a nyelvismeret. Az adott korban nemcsak a fogadóország nyelvét kellett valamilyen szinten ismerni, de elengedhetetlen volt a francia, illetve más idegen nyelv ismerete is. A közös osztrák–magyar múltnak köszönhetően a vizsgált 60 személy közül mindenki használta a német nyelvet, de azon kívül összesen 17 másik nyelvet is beszélt közülük valaki. Természetesen a beszélt, használt nyelvek esetében különböző szintű volt az ismeret.

Nyelv	Tökéletes	Jó	Gyenge	Nincs minősítve	Összesen
Német	58	1	1		60
Angol	13	5	5	1	24
Francia	24	21	4	8	57
Olasz	7	5	6	4	22
Bolgár		1	4		5
Cseh		2		5	7
Észt		1			1
Finn				1	1
Horvát	4	1	4	1	10
Lengyel	1		1	5	7
Lett			1		1
Orosz	3	3	3	1	10
Román		2	5	5	12
Spanyol		1		1	2
Szerb		2	5	5	12
Szlovák	1	2	5	2	10
Török			2	2	4

A táblázat adatait áttekintve azt tapasztalhatjuk, hogy a katonai attaséi beosztást betöltött személyek közül a német nyelv mellett szinte mindenki használta a franciát, és mintegy 40%-uk az angolt, illetve az olaszt. A szomszédos, ún. „kisantant országok”-ban használt nyelvek közül a 20–30%-os arány jónak mondható. E nyelvek ismerete is részben a Monarchia „öröksége”, hiszen a közös hadsereg alakulatai között nem egynél két-három nyelvet is használtak a német vezényleti és szolgálati nyelv mellett, és ezeket a tiszteknek a „szolgálat igényeinek megfelelő” szinten el kellett sajátítaniuk.

Érdekes adatokat kapunk, ha megnézzük egy-egy személy hány idegen nyelvet használt. Természetesen a nyelvek ismeretének szintjében itt is vannak eltérések.

A táblázat adatait megvizsgálva azt állapíthatjuk meg, hogy a négy vagy több nyelvet használók száma 40 fő, ami 66%-ot tesz ki. Ez akkor is figyelemre méltó, ha tudjuk, hogy a soknemzetiségű Osztrák–Magyar Monarchia haderejének tisztjei a német mellett a fentebb már jelzett okok miatt is még két-három nyelvet használtak.

Ha az öt vagy annál több nyelvet használókat nézzük meg, akkor is magas számot, illetve arányt kapunk: 19, azaz több mint 30%.

Nyelvek száma	Használja
9	2
8	1
7	0
6	6
5	10
4	21
3	14
2	5
1	1
Összesen:	60

E táblázatból, úgy vélem, nyugodtan levonható az a következtetés, hogy a magyar katonai attasék nyelvi felkészültségüket tekintve alkalmasak voltak feladataik ellátására.

A katonai attaséi beosztások betöltői életútjának vizsgálata során érdekes megnézni, hogy vajon milyen rendfokozatban, hány évesen kerültek a beosztásokba, illetve mennyi ideig szolgáltak egy-egy állomáshelyen, voltak-e olyanok, akik több alkalommal is szolgáltak katonai attaséi beosztásban?

E vizsgálatok elvégzése előtt előre kell bocsátani, hogy az első világháborús összeomlást követően létrejött önálló magyar haderő magába olvasztotta a volt közös és honvédtiszteket, az egykoron a Vörös Hadseregben és a Nemzeti Hadseregben szolgáltakat is. Közöttük akadtak olyanok, akik az Osztrák–Magyar Monarchia haderejében az Evidenzbürónál (hírszerzés és kémelhárítás) szolgáltak, de létszámuk alacsony volt. Az ott szolgáltak közül katonai attaséi beosztásba alig egy-két személy került, mivel az ő ismereteikre sokkal inkább a központban (2. vkf. osztály) volt szükség. A katonai attasék többsége – főleg az 1930-as évek közepétől – a fiatalabb korosztályokból került ki.

Nézzük meg először, hogy milyen rendfokozatban lévő vezérkari tiszteket neveztek ki a korszak folyamán (egyesekeket többször is kineveztek, esetleg már magasabb rendfokozatban):

Rendfokozat	Szám
Százados	6
Őrnagy	30
Alezredes	20
Ezredes	13
Tábornok	1

Amint látjuk, az attaséi beosztásba történt kinevezéskor a többség – 60% – századosi, őrnagyi rendfokozatot visel. Ezredesi és tábornoki rendfokozatú személy kinevezésére már ritkábban került sor. Meg kell azt is jegyezni, hogy voltak olyanok, akik különböző okok miatt többször is attaséi beosztásba kerültek, és ugyanazon rendfokozatot viselték a következő kinevezésükkor is. Egyébként az attaséi szolgálat ideje alatt általában a soron következő rendfokozatot érték el a tisztek, a két-három rendfokozat „emelkedés” nem volt jellemző. Ez természetes is, hiszen az egy rendfokozatban eltöltendő idő a békeviszonyok között általában 3–6 esztendő volt, míg az attaséi beosztásban eltöltött idő ezt általában nem haladta meg.

Nézzük most meg azt, hogy egy-egy állomáshelyen mennyi időt szolgált egy katonai attasé. Az általános gyakorlattól eltérően az 1920-as évek első felének rejtett korszakában találkozunk rövidebb időszakokkal, amikor az állomáshelyek felállítása volt a meghatározó, és egy-egy arra alkalmasabb személy rövidebb időt töltött egy helyen, és újabb állomáshely felállítását végezte azt követően másutt. Ilyen volt pl. Ruskay Jenő.

A hatvan katonai attaséi beosztást betöltő személy – néhányan többször is betöltve azon beosztást – összességében 2810 hónapot töltött külszolgálatban, mint katonai attasé. Ez egy személyre lebontva közel 47 hónapot jelent. Természetesen voltak eltérések a szolgálati időkben. A legérdekesebb talán az az adat, ami Rómát illeti. A rejtett attaséi beosztás felállításától (1920) összesen négy katonai attasé szolgált Olaszországban. Az utolsó esetet leszámítva valamennyien hosszú időt töltöttek állomáshelyükön. Ghyczy Miklós 68, Schindler Szilárd 66 és Szabó László 120 hónapot. Utóbbit kimondottan jó személyes viszony fűzte Mussolinihez, ami a hosszú tartózkodás egyik oka lehetett.

Hasonlóan hosszú időt töltött egy állomáshelyen – Ankara – Németh Imre (75 hó) és Sztójay Döme – Berlin – (72 hó). Sztójay katonai attaséi beosztást követően rövid hazai szolgálat után a tényleges szolgálatból kiválva, közel tíz évig mint követ képviselte Magyarországot Berlinben.

Rajtuk kívül még többen töltöttek el attaséi beosztásokban hosszabb időt, de ők általában kétszer-háromszor voltak attasék, és más-más állomáshelyeken. Így 72 hónapot szolgált Ruskay Jenő (30 hó Ankara, 12 hó Szófia, 30 hó Bukarest), 118 hónapot Homlok Sándor (64 hó Párizs, 54 hó Berlin), 79 hónapot Andorka Rudolf (38 hó Prága, 41 hó Varsó) és Takách-Tolvay József, aki 71 hónapot szolgált katonai attaséként (9 hó Bécs, 7 hó Varsó és 55 hó Bukarest).

A második világháborút megelőző időszakban igazán rövid szolgálati időre csak egy-két esetben került sor. Ennek oka a fogadóországok által történt kiutasítás, illetve „finom jelzése” annak, hogy az attasé visszahívását kérik. Így került sor Takách-Tolvay József bécsi és Bakay Szilárd belgrádi tevékenységének megszüntetésére. Bakay 5 hónapot szolgált Belgrádban, s hazahívását követően röviddel Szófiába került katonai attasénak, Takách-Tolvay József Varsóba került Bécs után.

Amint említettem, már voltak olyan katonai attasék, akik két-három alkalommal is szolgáltak különböző állomáshelyeken. A hatvan vizsgált személy közül harmincketten egy alkalommal és egy országban akkreditálva töltötték be beosztásukat. Egy alkalommal, de állomáshelyükön kívül más országba is akkreditáltak tíz főt. Kétszer töltött be katonai attaséi beosztást kilenc fő, és kétszer volt katonai attasé, egyben más országba is akkreditálva négy fő. Háromszor volt katonai attasé négy fő és háromszor volt, de egyúttal más országba is akkreditálva egy fő.

A legérdekesebb talán Utassy Loránd esete volt, aki londoni és washingtoni katonai attasé volt, London állomáshellyel. Amikor megszakadtak a diplomáciai kapcsolatok Magyarország és Nagy-Britannia között (1941. április), akkor átutazott Washingtonba. Néhány hónap múlva a magyar–amerikai hadiállapot beállta után (1941. december) internálták, és hosszú utazást követően 1942 júniusában érkezett vissza Magyarországra, miközben Mexikóba akkreditált katonai attasé volt.

Egyébként a második világháborúig a különböző kisebb országokba is akkreditálták az attasék egy részét. Így pl. a belgrádi magyar katonai attasé egyben Athénba is akkreditáltatott, a párizsi pedig Bernbe, a berlini attasé egy időben Hágába és Stockholmba. A második világháború alatt a helyzet némileg változott. Fontos szerepük lett a semleges országoknak. Így önálló állomáshely lett Madrid (az attasé akkreditálva Lisszabonba is), Bern és Ankara szerepe is felértékelődött. Az ottani állomáshelyet, a név – Ankara – megtartásával, Isztambulba helyezték át. Ugyancsak fontos szerepe lett Szófiának.

Visszatérve még a katonai attaséi beosztásba történő kinevezésekre, vessünk egy pillantást az életkorokra. Mivel többen voltak egynél több alkalommal katonai attasék, ezért az itt kapott eredmény nem hatvan személyre vonatkoztatható.

A katonai beosztásba történő kinevezések a 31. és az 50. életév közötti időszakra estek. A legfiatalabban kinevezett katonai attasé a 31 éves Andorka Rezső – akkor még Fleischhacker – és Bajnóczy József volt. A legidősebb kinevezett Faragho Gábor volt 50 évesen.

A többszöri kinevezéseket is figyelembe véve a következő eredményeket kapjuk életkori csoportokat kialakítva:

Életkor	Szám	Életkor	Szám
31–34	4	35–40	38
41–45	28	46–50	8

Amint látjuk, a legtöbb kinevezés a 35–40 éves korosztályra esik, ami az összes kinevezés majdnem 50%-a! Ez a korosztály volt a korábban már jelzett őrnagy-alezredesi korosztály, amely a rendfokozati adatok szerint a legmagasabb.

Ha az adott korszak katonai karrierjeinek életkorhoz köthető helyzetét vizsgáljuk – 36 szolgálati év után, melybe a katonai tanintézetekben eltöltött idő nem számított bele, mindenkinek nyugállományba kellett vonulnia – akkor azt láthatjuk, hogy a katonai attaséi beosztás általában az életpálya második harmadára esik, és meghatározó lehet a későbbi előmenetel szempontjából. Ennek igazolására nézzük meg, hogy a hatvan katonai attaséi beosztást betöltött személy milyen rendfokozatot ért el, és milyen beosztást töltött be pályafutása végén. Ez a vizsgálat természetesen különböző okok miatt csak részeredményeket hozhat, hiszen az 1945-ben még tényleges állományban lévők későbbi karrierjének vizsgálatát nem tehetjük meg, mivel a második világháború gyakorlatilag mindenki katonai pályafutásának a végét jelentette. Így azt nézzük meg, hogy addig, illetve a nyugállományba vonulásig ki „mire vitte”.

A katonai pályafutását nyugállományba helyezéssel befejezők által elért legmagasabb katonai rendfokozat:

Alezredes	1
Ezredes	1
Vezérőrnagy	7
Altábornagy	14
Vezérezredes	2

Az alezredesi rendfokozatban nyugállományba került Aday Jánosnak politikai okokból kellett elhagynia a honvédséget. Az ok: a nyilas-hungarista mozgalommal volt kapcsolata. 1944. október 16-a után ténylegesítették és ismételt nyugállományba helyezése mellett ezredessé nevezték ki.

Az altábornagyok közül Lehoczky Béla címzetes altábornagy volt, míg Szabó László szolgálaton kívüli viszonyban kapta meg ezt a rendfokozatot. Ő 1944-ben a Mussolini vezette „Salói Szociális Köztársaság”-ban lett magyar követ.

Ruszkay Jenő nyugállományba helyezését követően röviddel lemondott rendfokozatáról, mivel pártpolitikai szerepet vállalt. 1944. október 16-a után címzetes vezérezredes lett és a német Waffen SS-ben szolgált, magyar állampolgárságától 1945 elején Szálasi Ferenc megfosztotta.

Még katonai pályafutásának befejezése – nyugállományba helyezése – előtt elhunyt Abele Ferenc altábornagy és Hochenburger Antal vezérkari ezredes, illetve öngyilkos lett 1943-ban Sárkány Jenő vezérkari ezredes. 1943-ban szovjet hadifogságba került Stomm Marcel altábornagy és Deseő László vezérőrnagy. Nagy Géza ezredes elesett 1942-ben.

A második világháború befejezése előtt tényleges szolgálatban álló egykori és akkor katonai attaséi beosztást betöltők rendfokozati megoszlása a következő volt:

Őrnagy	2	Vezérőrnagy	4
Alezredes	4	Altábornagy	6
Ezredes	7	Vezérezredes	6

A fenti adatokhoz szükséges azonban néhány kiegészítés is. Hennyey Gusztáv szolgálaton kívüli viszonyban lett vezérezredes, míg Ujszászy István az ország megszállását követően német fogságba került. (A nyugállományú Andorka Rezsőt a németek Mauthausenbe hurcolták.)

A fenti adatokat vizsgálva úgy vélem, nyugodtan megfogalmazható az a vélemény, miszerint a katonai attaséi beosztást betöltött személyek esetében a teljes katonai életpálya esetén szinte biztos volt a tábornoki rendfokozat elérése, s azon belül is az altábornagyi. Ugyanakkor érdekes az is, hogy a második világháború éve alatt vezérezredesi rendfokozatot elért magyar tábornoki kar 36 tagja közül közel 20% szolgált korábban katonai attaséi beosztásban.

Magyarország második világháborús történetében meghatározó szerepe volt 1944. október 15–16-ának. A két nap kérdése az volt, hogy ki tud-e válni az ország a háborúból, vagy tovább folynak a harcok az ország területén. Ezen eseményhez – az ún. „kiugrás” – kapcsolódva nézzük meg azt, hogy a katonai attaséi beosztást egykoron betöltött és akkor is betöltő személyek helyzete milyen volt.

Nem él	9
Nyugállományban	19
Szovjet hadifogságban	3
Német fogságban	1
A tényleges szolgálatból kivált	1
A tényleges szolgálatból kivált, politikai, diplomáciai beosztásban van	3
Ténylegesen szolgál	24
Összesen:	60

A nyugállományban lévők közül Andorka Rezsőt a németek Mauthausenban tartották ekkor fogva. Bakay Szilárd altábornagyot szintén Németországba hurcolták 1944. október 8-ai lefogása után. Ujszászy István illegálisba vonult, míg Lakatos Géza miniszterelnök, Hennyey Gusztáv külügyminiszter, Szabó László pedig követ volt a Salói Szociális Köztársaságban.

Az 1943-ban szovjet hadifogságba került Stomm Marcel és Deseő László mellett ekkor már hadifogoly volt a korábbi szófiai magyar katonai attasé, Szőke Endre is, akit a bevonuló szovjet csapatok tartóztattak le állomáshelyén, a bolgár fővárosban.

Nem haszontalan megnézni azt sem, hogy a katonai attasék, illetve a volt katonai attasék helyzete miként alakult 1944. október 15–16. után.

A nyilas-hungarista hatalomátvétel napján szolgáló katonai attasék közül 1944. október 16. után nem vállalta az új hatalom szolgálatát Kóbor Frigyes, Rakolczai László, Sipos Béla. Homlok Sándort beosztásából felmentették és a németek internálták Berlinbe. Ugyancsak megtagadta az új hatalommal való együttműködést Bartalis Kálmán ankarai magyar katonai attasé. Őt, valamint Rakolczai Lászlót, Sipos Bélát és Kóbor Frigyest „hütlenség” címen 1945 januárjában rendfokozatuktól megfosztották.

Szabó László a Salói Szociális Köztársaság összeomlásáig állomáshelyén maradt, és 1945-ben a követség megmaradt anyagi eszközeit és minden más anyagot átadta a magyar állam képviselőinek.

A sikertelen kiugrási kísérlet után a szovjet oldalra ment át Miklós Béla, Kéri Kálmán és Hatz Ottó. Ott maradt a már korábban ott tárgyaló Faragho Gábor. Az új hatalom őket is megfosztotta rendfokozatuktól.

Nem szolgált 1944. október 16-a után Bély Alajos, Hardy Kálmán, Utassy Loránd és Veress Lajos. Valamennyien nyilas, illetve német fogságba kerültek. Hasonló lett a helyzete Lakatos Gézának és Hennyey Gusztávnak is. Ujszászy István továbbra is illegálisban élt.

1944. október 16-a után továbbra is szolgált Álgya-Pap Zoltán, Karátsony László, Keresztes-Karleusa Lajos, Kollényi György, Lengyel Béla, Lipcsey-Magyar Sándor, Makray Sándor (őt 1944. november 1-jei hatállyal nevezték ki katonai és légügyi attasévá az internált Homlok Sándor helyére Berlinbe), Solymossy Ulászló (ő 1944. október 1-jével nyugállományba került, de gyakorlatilag nem kezdte el „nyugdíjas életét”), valamint Szántay Jenő és Vasváry József.

Az 1944. december 22-én létrejött Ideiglenes Nemzeti Kormányban két volt katonai attasé vállalt szerepet. Miklós Béla miniszterelnök, Faragho Gábor pedig közellátásügyi miniszter lett. Kéri Kálmán, Hatz Ottó a szerveződő új magyar honvédségben szolgált rövid ideig, de néhány hét után a szovjet hatóságok mindkettőjüket letartóztatták. Hatzot a Szovjetunióba szállították, és csak 1955-ben térhetett vissza Magyarországra. Kéri Kálmán többszöri letartóztatása után Kistarcsára, majd Recskre került a későbbi években. Rakolczai László érdekes módon Bernben maradván az új magyar kormány szolgálatát is vállalta, és 1946-ig „vitte az ügyeket”, és adta át a hivatal anyagi és tárgyi eszközeit az új követségi munkatársaknak.

A német és nyilas fogságot megjártak többsége 1945-ben visszatért Magyarországra, de tényleges szerep nem jutott számukra. 1945-ben vezérőrnagyi kinevezést kapott Utassy Loránd, a nyugállományban altábornagy lett Székely János, Rakovszky Györgyöt pedig a párizsi béketárgyalásokon 1946–47-ben katonai szakértőként alkalmazták.

A második világháború befejezése után az egykori katonai attasék közül szovjet hadifogságba került Álgya-Papp Zoltán (1945–1955) és 25 évi kényszerszermunkára is ítélték, Bartha Endre, akit 1952 április 18-án kivégeztek, Deseő László (1943–1948), Hatz Ottó (1945–1955), akit 25 év kényszerszermunkára ítélték, Karátsony László (1945–1950), Lányi Géza (1951–1956) mint elítélt (sic!), Stomm Marcel (1943–1951), Ujszászy István (1945–1947). Bakay Szilárd altábornagyot a szovjet hatóságok 1946. április 11-én letartóztatták és halálra ítélték. Az ítéletet 1947-ben Sopronban végrehajtották.

Az 1945-ben meginduló magyar népbíráskodás az egykori katonai attasék egy részére is „kiterjesztette működését”.

1946-ban a Budapesti Népbíráóság halálra ítélte mint háborús bűnöst Bély Alajost, Ruszkay Jenőt és Sztójay Dömét. Bély kegyelemből életfogytiglani kényszerszermunkára „ítéltetett”, Ruszkayt és Sztójayt kivégezték. 1947-ben köztársaság-ellenes összeesküvés vádjával halálra ítélték Veress Lajost, majd az ítéletet kegyelemből 15 évi szabadságvesztésre enyhítették. 1946 és 1948 között letartóztatott volt Lengyel Béla, 1951-ben halálra ítélték Karátsony Lászlót és kivégezték mint háborús bűnöst. 1951-ben halálra, 1952-ben életfogytiglanig tartó szabadságvesztésre, majd 12 évi szabadságvesztésre ítélték Stomm Marcellt, aki 1954-ben szabadult.

Internálták, illetve kitelepítették Andorka Rezsőt (1950–1954), Baitz Oszkárt (1951–1953), Faragho Gábor (1951–1953), Kéri Kálmánt (1949–1953), Lakatos Gézát (1951–1953), Mégay Ernőt (1950–1953), Utassy Lorándot (1951–1953), Rakovszky Györgyöt (1951–1954). Keresztes-Karleusa Lajos 1966. 09. 12-én Magyarországon hunyt el.

Az 1945 után Magyarországon maradt, az emigrációt választó egykori katonai attasék szinte kivétel nélkül elveszítették rendfokozatukat, nyugdíjukat megvonták, és különböző kereső foglalkozásokat „űztek”, nevezetesen: fordító, segédmunkás, éjjeliőr, bedolgozó stb.

A volt katonai attasék közül az 1944. október 16-a után állomáshelyeiken maradtak kivétel nélkül az emigrációt választották. A nyilasok és a németek által elhurcoltak egy része szintén nem tért vissza az országba, míg a Magyarországon maradtak és itt elítéltek egy része 1949 előtt, illetve 1956 után elhagyta az országot. Volt olyan, aki az 1960-as években engedéllyel távozhatott külföldre, és ott hunyt el. Egy volt katonai attasé 1945 utáni élete érdekes, ami rendhagyónak számíthat. Ő Taróczy Nándor, aki 1945-ben az MKP, majd az MDP tagja lett, és 1946-ban az MKP zugligeti szervezetét is vezette. Csak feltételezni lehet, hogy mint a balti államokban akkreditált egykori attasé „szoros kapcsolatokat építhetett ki a különböző szovjet szervekkel”, és ez aspirálhatta ezen lépésére.

Befejezésül nézzük meg a volt katonai attasék elhalálozásának helyét, illetve idejét.

A 60 katonai attaséi beosztást betöltött tábornok és tiszt esetében 54-ről ismeretes a halálozás helye ország, illetve település szerint. Ezek szerint Magyarországon hunyt el, illetve végeztek ki 32 személyt (a kivégzettek: Bakay Szilárd, Karátsony László, Ruszkay Jenő, Sztójay Döme). Németországban hunyt el 4 fő (Hennyey Gusztáv, Kollényi György, Kölley Ernő, Makray Sándor), Argentínában halt meg 3 fő (Kóbor Frigyes, Rakolczai László, Szabó László), Ausztriában halt meg 3 fő (Solymossy Ulászló, Lengyel Béla, Vasváry József), 4 fő halt meg, illetve esett el a Szovjetunióban (Bartha Endrét kivégezték, Deseő László hadifogságban, Nagy Géza hősi halált halt, Sárkány Jenő öngyilkos lett, elkerülendő a hadifogságot). Brazíliában 2 fő – Bartalis Kálmán és Sipos Béla – hunyt el, míg az USA-ban szintén 2 fő – Hardy Kálmán és Homlok Sándor. Albániában halt meg Ghyczy Miklós, Angliában Veress Lajos, Ausztráliában Lakatos Géza, Hollandiában Álgya-Pap Zoltán.

A 60 katonai attaséi beosztást betöltött tábornok és tiszt közül ez ideig nem ismeretes a halálozási helye és ideje Aday Jánosnak, Lányi Gézának, Lehóczky Bélának és Ujszászy Istvánnak.

A halálozási időpontok a születési adatokhoz hasonlóan jelentős szóródást mutatnak, de az életkorok vizsgálatánál azt tapasztalhatjuk, hogy a természetes halállal elhunytak többsége 70 év feletti volt, és a halálozási időpontok az 1970-es és 1980-as évekre estek.

Ha végezetül összegzést kellene megfogalmazni, akkor – úgy vélem – helytálló az a megállapítás, hogy az 1919 és 1945 közötti magyar katonai attaséi beosztást betöltő katonatisztek szakmailag felkészült, több nyelvet beszélő, katonai pályafutásukat többségükben az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregeiben indító, alsó középosztályokból származó férfiak voltak. Ők a katonai karrierjük teljessége esetén elérték a tábornoki rendfokozatot, a politikától általában távol tartották magukat. 1945 utáni életútjuk a többi tábornok- és tisztársukéhoz volt hasonló, azaz az új magyar állam ismereteikre, szolgálatukra nem tartott igényt. Többségük ennek ellenére nem hagyta el hazáját, és itt élt, általában kétkezi munkával megkeresve a kenyerét, haláláig.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Mivel az írás olyan jelentős számú és szórtságú levéltári forrásra és kérdőíves felmérésre épül, hogy a jegyzetek megadása mellőzhető volt, ezért csak azokat a munkákat sorolom fel, amelyeket az általános megállapításokhoz, illetve a vizsgálathoz hasznosítottam.

- ÁROKAY Lajos: A rejtett magyar katonai attasészolgalat első állomáshelyeinek felállítása 1920–1923.
In: Hadtörténelmi Közlemények, 1983/3. szám. pp. 356–381.
- ÁROKAY Lajos: A rejtett magyar katonai attasészolgalat tevékenysége 1923–1928 között.
In: Hadtörténelmi Közlemények, 1983/4. szám. pp. 574–591.
- ÁROKAY Lajos: Az önálló magyar katonai attasészolgalat létrehozásának előzményei 1918–1919.
In: Hadtörténelmi Közlemények, 1983/1. szám. pp. 73–95.
- DEÁK István: Volt egyszer egy tisztikar. A Habsburg-monarchia katonatisztjeinek társadalmi és politikai története 1848–1918.
Gondolat Kiadó, Budapest, 1993. 334 p.
- HAJDU Tibor: Tisztikar és Középosztály 1851–1914.
Ferenc József magyar tisztjei.
História, Budapest, 1999.
- SZAKÁLY Sándor: A magyar katonai elit 1938–1945.
Magvető Kiadó, Budapest, 1987. 72 p.
- SZAKÁLY Sándor: A magyar katonai felső vezetés 1938–1945.
Lexikon és adattár.
Ister Kiadó, Budapest, 2001. 409 p.
- SZAKÁLY Sándor: Az ellenforradalmi Magyarország (1919–1944) hadseregének felső vezetése. Adattár, I. rész, A–K.
In: Hadtörténelmi Közlemények, 1984/2. szám. pp. 354–392.
- SZAKÁLY Sándor: Az ellenforradalmi Magyarország (1919–1944) hadseregének felső vezetése. Adattár, II. rész, L–Z.
In: Hadtörténelmi Közlemények, 1984/3. szám. pp. 567–598.

Megjegyzés: Az előadás egy korábbi (2007-ben befejezett) kutató- és gyűjtőmunka pontosított változata!

DR. OKVÁTH IMRE

A MAGYAR KATONADIPLOMÁCIA ÚJJÁSZERVEZÉSE AZ 1960-AS ÉVEKBEN

A 19–20. század fordulóján az európai nagyhatalmak diplomáciai képviselőiben és kapcsolataiban egyre nagyobb számban jelentek meg egy-egy ország fegyveres erejének vezetőjét (miniszterét) képviselő, a diplomáciai testület tagjai közé tartozó, abba egyre szorosabban integrálódó katonai attasék. A diplomáciai és a protokollfeladatok ellátása mellett a különböző rendfokozatú attasék – a nemzetközi jog által szabályozva – elsődlegesen a katonai hírszerzés és felderítés feladatait szervezték és irányították a fogadóország területén. Ezen jogállásuk és tevékenységi körük – a világháborúk idején szüneteltetve – lényegileg napjainkban is érvényesnek tekinthetők.

A második világháborút követően Magyarországon a katonai hírszerzés feladatait alkalmoszerűen és eléggé szervezetlenül a honvédelmi miniszter alárendeltségébe tartozó Katonapolitikai Osztály – váltakozó elnevezésű – Hírszerző alosztálya végezte.¹ Az első katonaiattasé-hivatal felállítására 1948. május 12-én került sor, Németh Dezső vezérkari ezredes kinevezésével Moszkvába. Legfontosabb feladata a magyar hadseregfejlesztés elősegítése és megvalósítása volt a szovjet igényeknek és követeléseknek megfelelően. Feladatkörét a számára kiadott Szervi Határozvány az alábbiakban rögzítette: képviseli a demokratikus honvédséget; tájékoztatja a szovjet hadsereg vezetőségét a honvédség összes elvi és gyakorlati kérdéseiről; biztosítja az összeköttetést és a bajtársias szövetségi viszony továbbmélyítését a két hadsereg között; gyűjti azon szovjet elméleti és gyakorlati tapasztalatokat, amelyek a honvédség fejlesztéséhez szükségesek; magasabb parancsnoki jogkörrel előljárója minden, a Szovjetunió területén tartózkodó honvédség személynek.²

Jogállását tekintve a kinevezett katonai attasé a magyar honvédelmi miniszter közvetlen összekötő közege volt a fogadóországban, míg a nagykövetnek csak fegyelmi és reprezentációs ügyekben tartozott felelősséggel.³ Németh ezredes tevékenysége értelemszerűen nem terjedhetett ki a felderítési feladatokra, így

¹ OKVÁTH Imre: Kémek kémek ellen. Adalékok a magyar katonai hírszerzés tevékenységéhez a hidegháború kezdeti időszakában (1945–1950). In: GYARMATI György – PALASIK Mária (szerk.): A Nagy Testvér szatócsboltja. Tanulmányok a magyar titkosszolgálatok 1945 utáni történetéből. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2012. pp. 67–92.

² Hadtörténelmi Levéltár (HL) Honvédelmi Minisztérium (HM) 1948. elnökség 30881.

³ 1950 elejétől, Farkas Mihály vezérezredes honvédelmi miniszter parancsa megváltoztatta ezt, és ettől kezdve – feltehetően 1953 őszéig – a katonai attasék mindenhol a nagykövetek alárendeltségében és szoros politikai ellenőrzésük alatt végezheték szakmai tevékenységeiket.

működése elsősorban a tájékoztatásra korlátozódott. Jelentéseiben mindenekelőtt a kint tanuló tisztek és főtisztek helyzetéről, gondjairól, a protokolláris fogadásokon elhangzottakról, valamint a szovjet sajtó katonai cikkeiről számolt be a magyar katonai vezetésnek.⁴ Németh Dezső ezredes 1949. augusztus 3-án érkezett haza szabadságra, a Ferihegyi repülőtérre azonban az ÁVO emberei azonnal őrizetbe vették. Összeesküvéssel és kémkedéssel vádolva Pálffy György és társai perében halálra ítélték, majd 1949 októberében ki is végezték. Utódja, Virág Ede alezredes 1949. november 29-én foglalta el szolgálati beosztását, majd őt 1953–1956 között Pilcsik Gyula alezredes követte.

A hidegháborús szembenállás kiéleződésének időszakában (1950) hozták létre Washingtonban, Párizsban és Londonban a katonaiattasé-hivatalokat, amelyeket már kimondottan katonai hírszerzés végrehajtására szerveztek. E tevékenység feltárása még a történeti kutatások megoldandó feladatai közé tartozik, annyi azonban biztosan állítható, hogy a harmadik világháborúra készülő szemben álló felek kémelhárító szolgálatai semmilyen lehetőséget nem adtak az akkreditált katonai attasék számára, egyik oldalon sem. Az utazási korlátozások, a szoros megfigyelések, a fogadások bojkottjai következtében nem tudhatjuk, hogy a kiküldött Szücs Ferenc alezredes (1950–1953), Csapó Viktor őrnagy (1953–1956), Sárközi Sándor alezredes (1950–1953) és Nagy Béla alezredes (1950–1953) milyen munkát végezhettek állomáshelyeiken. Vélhetően a katonai szabályzatok, szakirodalom beszerzéseiben értek el némi eredményt az adott időszakban.

A Varsói Szerződés megkötését követően kezdték el a tagállamok fővárosaiban felállítani a politikai-katonai együttműködést, a kiképzést, a kétoldalú kapcsolatok zavartalan működtetését biztosító hivatalokat. A baráti országokba vezényelt katonai attasék számára a felderítés/hírszerzés nem volt engedélyezett, tevékenységi körük a fent említett feladatok mellett elsősorban (párt)politikai és protokolláris volt. Az első állomáshelyek és vezetői az alábbiak voltak: Prága – Simonyi Gyula ezredes (1955–1959); Varsó – Kenéz István ezredes (1955); Szófia – Fábry József ezredes (1955–1957).

Révész Géza honvédelmi miniszterre történő kinevezésével (1957. március 1.) a csoportfőnökség vezetésével és személyi állományával szembeni negatív megítélések csökkenni kezdtek. Az új miniszter a csoportfőnök ellen meginduló felülvizsgálat során teljes garanciát vállalt Szücs ezredes személyére és ezt Münnich Ferenc is támogatta. A felülvizsgálattal egyidejűleg felmerült Szücs Ferencnek a Külügyminisztérium állományába történő átvétele és kinevezése kairói követté. Erről azonban éles vita bontakozott ki a Politikai Bizottság 1957. augusztus 13-ai ülésén, a kinevezést elutasító Marosán György és Biszku Béla, illetve az azt pártoló Münnich és Révész között. A döntést Kádár hozta meg, aki javasolta Szücs ezredes meghagyását beosztásában.⁵

⁴ HL Magyar Néphadsereg Vezérkara 2. csoportfőnökség 102/08/509.

⁵ A felülvizsgáló bizottság döntése a megrovás és a külügyi munkától történő végleges eltávolítás volt, amelyet a Politikai Bizottság 1958. február 4-én hagyta jóvá. BARÁTH Magdolna – FEITL István (szerk.): Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvei. Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2006. pp. 326–327.

A vezérkari főnök alá tartozó katonai hírszerzés feladata – a korábbi évek gyakorlatának megfelelően – az ellenségnek tekintett NATO-államok és Ausztria elleni stratégiai és hadművelleti felderítés újjászervezése és működtetése lett. Ennek során tevékenysége kiterjedt a várható ellenség(ek) katonapolitikájának, hadászati, hadművelleti elgondolásainak, haderejének (állomány, szervezés, elhelyezés, fegyverzet, felszerelés), haditechnikájának, hadszíntere berendezéseinek és előkészítésének, haditechnikai tudományos kutatásainak, a hadsereg erkölcsi-politikai állapotának és kiképzésének felderítésére békében és háborúban egyaránt.

Az operatív csoport Révész Géza minisztersége alatt a legális hírszerzési lehetőségek kihasználására fektette a hangsúlyt, mindenekelőtt a nyugati országok fővárosaiban működtetett katonaiattasé-hivatalok (attasé, attaséhelyettes, titkár) vezette rezidentúrák⁶ kiépítésével, valamint a diplomáciai követségek, kereskedelmi és hivatali kirendeltségekhez (MALÉV, MAHART, IBUSZ) beosztott ún. „megnyert személyek” felderítő munkájának az újraindításával. A legális hírszerzés megszervezésénél mindig figyelembe vették az azt befolyásoló állandó (a nemzetközi helyzet állapota, a Magyarország és a célpont ország között fennálló viszony) és ideiglenes (a hírszerző tisztek képességei, létszámuk, a munkához való viszonyuk, a fogadóország elhárításának tevékenysége) tényezők hatásait. A felderítést végző katonai állomány elsősorban a felderítésre, a katonai vonatkozású könyvészeti és sajtókiadványok beszerzésére, a szervezésre és a felmerülő operatív feladatok végrehajtására koncentrált. Ennek során kiemelt figyelmet fordítottak a NATO-haderők létszámának, szervezetének, fegyverzetének és a katonai felső vezetés stratégiai elképzeléseinek megismerésére és a háborús hadszínterek feltérképezésére (a honi légvédelmi tűzrendszerek és a radarhálózatok, a repülőterek, az üzemanyag- és lőszerraktárak diszlokációjának pontos bemérésére). A hírszerzés differenciálatlanul, egyenlő intenzitással folyt a NATO kis és nagy államai, valamint a Magyarországgal határos Ausztria ellen. Óriási mennyiségű információ érkezett a Központba ezen országok katonapolitikájáról, fegyveres erőiről, hadigazdaságáról, haditechnikai kutatásairól, a leendő hadszínterek jellemzőiről, a hírszerző és az elhárító szervekről. Az értékelő munka során azonban kiderült, hogy az értesülések túlnyomó többsége a sajtó által közzétettek egyszerű fordításai, vagy a kommunista pártok és egyéb baloldali szervezetek képviselői által szolgáltatott egyoldalú híryanagok. Ennek oka egyrészt a magyar külképviseletek forradalom utáni általános elszigetelődése, másrészt az – ami a titkosszolgálatoknál talán meglehetősen ritkán előforduló jelenség –, hogy a katonai felső vezetés „az ügynöki munkát fékezte, részben megtiltotta” ezen időszakban. A döntésben a képzett hírszerző tisztek hiánya mellett nagy hangsúllyal szerepelt a lebukástól való félelem és az esetleges behatolás lehetősége a magyar katonai hírszerzés szervezeteibe.⁷

⁶ A rezidentúra a hírszerző hálózat alapvető eleme, amely hírszerzőkből és ügynökökből állt, vezetője pedig az attasé vagy helyettese volt.

⁷ Szücs Ferenc vezérőrnagy 1963. április 27-ei jelentése a vezérkar főnök helyettesévé történő kinevezése után illetékességébe utalt területek helyzetéről. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) 1.15.5. Magyar Néphadsereg Vezérkara 2. Csoportfőnökség I–A–797. p. 5.

A legális felderítés ezen időszakról szóló összegzését Sárközi Sándor ezredes, a csoportfőnök I. (operatív) helyettese az 1961. augusztus 23-ai attaséértekezleten ismertette.⁸ Az összefoglaló a legfontosabb rezidentúrák tevékenységét elemezve mutatta be az elért eredményeket és a jelentkező hiányosságokat.

A *felderítés* vonalán sikerként értékelte a NATO vezető államai (USA, Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország) rakétabázisainak, atomraktárainak, radarhálózatainak felderítésére vonatkozó munka elindítását, valamint a hadtáphálózatok (olajvezetékek, raktárak, fontosabb közutak és vasútvonalak) feltérképezésének megkezdését. Jelentős sikerként említette Ausztria vonatkozásában a sikeres hadszíntér-felderítést, amely az útvonalakra és a magyar–osztrák határ mentén megkezdett erődépítésekre és erődrendszerekre terjedt ki. Az operatív részleg vezetője a felderítő munka általános hiányosságai között a tervszerűség hiányát, a hivatkozott források megnevezésének elmaradását, valamint a felderített objektumok térképeken, fotókon történő konspirált rögzítésének elmaradását említette. Az egyes rezidentúrák értékelésénél, elsőként a legfontosabb hadászati irányokban tevékenykedőkről, a következőket állapította meg:

- Róma: katonai attasé Sarkadi István alezredes (1957–1961), titkár Bódi Ferenc százados. A felderítés megszervezése nem volt rendszeres, azt a kapkodás jellemezte, amelynek során mindig új és új objektumok felderítésre törekedtek. Ezeket azonban később nem ellenőrizték, aminek az lett az eredménye, hogy a Központ „igen sok – de kellően nem ellenőrzött – adatot kap. Pl. sok helyen rakétakilövőhelyek, raktárak építését jelentik, azzal a megjegyzéssel, hogy „feltehetően rakétakilövőhely”, de ezután már alig törekszenek arra, hogy később feltevésük helyességét újabb felderítéssel ellenőrizzék”.⁹ További hiányossággá került említésre, hogy a személyes értesülésekből származó adatok zöme kizárólag csak a kül- és belpolitikai eseményekre redukálódott, és alig tartalmaztak katonapolitikai, hadszíntéri és hadiipari jellegű információkat. Pozitívumként az került említésre, hogy a rezidentúra tagjai által végrehajtott személyes felderítések eredményeképpen jelentős ismeretek halmozódtak fel az állami műutakról és az ezekről készített jelentések „pontosak, részletesek és a jelentések elkészítési formája tetszetős és kultúralt, az adatok jól felhasználhatók”.¹⁰

- Bécs: a tevékenységet az alaposság és a rendszeresség jellemezte, de a Központ utasításaihoz történő merev ragaszkodás a kezdeményezőképeség csökkenését eredményezte. A rezidentúra fő feladatát a hadszíntér-felderítés, ezen belül az úthálózat feltérképezése jelentette. „Ezt a központ utasításainak megfelelően időben, szakszerűen és igen lelkiismeretesen végezték, és jelentéseik tartalma és kulturáltsága teljes mértékben megfelelt. Figyelembe vették az összes adott szempontot és ezen a téren munkájuk rendkívül eredményes és értékes volt”.¹¹ A dicséret mellett említésre került az is, hogy az attaséhivatal munkatársai Ausztriára elsődlegesen mint hadszíntéri objektumra tekintettek, és nem koncentráltak eléggé az osztrák haderő kérdéseire, amelyre a jövőben mindenképpen nagyobb hangsúly kellett fektetniük.

⁸ Beszámoló az 1961. évi katonai attaché értekezletre. ÁBTL 1.15.5. I–A–463.

⁹ Uo. p. 8.

¹⁰ Uo. p. 10.

¹¹ Uo. p. 12.

- Washington: katonai attasé László Károly alezredes (1956–1960). A kiküldött munkatársak lehetőségei az amerikai kormányzat mozgáskorlátozó intézkedései következtében minimálisak voltak, ezért tevékenységük döntően csak a beszerzésre és az anyaggyűjtésre korlátozódott. A csekély számú katonapolitikai jelentések foglalkoztak ugyan az adott időszak legfontosabb eseményeivel, de ezek rendszerint valamilyen sajtóanyag – gyakran szó szerinti – fordításai voltak, amelyeket a Központ is ismert.

- London: katonai attasé Varga Lajos alezredes (1957–1960), titkár Laczházi László főhadnagy (1954–1958). A jelentésekben szereplő adatokat elsősorban személyes felderítésekből és beszélgetésekből szerezték, amelyek értékesek és a Központ munkájában jól felhasználhatóak voltak, mivel ezek olyan adatokat tartalmaztak, amelyekről más forrásból nem rendelkeztek információkkal. Követendő példaként említette Sárközi ezredes a havonta összeállított Katonapolitikai tájékoztatót is, amelyben az adott hónap legfontosabb angol katonapolitikai kérdéseit összegezték, igen alaposan és sokoldalúan. További pozitívumként szolt a rezidentúra tevékenységében a hadszíntér-felderítés megszervezéséről és végrehajtásáról, külön kiemelve azt a törekvést, hogy ne hagyjon „nyitott kérdéseket munkája során. Ha egyes kérdésekről egyszerre nem tudott összefoglaló jelentést küldeni, úgy – több esetben utasítás nélkül is – nevezett kérdésre vagy kérdéscsoportra visszatért és ezekről kiegészítő adatokat jelentett, illetve összefoglaló jelentést küldött erről miután a kérdés teljesen tisztázódott. A jelentésekből kivehetően nyilvántartásuk jó és alapos. Saját értesüléseik bemetszésére, ellenőrzésére törekedtek, ami szintén helyes munkamódszerre mutat”.¹² Egyetlen hiányosságként a felderítés területi korlátozottságát hozta fel, mivel az csak Anglia keleti délkeleti részeit ölelte fel.

- Párizs: katonai attasé Kárpáti Sándor őrnagy (1958). A rezidentúra felderítő munkájában a katonapolitikai helyzet, a francia haderő, a hadigazdaság, valamint a politikai élet különböző eseményeiről készített jelentések domináltak. Ennek során értékes adatokat szolgáltatottak az olajipar, a tudományos és technikai kutatás, a hadiipar és az időszerű politikai kérdésekről. Különösen értékeseknek minősítette a NATO ellátórendszeréről beérkező anyagokat, bár ezek némelyike – a részlegvezető szerint – sok lényegtelen információt is tartalmazott, mint például a használaton kívüli objektumok tételes felsorolása.

A felderítő tevékenység értékelése után Sárközi ezredes kitért a rezidentúrák további feladatait képező területek, a katonai sajtó- és egyéb termékek beszerzésének, a kutató-tanulmányozó munka szervezésének kérdéseire, valamint a kapott operatív feladatok végrehajtása során keletkezett tapasztalatok összegzésére is az 1957–1960 közötti periódust illetően.

A *beszerzésekről* elmondott véleményéből megállapítható, hogy a katonaiattasé-hivatalok munkatársai számos esetben sikerrel játszották ki a fogadóországok elhárító szolgálatait által fogantatosított korlátozó intézkedéseket és szerezték meg a Központ által megszerzésre kijelölt sajtóanyagokat és folyóiratokat. Ennek hatékony módszere a semleges és a fejlődő országok diplomataival és katonai

¹² Beszámoló az 1961. évi katonai attaché értekezletre. ÁBTL 1.15.5. I–A–463. p. 16.

beosztottjaival kiépített személyes kapcsolatok mellett az eladásokban közreműködők anyagi megvesztegetései voltak. A tevékenységgel kapcsolatban különösen a londoni és a párizsi rezidentúrák munkatársait dicsérte, akik a beszerzési feladatokat „körültekintően és kezdeményezően végezték el. Ennek eredményeképpen igen sok legálisan, féllegálisan és több esetben illegálisan beszerzett anyagokat terjesztettek fel. Ezek nagy része jól felhasználható volt a központ munkájában, különösen fegyverzeti vonatkozásban”.¹³ A többiekkel szemben megfogalmazott kritikák elsősorban a következetességet és az aktivitás csökkenését érintették.

A *szervező munkával* kapcsolatban a csoportfőnökség akkori véleménye szerint az nem képezte a legális rezidentúrák fő tevékenységét. Ennek hátterében az a vélemény állt, hogy a legálisok által felkutatott, tanulmányozott és esetleg beszerzett embereket soha sem lehetett tökéletesen konspiráltaknak tekinteni, mivel ezek lehettek az ellenséges szolgálatok által „tálalt”, vagy az érintkezés során a „figyelem központjába” került személyek. Ezzel együtt, a magyar katonai felderítés közel tízéves tapasztalata alapján, a legális területen is lehetett értékes szervezőmunkát folytatni, ezért ilyen irányú feladatokkal is megbízták a rezidentúrák állományát. A Révész-korszakot illetően a legnagyobb problémát az jelentette, hogy a magyar külképviseleteket – benne a katonaiattasé-hivatalokat is – a nyugati világ a legnagyobb politikai elszigetelésben tartotta. Ennek az volt a következménye, amint azt Sárközi ezredes kifejtette, hogy a hivatalokat „egy ún. „fal” veszi körül, amelyet az elhárító szervek létesítenek körénk. Kapcsolataink zöme hivatalos érintkezésből jött létre, s ezek zömében természetesen „tálalt” emberek voltak, akik már eleve az elhárításnak számolnak be, vagy később dolgoznak az elhárításnak”. A helyzet felmérését követően a csoportfőnökség vezetői a kapcsolatépítésekben a „fal” megkerülésére adtak parancsot, ami azt jelentette, hogy az ismeretségi kör szélesítését nem a hivatalos úton, hanem az egyéni kapcsolatok kibővítésével kellett megvalósítaniuk. Ezt azonban a jelzett időszakban sehol sem sikerült végrehajtaniuk. A beosztottak ennek okaként egyrészt azt emelték ki jelentéseikben, hogy munkájukból kifolyólag nincs módjuk kapcsolatokat építeni, másrészt nyelvi nehézségeik vannak. A kudarc egyik lehetséges előidézőjeként beszámolójában a csoportfőnök-helyettes egy szubjektív körülményt is említett, nevezetesen a munkatársak húzódozását a társasági élettől: „sokaknak a háta borsószik, ha társasági életet kell élnie. Akad egynéhány elvtárs, aki fizikai fájdalmat érez, ha emberek között kell mozognia, ha emberekkel kell tárgyalnia, mivel alaptermészete a zárkózottság”.¹⁴

Az *operatív feladatok* végrehajtásával kapcsolatban a legálisok ezirányú tevékenysége az összeköttetési feladatok lebonyolítását (rejtekhelytöltés, -ürítés, értesítések feladása) és az operatív helyzet ismeretéhez szükséges anyagok (okmányok használata, közlekedés, szokások, különböző rendeletek) összegyűjtését foglalta magában. A legális lehetőségek szűkülése, valamint a szovjet tanácsok hatására 1959-től irányt vettek a háborús időkben hatékonyabbnak tartott illegális hálózatok kiépítésére, aminek következtében módosulás következett be a legálisok

¹³ Beszámoló az 1961. évi katonai attaché értekezletre. ÁBTL 1.15.5. I–A–463. p. 23.

¹⁴ Uo. p. 31.

tevékenységében is: az operatív tevékenységük ezentúl arra irányult, hogy elősegítsék a Központ illegális ügynöki hálózat kiépítését célzó munkáját. Ennek során a legfontosabb feladatuk az illegális telepítéseket elősegítő és megkönnyítő okmányok beszerzésére, illetve olyan személyek felkutatására irányult, akik ebben segíteni tudtak.

1960 tavaszától a szovjet katonai vezetés javaslatára megkezdődtek a Varsói Szerződés hadseregeiben az atom- és rakétafegyverek tömeges alkalmazásával kirobbanó váratlan háborúra történő felkészülés szervezeti és harckiképzési előkészületei. Az Egyesített Fegyveres Erők kötelékében kijelölt magyar lövészhadosztályokat, tüzéregységeket és a honi légvédelem alakulatait úgy kellett átalakítani, hogy azok mozgósítás nélkül, azonnal harcra vethetőek legyenek. Ez megkövetelte az állandó harckészültség szintjének jelentős emelését, annak a képességnek a kialakítását, hogy a Magyar Néphadsereg a VSZ más hadseregeivel együttműködve gyors szétbontakozással döntő csapást tudjon mérni a „nyugati agresszorokra”. Mindezen célok elérése érdekében fejleszteni kellett mind a parancsnoki és a törzsszállomány, mind pedig a csapatok kiképzését, hogy képessé váljanak a háború kezdeti időszakában támadó hadműveletek és harcok folytatására, nagy intenzitású menetek végrehajtására, hegyi és vízi akadályok leküzdésére.

A váratlan atomháború megvívására történő fejlesztések, szervezeti átalakítások természetesen kihatással voltak a katonai felderítés jövőbeni feladataira, elveire és módszereire is. Ezek újragondolása, végrehajtása a '60-as években, az Ugrai Ferenc altábornagyot 1963-ban felváltó Csémi Károly¹⁵ vezérőrnagy vezérkari főnök alárendeltségében, Sárközi Sándor ezredes vezetésével történt meg¹⁶. Az új katonapolitikai követelményeknek megfelelő hírszerzői irányelvek megfogalmazására 1960 őszén került sor. Ez – támaszkodva a katonai felderítés operatív munkájának addigi tapasztalataira, a szovjet társszervvel 1959-ben végrehajtott konzultációra és az ügynöki helyzetre – az operatív munka területén az alábbi négy változtatás bevezetését javasolta: 1. erő és eszköz koncentrációjának megteremtése a főellenségnek tekintett országok ellen; 2. a legális és az illegális munka szigorú szétválasztása; 3. a hadműveleti felderítés különböző területeinek kiépítése; 4. az összeköttetési rendszer új alapokra helyezése.

A szovjet hadászati elképzelések alapján egy harmadik világháborúban a Magyar Néphadsereg erői az ún. Délnyugati Front alárendeltségében, elsősorban Olaszország északi és Nyugat-Németország déli területeinek elfoglalásában működtek volna közre a szovjet, a csehszlovák és a román haderőkkel együtt. Ebből következően e két NATO-ország ellen a felderítés mindhárom nemét (legális, illegális, rádiófelderítés) alkalmazandónak határozták meg, míg a mellékirálynak minősített Franciaország, az USA és Anglia németországi erőinek a felderítésére csak a legális és a rádiófelderítés lehetőségeit vették számításba, az illegális

¹⁵ Csémi Károly (1922–1992): 1961-től vezérőrnagy, 1966-tól altábornagy, 1978-tól vezérezredes. 1956-ban karhatalmi körzetparancsnok, 1957–1961 között a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia parancsnoka. 1961-től 1963-ig az 5. hadsereg parancsnoka, 1963-tól vezérkari főnök, 1966-tól a honvédelmi miniszter első helyettese. 1973–1984 között a HM államtitkára és a VSZ EFEF magyar nemzeti helyettese.

¹⁶ Szücs Ferenc ezredest 1962. augusztus 1-jével felmentették a 2. Csoportfőnökség vezetése alól és kinevezték a vezérkari főnök helyettesévé. E beosztásában felügyelte a 2. Csoportfőnökséget, a külügyi osztályt és a cenzor részleget.

hálózatok kiépítését pedig nem tekintették elsőrendű követelménynek. A többi országgal kapcsolatban csak azzal számoltak, hogy azok „milyen mértékben szolgálhatnak eszközül a fenti országok elleni felderítéshez, illetve az összeköttetés fenntartásához”.¹⁷ A legális és az illegális munka szétválasztásának követelménye mellett az addig elsődlegesen preferált legális felderítési tevékenységek további, maximális kihasználását irányozták elő. Új feladatként fogalmazódott meg az illegális hálózatok kiépítésének fokozottabb segítése (okmányok beszerzése, operatív ismeret bővítése, nyelv elsajátítása, helyzetismeret javítása) és olyan tereptárgyak felkutatása, számbavétele, amelyek – háború esetén – az előrevetett vagy diverziós feladatokkal bevetett felderítőcsoportoknak jelenthettek segítséget (légideszant-kidobóhelyek, különböző búvóhelyek). A feladatok végrehajtásához szükségesnek tartották a rendelkezésre álló keretek (a katonaiattasé-hivatalok, a követéségek, a kereskedelmi és hivatali kirendeltségek, a képviselők: MALÉV, IBUSZ, MAHART) képzett hírszerző tisztekkel és megnyert hírszerzőkkel történő feltöltését és a legális rezidentúrák ismeretségi körének kiszélesítését. Felismerve az idegenforgalom nyújtotta lehetőségeket, pl. a kiutazó delegációk és küldöttségek, a turisták és a rokonlátogatók nagy számát, kategorizálásuk¹⁸ elvégzése után ezekből kívánták a legális terület hírszerzőit kiválogatni. A beutazó külföldi állampolgárok nyújtotta lehetőséget – tisztában lévén azzal, hogy ezt a területet az ellenséges hírszerzés is felhasználja – használhatónak, de nem létfontosságúnak ítélték meg. A hálózatépítés fejlesztését szem előtt tartva természetesen erről a lehetőségről sem kívántak teljesen lemondani, mivel már korábban is sikerült néhány személyt felhasználniuk technikai anyagok beszerzésére, illetve néhány értékes dokumentum (energia- és telefonhálózatok) megszerzésére. *„Ezeket a személyeket főleg anyagi vagy más érdekeltségük alapján használhatjuk fel a legtöbbszor oly módon, hogy velük az összeköttetés Budapesten történik”*¹⁹ – olvasható a feljegyzésben.

Az operatív munka új elveinek végrehajtásához a csoportfőnökség vezetői elsősorban a megfelelő kádérállomány biztosításához kérték a hadsereg és a politikai vezetés támogatását, azaz olyan személyek felkutatására – a párt, a KISZ, a hadsereg és Munkásőrség területein –, akik alkalmasak illegális úton történő telepítésre és hosszú ideig vállalják a szolgálatot.

A csoportfőnökség egyéves tevékenységének számbavételére 1961 végén került sor, az 1962. évi felderítési terv összeállításakor. Ebből kiderült, hogy mind a legális, mind pedig az illegális rezidentúrák kiépítése terén értek el eredményeket: a már meglévő bécsi, frankfurti, római, washingtoni, londoni, párizsi, athéni, stockholmi rezidentúrák mellett további öt új legális rezidentúra felállítására került sor Milánóban, Hamburgban, Bernben, Koppenhágában és Belgrádban.

¹⁷ Feljegyzés a katonai felderítés operatív munkájának új irányelveiről, 1960. ÁBTL 1.15.5. I–A 239.

¹⁸ A kiutazó magyar állampolgárok esetében három kategóriát állapítottak meg: a teljesen megbízhatók, operatív feladatok elvégzésére alkalmasak; a megbízhatók, de képességüknél vagy lehetőségeiknél fogva csak bizonyos feladatok ellátására alkalmasak; a csak egy alkalommal egy konkrét megbízatás végrehajtására alkalmasak.

¹⁹ Feljegyzés a katonai felderítés operatív munkájának új irányelveiről, 1960. ÁBTL 1.15.5. I–A 239. p. 6.

1962 tavaszán tehát 13 legális rezidentúra működött, összesen 38 fővel, az alábbi létszámfeltöltöttséggel:

Athén	2 fő	London	3 fő
Bécs	5 fő	Milánó	4 fő
Belgrád	2 fő	Róma	4 fő
Bern	2 fő	Párizs	3 fő
Frankfurt	3 fő	Stockholm	2 fő
Hamburg	2 fő	Washington	4 fő
Koppenhága	2 fő		

Amint a létszámadatokból is látható, a hadászati főirányokban 18 személy végezte a katonai-hadszíntéri felderítés, a katonai beszerzés és a kapcsolatépítés szerteágazó és bonyolult munkáját.

A hadászati felderítés, benne az attaséhivatalok elsőszámú feladata 1960–1962 között a meglepetésszerű támadás elhárítása érdekében az ellenség mindennemű rejtett tevékenységének állandó figyelemmel kísérése, valamint a hadászati csapásmérő erők tervezett felhasználási módjának és idejének pontos megállapítása volt. A katonai vezetés háborút megnyerő elgondolásai között egyre fontosabb szerepet kapott a felderítés mint „a fegyveres erők hadászati és hadműveleti tevékenysége minden oldalú biztosításának egyik legfontosabb tényezője, amely a háború folyamán a győzelem elérésének szükséges és elengedhetetlen feltétele”. A vele szemben támasztott követelmények az alábbiak szerint fogalmazódtak meg: „A rakéta nukleáris eszközök tömeges alkalmazása következtében a hadszíntereken a hadászati helyzet igen rövid idő alatt élesen megváltozhat. Ezért a hadászati vezetéssel szemben követelmény, hogy előre lássa a haditevékenység menetét. Az előrelátás a rakéta nukleáris háborúban folytatott fegyveres küzdelem természetének és jellegének megértésén, az ellenség gyenge és erős katonai, gazdasági, valamint erkölcsi-politikai tényezőinek konkrét ismeretén és helyes számbavételén alapul. Ez pedig csak akkor lehetséges, ha a felderítés már békében mindent, amit csak lehet, megállapít az ellenségről”.²⁰

A katonai hírszerzés – ezen időszakban – legnagyobb sikereit a rakétaindítók felderítésében érte el az Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia területén. A szovjet katonai felderítés az amerikai és az angliai nagykövetségeik és szervezeteik szoros figyelése és tagjainak mozgáskorlátozása miatt a kisebb VSZ-tagállamok szolgálatait bízta meg az interkontinentális rakétatámaszpontok hadászati felderítésével. A washingtoni magyar rezidentúra e megbízás alapján 56 Atlas, 13 Titán és több száz Minuteman rakétatámaszpontot, továbbá 33 Minuteman irányítóközpontot regisztrált. A londoni hálózat 20 IRBM, 10 Bloodhound rakétabázist, 12 amerikai atomraktárt és repülőteret jelentett a Központnak.

²⁰ Demtsa Pál ezredes beszámoló jelentése az 1963. augusztus 1-jén megtartott attaséeértekezleten. ÁBTL 1.15.5. I–A –713. p. 2.

**Az attaséhivatalokat irányító osztály szervezete és létszáma,
1961. október²¹**

Operatív Részleg

3. osztály (14 fő)

osztályvezető	Nagy Béla ezredes
osztályvezető-helyettes	Csapó Viktor alezredes
ov. alárendeltségében	Selmeczi Lajos százados baráti országok H. ti.

Osztrák–nyugatnémet alo.	Olasz– angol– am.–fr. alo.	Ki- és beutazók alo.
3 H. ti.	4 H. ti.	1 H. ti.

1963 tavaszától a hadászati felderítés tevékenységében módosulás következett be. Az addigi fő feladat, az USA interkontinentális és közepes hatótávolságú rakétái honi és európai bázisainak, valamint a MN hadászati irányainak felderítése mellett egyenértékű feladattá vált az illegális és legális hálózatok bővítését szolgáló szervezőmunka. A legfontosabb feladat immár az ellenség katonai, gazdasági, technikai, erkölcsi-politikai helyzetének békeidőben történő minél teljesebb megismerése lett, ezen belül is a meglepetésszerű támadás elhárítása érdekében az ellenség mindennemű rejtett tevékenységének állandó figyelemmel kísérése, valamint a hadászati csapásmérő erők tervezett felhasználási módjának és idejének megállapítása került előtérbe.

A módosult feladatoknak való megfelelés szükségessé tette a felderítés formáinak, módszereinek bizonyos változtatását, a rezidentúrák létszámának emelését. 1961-hez viszonyítva a legális hálózat 1963 végére pl. 35%-kal növekedett. A mennyiségi gyarapodás azonban nem minden esetben jelentette a munka minőségének javulását, mivel a hivatásos hírszerző tiszti hiány miatt nem a hírszerző tiszti, hanem a megnyert állomány növekedett számottevően. Ezek tevékenységét illetően azonban – objektív és szubjektív okok együttes fennállása miatt – még hosszú ideig számos probléma merült fel.

A nehézségekről Szűcs vezérőrnagy, a már említett, a felügyelete alá tartozó szervekről készített jelentésben a következőképpen számolt be: *„A megnyertek munkája csak úgy mellékesen, kérem szépen alapon végzett kisegítő munka. Miután a mi megnyertjeinknek semmi előnyük nincs abból, hogy nekünk dolgozzanak, olyan a*

²¹ HL HM Titkárság 1961. 35/2.

*munkájuk is. Kevés van köztük, aki igazán öntudatosan és odaadással végzi a feladatát. A Belügy a »titkos hivatásos állománnyal« óriási előnyben van, mert hivatásos tisztként tudja – anyagilag, nyugdíj, előléptetés – kezelni megnyertjeit».*²² Természetesen a különböző külügyi és külkereskedelmi fedésekben dolgozó megnyertek kiképzési színvonala sem érte el a hírszerző tisztekét, így a felderítésben végzett munkájuk sok kívánnivalót hagyott maga után. A fő hírszerző szerv változatlanul a legális és az illegális munkát szervező és végző operatív csoport volt. Ennek hivatásos állománya ezen időszakban 72 tiszt és 23 fő polgári alkalmazott volt. Ebből külföldön, a legális rezidentúrákon szolgált 23 tiszt és 42 megnyert,²³ míg az illegális ügynöki állományt 23, különböző értékű és jellegű ügynök alkotta. A legfőbb problémát a képzett káderek hiánya okozta, ami visszavezethető volt a hírszerző tiszti iskola 1959-es megszüntetésére. A hiányt a felajánlott GRU-tanfolyam 1963. őszi igénybevételeivel, illetve a csoportfőnökség keretén belül Witz József alezredes parancsnokságával létrehozott állandó jellegű hírszerző iskolával kívánták megszüntetni.

A legális rezidentúrák jövőbeli munkájának legfontosabb részét a szervezőmunka képezte. Ennek célja egyrészt a napi és a speciális feladatok minél eredményesebb megoldásához szükséges aktív segédhálózat megteremtése és céltudatos bővítése volt, amely ügynökökből, beszerzőkből, irányított informátorokból, valamint a munkához felhasználható kapcsolatokból állt; másrészt fontos feladatát képezte a közreműködés az illegális hálózat szervező munkájában, azaz konspirált részvétel az illegális ügynökök kutatásában, tanulmányozásában és ezek beszerzésének előkészítésében. Ennek érdekében szélesíteniük kellett a kapcsolati és ismeretségi köreiket, hiszen e nélkül nem lehetett eredményes szervezőmunkát folytatni. Fontos szempontként jelentkezett az is, hogy ez az elhárítás figyelmét és erejét jobban megosztotta és lekötötte, ezáltal az illegális szervezés is kedvezőbb körülmények között folytatódhatott.

A '60-as évek közepétől a magyar katonai hírszerzés legfőbb feladata az ellenség csapásmérő rakétaerőinek, terveinek, az első csapásmérésére utaló előkészületeknek felderítésére, a Magyar Néphadsereg és a Varsói Szerződés felső vezetőinek „riasztása” lett. Ennek érdekében minden olyan információt gyűjteni kellett, amely a várható atomtámadás idejére, módjaira, a hadászati támadó erők állományára, szervezetére, diszlokációjára vonatkozott. A riasztás elsődlegessége mellett egyre nagyobb hangsúlyt kapott a NATO vezetési és mozgósítási rendszerének, a háborús tevékenységre történő átállásának feltárása is. Az évtized végére a csoportfőnökség a kiszélesített feladatkörébe tartozó nem európai országok felderítése mellett a rendelkezésére álló felderítő erőkkel és eszközökkel a hadászati-hadműveleti felderítés során elsősorban az NSZK, Olaszország és az USA európai erőinek feltérképezésére koncentrált. Új célországokként jelentek meg ugyanakkor a Benelux- és a skandináv államok,²⁴ valamint a NATO déli szárnyát alkotó

²² ÁBTL 1.15.5. I–A–797. p. 6.

²³ Ezen a létszámon túlmenően fedőpozícióban dolgozott a párizsi MALÉV kirendeltség vezetőjeként Sebők Béla százados (1964. november), a római követség beosztott munkatársaként Ráncsik József százados (1964. szeptember), a milánói kereskedelmi kirendeltség beosztottjaként Budai Ferenc őrnagy (1964. november). ÁBTL 1.15.5. I–A–851.

²⁴ Belgium, Hollandia, illetve Norvégia, Svédország, Dánia.

Görögország és Törökország. E körben szerepelt még Svájc és Izrael is. Helyzetismeret céljából két arab országban, Szíriában és Egyiptomban pedig tájékozódó munkát kellett folytatniuk. Az általános felderítési feladatok között kiemelt helyen szerepeltek a veszélyeztetettségű időszakban várható katonapolitikai intézkedések, a védelmi minisztériumok, vezérkarok, magasabb parancsnokságok megnövekedett mozgására, a munkaidő meghosszabbítására, az objektumok őrzésének megszigorítására vagy a kitelepítésekre utaló momentumok azonnali jelzései. Emellett, országonkénti lebontásban, jelteni kellett az általános katonapolitika, a haderő (szervezés, diszlokáció, fegyverzet, felszerelés, hadműveleti-harcászati elvei, kiképzés), a hadszíntér (erődök, úthálózat, lőszer- és üzemanyag-raktárak, repülőterek, radarállomások, vízakadályok, híradórendszer) és a gazdaságra vonatkozó adatokat (költségvetés, hadiipar). A személyes felderítés jelentős sikereket ért el ezen meghatározott feladatok végrehajtásában, hiszen az USA rakétairányító központjainak 50%-át sikerült „bemetszeniük”, s jelentős mennyiségű katonai szabályzatot szereztek be a NATO-hadseregek szervezésével, harcászataival, haditechnikájával kapcsolatban.

A magyar katonai felderítés ezen időszakban nemcsak az ellenségnek tekintett országok ellen folytatott sikeres munkát, hanem tájékoztatási kötelezettségének megfelelően értékes jelentéseket szolgáltatott a politikai és a katonai felső vezetés számára a csehszlovákiai eseményekkel, valamint a kiéleződő vietnami háborúval kapcsolatosan is.

A konferencia pillanatai

Attaséhivatalok a baráti országokban

Moszkva	Simonyi Gyula ezredes (1959–1961) Kiss Lajos ezredes (1961–1964) Stráhl Sándor ezredes (1964–1968, 1968–1972)
Varsó	Végh Lajos ezredes (1959–1964) Fehér Gyula ezredes (1964–1968, 1968–1972)
Berlin	Gyémánt András ezredes (1958–1962) Havas Imre ezredes Egri Tibor ezredes Fodor Gyula ezredes (1968–1972)
Prága	Egri Tibor ezredes
Bukarest	Fehér Gyula ezredes (1960–1964) Végh Lajos ezredes (1964–1968) Piszker Tibor ezredes (1968–1972)
Szófia	Lados Andor ezredes (1961–1965) Masszi Ferenc ezredes (1965–1969, 1969–1973)
Belgrád	Piszker Tibor ezredes (1958–1962) Fodor Gyula ezredes (1963–1968) Schnekta Péter ezredes (1968–1972)
Peking	Schnekta Péter ezredes (1959–1964) Piszker Tibor ezredes (1964–1968) Erasszimusz Miklós ezredes (1969–1973)
Hanoi	dr. Pehr Imre alezredes (1962–1966) Kárpáti Jenő őrnagy (1966–1970)
Phenjan	Trizna István alezredes (1968–1972)

A szovjet igények alapján a '60-as évek második felétől felfuttatott magyar katonai felderítés működésében – egy évtized elteltével – bizonyos problémák léptek fel, elsősorban a felderítési kör túl nagy kiterjedése miatt. Ezért a csoportfőnökség vezetősége javasolta a VSZ felderítő szervei vezetőinek, hogy a felderítés szűkítésével mindenki a maga lehetőségeinek és erőinek függvényében csak bizonyos térségekre és régiókra koncentrálna végezze tevékenységét, így Magyarország továbbra is az NSZK, Olaszország és Ausztria felé fejtene ki felderítő tevékenységet, a skandináv vagy a Benelux-államok elleni tevékenységét pedig szűkítené, illetve feladná. A magyar felvetés azonban elutasításra talált. Ennek következtében a csoportfőnökség adatszerző és szolgáltató tevékenysége hamarosan meghaladta a feldolgozási képességét és kapacitását, aminek több következménye is lett: sok értékes információ feldolgozatlan maradt, a MN alakulatait nem tudták folyamatosan ellátni az ellenségről szóló tájékoztató anyagokkal, viszont a felső politikai és katonai vezetés számára sok, legapróbb részletességű tájékoztatót is felterjesztettek.

Attaséhivatalok az 1960-as évek második felében

Róma	Nagy Jenő alezredes (?–1968) Ér Károly alezredes (1969)
Bécs	Havas Imre ezredes (1968–?)
Washington	Csapó Viktor alezredes (?–1967) Mózsik Imre őrnagy (1967–?)
London	Nagy Béla ezredes (1965–1969) Esztergomi Ferenc őrnagy (1968–1972)
Párizs	Németh István alezredes (1964–1968) Kéri Imre alezredes (1968–?)
Athén (1961)	Kárpáti Sándor alezredes (1964–1969)
Stockholm	
Bern (1963)	Nagy Jenő ezredes (1969)
Brüsszel (1969)	Demeter György alezredes (1969–1973) Dr. Gerle Gáspár alezredes 1969–?)
Kairó (1969)	Lakatos István alezredes (1969–?)
Damaszkusz (1969)	Pászka Géza ezredes

A magyar katonadiplomácia működésének feltárása és bemutatása a katonai felderítés sokrétű és összetett feladatrendszerei közé tartozó olyan tevékenység, amelynek megismerése fontos ismeretekkel és tapasztalatokkal gazdagíthatja a magyar katonai hírszerzés hidegháború alatti történetét, és talán a mai és a jövőbeni működtetés számára is hasznos információkkal szolgálhat. Jelen tanulmány – kezdeti lépésként – ehhez kívánt hozzájárulni.

DR. HORVÁTH MIKLÓS NYÁ. EZREDES

A MAGYAR KATONADIPLOMÁCIA SZEREPE A VARSÓI SZERZŐDÉS FELSZÁMOLÁSÁBAN¹

A történelmi előzményekről röviden

A szovjet csapatok – mint megszálló erők – magyarországi tartózkodására 1945 után a szövetséges hatalmak megállapodása adott lehetőséget. Az 1947. február 10-én megkötött békeszerződés² 22. cikkelye a Szovjetunióknak lehetőséget biztosított arra, hogy az általa egyoldalúan elhatározott erejű és összetételű csapatokat állomásoztasson hazánkban mindaddig, amíg Ausztriában megszálló csapatok vannak.

1955. május 15-én írták alá a független, demokratikus Ausztria visszaállításáról szóló szerződést. A csapatok kivonása Ausztriából megtörtént, de ezek nagy részét Magyarország területén helyezték el. Az 1955. szeptemberében Magyarországon felállított szovjet Különleges Hadtest állományába kettő – a 2. és a 17. – gépesített gárdahadosztály, a 195. vadászpilóta-, a 177. bombázópilóta-hadosztály, a 20. pontonos hídászrezd, valamint légvédelmi, fegyvernemi és más szakcsapatok kerültek.

A Varsói Szerződés (VSZ) 1955. május 14-én történt megalakításának nem belső, hanem külső, tömbön kívüli nemzetközi indokai voltak. Ha az ENSZ Alapokmányában rögzített – a VSZ Alapokmányában hivatkozott – alapelveket és a Szovjetunió 1956-os tevékenységét összevetjük, minden kétséget kizáróan megállapítható, hogy az alapelvek nagy részét a Szovjetunió figyelmen kívül hagyta, illetve megsértette.

„A lengyel és magyar események rávilágítottak – írta a Romániában fogva tartott Nagy Imre 1957 elején –, hogy a Varsói Szerződés a szovjet nagyhatalmi sovinisza törekvések eszköze, amelynek segítségével a benne részt vevő – helyesebben moszkvai utasításra belekényszerített – szocialista országokat ennek a politikának alárendelik. A Varsói Szerződés nem más, mint a szovjet katonai diktatúra ráerőszakolása a részt vevő országokra. (...) Amit a szovjet kormány és az SZKP politikai tanácsokkal, utasításokkal nem tud elérni, azt a Varsói Szerződés katonai eszközökkel volt hivatva biztosítani...”³

¹ A tanulmány a „Fejezetek a magyar katonadiplomácia történetéből” című konferencián hasonló címmel 2013. október 16-án elhangzott előadás bővített, jegyzetekkel kiegészített változata. A szerző hadtörténész, aki elsőként kapott lehetőséget a Varsói Szerződés felszámolása időszakában keletkezett iratanyag tudományos célú feldolgozására.

² HALMOSY Dénes: Nemzetközi Szerződések 1945–1982. A második világháború utáni korszak legfontosabb külpolitikai szerződése. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985. p. 84.

³ Nagy Imrének a romániai Snagovban készült feljegyzései, 1957. Magyar Országos Levéltár, A Nagy Imre és társai per iratai, XX-5-h. Vizsgálati Iratok 8. kötet. pp. 19–22.

A szovjet csapatok létszámában és összetételében jelentős változás az 1956-os forradalom és szabadságharc időszakában következett be. November 4-ig, a második szovjet agresszió megindításáig több lépcsőben újabb 13 szovjet hadosztály részeit rendelték Magyarországra, így összességében november 4-ét követően a hadműveletekben 17 szovjet hadosztály részei – mintegy 60 ezer szovjet katonával – vettek részt.

A szovjet csapatok ekkor még nem a Varsói Szerződés alapján tartózkodtak Magyarországon. A szovjet csapatok magyarországi tartózkodását szabályozó kétoldalú egyezményt csak 1957. május 27-én írták alá. A szovjet csapatok létszáma és diszlokációja tárgyában 1958. április 1-jén megkötött újabb kétoldalú egyezmény a szovjet félnek engedélyezte, hogy hazánkban 67 helyőrségben 60 500 katonát állomásoztasson. Ez a szerződés lehetővé tette, hogy a Szovjetunió a csapatok létszámát – ha csak ideiglenesen is – de egyoldalúan megváltoztathassa.

A fentiekben részben részletezett szovjet erőkből alakult meg az a Déli Hadseregcsoporthoz, amelynek parancsnoksága és alárendelt alakulatai kisebb változtatásokkal 1991 nyaráig tartózkodtak hazánkban.

A VSZ megalakítását és az 1956-os támadást követően Magyarország – egyébként is csak látszólagos – szuverenitása további korlátozása a Béke- majd a Háborús Működés Szervi Határozványainak – 1969-ben és 1980-ban – történt elfogadásával történt.

A szovjet csapatok kivonása Magyarországról

A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága (MSZMP PB) az európai hagyományos fegyveres erők csökkentésével összefüggésben – 1988. augusztus 9-én – kialakított álláspontja szerint Magyarország abban érdekelt, hogy az Déli Hadseregcsoporthoz csökkentése már az első szakaszban megkezdődhessen.

Gorbacsovnak az ENSZ közgyűlésen 1988. december 7-én elhangzott bejelentésére – a szovjet haderőt 500 000 fővel csökkentik és a szovjet csapatok egy részét kivonják Közép- és Kelet-Európából – reagálva Kárpáti Ferenc honvédelmi miniszter (december 8-án) kijelentette, hogy a bejelentett egyoldalú haderőcsökkentés a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok egynegyedét is érintheti. Egy hónap múlva – 1989. január 10-én – Grósz Károly, az MSZMP főtitkára nyilatkozatban közölte: rövid időn belül megkezdődik a szovjet csapatok részleges kivonása Magyarországról.

1989. április 25-től június végéig a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok mintegy 1/5-ét, kb. egy hadosztálynyi erőt – összesen 11 300 főt, 470 harckocsit, 200 löveget és aknavetőt, 2900 db különböző típusú gépjárművet – kivontak. A szovjetek ebben az időszakban 10 laktanyát ürítettek ki.⁴

⁴ Hadtörténelmi Levéltár Központi Irattár (továbbiakban: HL KI) 00808/1989 – 79/0919. Kárpáti Ferenc jelentése a szovjet csapatok részleges kivonásáról. Idézi: KÁRPÁTI Ferenc – Puskalövés nélkül... DUNA International, Budapest, 2011. p. 97.

Annak tudatában, hogy várhatóan a közelgő választások központi témája a szovjet csapatok magyarországi tartózkodása lesz, Németh Miklós miniszterelnök levélben fordult Nyikolaj Rizskovhoz – a Szovjetunió Minisztertanácsának elnökéhez –, amelyben kezdeményezte, hogy „a Magyar Köztársaság területén ideiglenesen állomásozó szovjet csapatok teljes kivonásával kapcsolatos konkrét kérdésekről mielőbb érdemi tárgyalások kezdődjenek”⁵. E törekvéseket erősítette az is, hogy az Országgyűlés Külügyi és Honvédelmi Bizottságainak 1990. január 5-ei ülésén a képviselők egy része is a kivonás 1990 végéig történő befejezését követelte. Négy nap múlva Németh Miklós és Nyikolaj Rizskov – a KGST szófiai ülésszakán történt személyes találkozásukon – megállapodtak a csapatkivonás üteméről.

A szovjet katonai vezetés azonban képtelen volt figyelembe venni az új történelmi realitásokat. Erre példa, hogy az EFE Főparancsnokság 1990. február 12-én eljuttatta a tagországokhoz a Varsói Szerződés keretében folyó együttműködés korszerűsítésére vonatkozó „javaslatát”, majd a magyar katonai vezetés nem sokkal később megkapta a 2000-ig tervezett közös fegyverzettechnikai fejlesztési koncepciót is, illetve 1990. március 21-én megérkezett a VSZ Egyesített Fegyveres Erőinek 2000-ig történő tökéletesítésére vonatkozó elgondolás is.

Ha viták és nehézségek árán is, de a Németh Miklós vezette kormány kezdeményezésére 1990. március 10-én megszületett az egyezmény⁶ arról, hogy a szovjet csapatok 1990. március 12. és 1991. június 30. között elhagyják Magyarországot.

Magyarországot leggyorsabban – 1990. június végéig – a rakéta- és a rádióelektronikai egységek hagyták el. Szeptember hónapig a 19. harckocsi-hadosztály, az év végéig a 254., 1991 márciusáig a 93. gépesített lövészadosztályok távoztak. A légierő csapatai, illetve a biztosító és kiszolgáló egységek, intézetek a teljes időszakra egyenletesen elosztva zárták a kivonulás folyamatát. Az anyagi készletek kiszállítása is az ütemtervnek megfelelően 1991. június 19-ig megtörtént.⁷

⁵ A levélben Németh Miklós bejelentette, hogy a szakértői tárgyalásokon való részvétellel Somogyi Ferenc külügyminiszteri államtitkárt és Borsits László altábornagyot, a Magyar Néphadsereg Vezérkari főnökét bízta meg. KÁRPÁTI Ferenc: *Puskalövés nélkül...* p. 99.

⁶ HL KI 261/013/5. Annus Antal vezérőrnagy kormány meghatalmazott kivonulás tárgyában 1990. május 30-án készült előterjesztésének 1. számú melléklete: Egyezmény a Magyar Köztársaság Kormánya és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének kormánya között a Magyar Köztársaság területén ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok kivonásáról. Az Egyezményt 1990. március 10-én kézjeggyel látták el: Horn Gyula és Eduard Sevarnadze külügyminiszterek.

⁷ 90 szovjet helyőrségből – ezen belül 65 laktanyából – a kivonást 34 541 vasúti kocsin hajtották végre. A kivonuló közúti oszlopmenetek száma: 48. Kivonásra került: szovjet állampolgár: 100 380 fő, ezen belül katonai állományú 44 668 fő. Főbb fegyverzet és technika eszköz összesen: 24 660 db, ezen belül: 194 repülőgép, 138 helikopter, 19 684 kerek jármű, 1143 lánctalpas jármű, 860 harckocsi, 1143 páncélozott harcjármű, 622 tüzérségi eszköz, 350 légvédelmi eszköz, 196 rakétaindító állvány, 9747 egyéb technikai eszköz. Anyagi eszköz: 309 364 tonna.

Major General Imre Karácsony: Hungary. In: The Great Withdrawal (Withdrawal of the Soviet-Russian Army from Central Europe 1990–1994). Ministry of Defence of the Slovak Republic, Bratislava, 2005. pp. 213–214. A tanulmány magyar változata a szerző birtokában.

Magyar döntés a Varsói Szerződés felmondásáról

A szovjet csapatok kivonásához hasonló súlyú kérdésként merült fel Magyarország Varsói Szerződésben vállalt kötelezettségei megszüntetésének, felmondásának az elérése. Amint a csapatkivonásokra vonatkozó elhatározások megszületését, úgy a Varsói Szerződésből tervezett kilépésünkre vonatkozó döntést is komoly viták előzték meg. Abban a vezetők többsége egyetértett, hogy 1991 végéig kell kilépni a szervezethez, de – Für Lajos történész, az Antall-kormány honvédelmi minisztere véleménye szerint⁸ – ez a döntés komoly, megválaszolásra váró kérdéseket vetett fel.

A kilépésre vonatkozó magyar döntést megelőzően, de később is komoly kétségek, érvek és ellenérvek fogalmazódtak meg:

- Magyarország egyedül lépjen-e ki, vagy csatlakozhatnak hozzánk más tagállamok is?
- Megmarad-e valamilyen formában a szövetség?
- A Varsói Szerződés megszüntetése részleges vagy teljes legyen?
- Mi történik, ha javaslatával Magyarország egyedül marad?
- Ha Magyarország a kilépési szándék kinyilvánítása miatt elszigetelődik, lesznek-e partnerek, akik részt vennének a VSZ fokozatos leépítésében?
- A Varsói Szerződés megszüntetésével veszélybe kerülnek-e a bécsi leszerelési tárgyalásokon kialakult kvóták és a leszerelés menetrendje?
- A szervezet idő előtti felszámolása nem veszélyezteti-e a szovjet csapatok kivonásának ügyét?
- A felszámolás megbontja-e azt az egyensúlyt, amelyre az addigi megállapodások és mandátumok épülnek, befolyásolhatja-e a német egység küszöbön álló megteremtésének az ügyét?

A fenti kérdésekre adandó válaszok keresése során felmerült: a szovjetek bekeményíthetnek, ami kihathat Magyarország energiaellátására és a Honvédség alkatrészellátására is. Az ellenérvek között hangsúlyosan jelent meg az is, hogy a nyugati nagyhatalmak nem támogatják a radikális magyar elgondolást. Ha Magyarország meggondolatlanul lép – hangzottak a nyugati érvek –, akkor megtorpanhatnak a Szovjetunióban kibontakozó változások, a gorbacsovi peresztrojka zátonyra futhat, ami miatt fennáll a visszarendeződés veszélye.

Az idő sürgetett, dönteni kellett. A kilépés irányába megtett első lépést 1990. június 6–7-én a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testülete (PTT) ülésén Antall József miniszterelnök tette meg. Javaslatára a tanácskozás 2. napirendi pontja

⁸ FÜR Lajos: A Varsói Szerződés végnapjai – magyar szemmel. Kairosz Kiadó, Budapest, 2003. p. 182.

– „*Véleménycsere a Varsói Szerződés keretein belüli demokratizálódásról, az együttműködés korszerűsítéséről és átalakításáról*” – az alábbiak szerint változott: „*Véleménycsere a Varsói Szerződés jellege, funkciói és tevékenysége felülvizsgálatáról és esetleges gyökeres átalakításáról*”.

A javaslat és a magyar miniszterelnök által ekkor elmondottak egyértelművé tették: a Varsói Szerződés mint az európai szembenállás egyik maradványa felülvizsgálatra szorul. A jelenlegi körülmények között értelmét veszítette a szerződés katonai szervezete, amely a magyar álláspont szerint mellőzhetővé válik, és – az egyoldalú lépések elkerülésével, egyeztetett tárgyalások eredményeként – kívánatos lehet a fokozatos, 1991 végéig történő felszámolása. Antall József szerint az erőfeszítéseket nem a Varsói Szerződés megreformálására, hanem az új, közös európai biztonsági és együttműködési struktúra létrehozására kell fordítani, így a tárgyalások eredményeként hatályon kívül kell helyezni azokat az elemeket, amelyek sértik a tagállamok szuverenitását.

Antall József javasolta továbbá, hogy a PTT jelen ülésén döntsön „*egy olyan nagyköveti különmegbízottakból álló, különleges kormánybizottság felállításáról, amely felülvizsgálja a Varsói Szerződés jellegét, funkcióit és működését, [majd] javaslatot tesz a PTT-nek a Varsói Szerződés felülvizsgálatáról, beleértve a katonai együttműködés és szerveinek fokozatos felszámolását, figyelembe véve az európai biztonsági és együttműködési folyamat fejlődését és követelményeit. [...] Magyar részről készek vagyunk Budapesten helyt adni a Politikai Tanácskozó Testület rendkívüli ülésének*” – mondta a miniszterelnök, továbbá azt is felvetette, hogy a PTT ezzel összefüggésben hozott döntéseinek megvalósítása legkésőbb január 1-jével kezdődjék meg.⁹

Antall József javaslatait a plenáris ülés elfogadta és döntés született arról is, hogy a Kormány meghatalmazottak Ideiglenes Bizottsága első ülését 1990. július 15-ig Prágában tartsa meg, és a havonta más és más tagállamokban megtartott ülésein elfogadott javaslatait október végéig terjessze a PTT elé. Egyetértésre jutottak abban is, hogy a testületet november végéig Budapesten kell összehívni.

Mihail Gorbacsov – a Szovjetunió Kommunista Pártja (SZKP) első embere – a magyar delegációval június 7-én folytatott megbeszélésen kihangsúlyozta: „*a Varsói Szerződés felülvizsgálatával egyetért, de annak elhamarkodott megszüntetésével semmiképpen nem*”.¹⁰

Für Lajos utólagos értékelése szerint szó nem volt arról, hogy ezen a megbeszélésen a szovjet vezetők – Gorbacsov, a miniszterelnök Nyikolaj Rizskov és a külügyminiszter Eduard Sevarnadze – buzgó egyetértéssel fogadták volna a magyar kormányfő javaslatait, de nem tanúsítottak kategorikus elutasító magatartás sem. A magyar küldöttség tagjai úgy érezték, az ügyben a frontáttörés megtörtént.¹¹

⁹ Részletek Antall József beszédéből. FÜR Lajos: A Varsói Szerződés végnapjai... pp. 137–138.

¹⁰ Uo. p. 141.

¹¹ FÜR Lajos: A Varsói Szerződés végnapjai... p. 142.

Ilyen előzmények után, a demokratikus választásokat követően – 1990. május 2-án – megalakult magyar országgyűlés döntése a Varsói Szerződés felmondásáról¹² 1990. június 26-án megszűletett.

A PTT ülésén történeteket, továbbá a kormány álláspontját a parlamenti vitában Katona Tamás, a Külügyminisztérium államtitkára következőkben foglalta össze: „Nyilvánvaló, hogy számunkra az a kívánatos cél, hogy a katonai szervezet lehetőleg közös határozattal mielőbb szűnjék meg. Ha a tagállamok ragaszkodnak a katonai szervezet fenntartásához, akkor Magyarországnak az első dolga a Varsói Szerződésből való kiválás hosszú, tárgyalásos útján az, hogy a katonai szervezetet hagyja el, terveink szerint legkésőbb 1991 végéig. Nyilvánvaló, hogy a katonai szervezetből való kilépésnek is több fázisban, több lépésben kell megtörténnie, hiszen ez rendkívüli mértékben érint összeurópai, nagyon üdvös folyamatokat. Úgy kell tehát ezt megtennünk, hogy lehetőleg ne veszélyeztessük a bécsi tárgyalásokat, lehetőleg ne veszélyeztessük az eddig menetrend szerint folyó szovjet csapatkivonásokat Magyarországról, és figyelembe vegyük azokat a nehézségeket, amiket Európa egységén belül a német egység újramegteremtése jelent. Az is nyilvánvaló, hogy egy ilyen kilépés a Varsói Szerződésből Magyarországot könnyen egyfajta elszigetelt helyzetbe sodorhatja, és ez ellen védekezni kell. Hiszen tudjuk jól, a nagy államokat is nagyon fenyegeti az, hogyha elszigetelt helyzetbe kerülnek. [...] veszélyesnek tartanánk azt, ha most arra használnánk fel a jelenlegi politikai helyzetet, hogy a vasfüggönyt keletebbre toljuk, és a Szovjetuniót próbáljuk kirekeszteni Európából. A Szovjetunió elszigetelt helyzete is rendkívül veszélyes lehet Európára. És természetes, hogy a Kormány mindent megpróbál megtenni azért, hogy Magyarország a Varsói Szerződésből kiválva szintén ne kerüljön elszigetelt helyzetbe.”¹³

A fenti célok sikeres megvalósítása érdekében – Katona Tamás szerint – a magyar kormány – a katonai beavatkozás lehetőségének kizárása érdekében – megkezdte a kétoldalú barátsági és kölcsönös segítségnyújtási szerződések felülvizsgálatát, Magyarország a VSZ keretében nem vesz részt és nem rendez hadgyakorlatot.

„A kétoldalú tárgyalások mellett szeretnénk felhasználni azt a lehetőséget is, ami a regionális együttműködésekben rejlik, tehát mind az elképzelhető háromoldalú megállapodásokat, mind pedig azt a lehetőséget, amit az Alpok–Adria együttműködés jelent, tehát az ötoldalú kapcsolatokat is, hogy ne fenyegetse az országot egyfajta Európán kívül maradás. Szeretnénk valamilyen kooperatív státust érni el Európában. [...] Az Országgyűlés határozati javaslatát, a külügyi bizottságét, a honvédelmi bizottságét már csak azért is elfogadásra ajánlom [mondta Katona Tamás], mert a Kormány számára igenis egyfajta külön meghatalmazást jelent, hogy ebben a dologban nem pusztán a három kormánypárt természetes szolidaritására számíthat; és ez a magyar külpolitikában, a magyar biztonság-

¹² Az Országgyűlés 141/1990. számú határozata. FÜR Lajos: A Varsói Szerződés végnapjai... pp. 182–183.

¹³ <http://www.parlament.hu/naplo34/017/0170012.html>; letöltés: 2011. 06. 16.

*politikában mindig szándékunk lesz: olyan politikát kívánunk folytatni, amely a Ház egészének, mind a hat pártnak az egyetértésével találkozók.*¹⁴

Az 1990. június 26-ai ülésen folytatott vita elején Vásárhelyi Miklós, az SZDSZ képviselője kijelentette, hogy „1956. november 4-én szőszegés és idegen intervenció” akadályozta meg, hogy a semlegesség kinyilvánítására, illetve a Varsói Szerződés felmondására vonatkozó nyilatkozat törvényerőre emelkedjék. Ezért Vásárhelyi az SZDSZ képviselőcsoportja nevében indítványozta: „az Országgyűlés állapítsa meg, hogy az 1956. november 1-jei nyilatkozat megsemmisítése külső kényszer hatására és törvénytelenül következett be” és az indítvány második pontjaként javasolta, hogy „az Országgyűlés kérje fel a Magyar Köztársaság Kormányát, hogy a fentiek alapján kezdjen tárgyalást a Varsói Szerződés tagállamaival a jog szerinti helyzet visszaállításáról” és „addig is, amíg az egyetértés megszületik”, az Országgyűlés kérje fel „a Magyar Köztársaság Kormányát, hogy szüneteltesse Magyarország részvételét a Varsói Szerződés katonai szervezetében”, „kezdjen tárgyalásokat a Varsói Szerződés tagállamaival a kétoldali, úgynevezett barátsági és kölcsönös segélynyújtási szerződések felülvizsgálatáról”.¹⁵

A külügyi bizottság alelnöke – Hegedűs István – javaslata szerint a tárgyalások hivatkozási alapja a bécsi konvenció 62. cikkelyére változott.¹⁶ „Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a bizottság bármilyen formában is más állásponton lenne az eredeti, 1956-os Nagy Imre-féle kormánynyilatkozatról, csak annyit jelent, hogy nemzetközi jogi szempontból jobb és szerencsésebb hivatkozási alapot találtunk”. Hegedűs István továbbá kihangsúlyozta, hogy az indítványozott hatpárti közös álláspontban, „sző sincsen egyoldalú kilépési szándékról, a határozati javaslat egyértelműen tárgyalásos úton kívánja a kormányzattól, hogy a Varsói Szerződésből való kilépésünket végigvigye”. Így a határozati javaslatban is rögzített módon „valamennyi, a Varsói Szerződésben részt vevő tagállammal kívánatos, hogy a kormányzat tárgyalásokat folytasson a Varsói Szerződésből való kilépésünkről [...] a szöveg szerint a kormány a tárgyalások során első lépésként tűznék ki célul Magyarország részvételének szüneteltetését a Varsói Szerződés katonai szervezetében”.

Mint mondta, a kormányzat a kormányprogramban, illetve a moszkvai tárgyalásokon részben magáévá tette már ezeket az elemeket, amelyek most az országgyűlési határozati indítványban is benne vannak. A kormányzat hat párt felkérésének tesz eleget, amikor a Varsói Szerződésből történő kilépésről tárgyal. A kormányzatnak gondoskodnia kell a magyar érdekek érvényesítéséről.¹⁷

¹⁴ <http://www.parlament.hu/naplo34/017/0170012.html>; letöltés: 2011. 06. 16.

¹⁵ <http://www.parlament.hu/naplo34/017/0170004.html>; letöltés: 2011. 06. 16.

¹⁶ A Bécsi Egyezmény 62. cikkének 1. bekezdése előírja, hogy: „1. A szerződés megkötésének idejében fennállott körülményeknek a részes felek által előre nem látott alapvető megváltozására mint a szerződés megszűnésének vagy az abból való kilépésnek az okára nem lehet hivatkozni, kivéve, ha: a) ezeknek a körülményeknek a fennállása lényeges alapul szolgált ahhoz, hogy a részes felek a szerződést magukra nézve kötelező hatályúnak ismerjék el; b) a változás hatására gyökeresen átalakul a szerződés alapján még teljesítendő kötelezettségek mértéke. [...] 3. Ha a részes fél az előző bekezdések alapján a körülmények alapvető megváltozására mint a szerződés megszűnésének vagy az abból való kilépésnek az okára hivatkozhat, a megváltozásra mint a szerződés alkalmazása felfüggesztésének okára is hivatkozhat.”
http://curia.europa.eu/arrets/TRA-DOC-HU-ARRET-C-0162-1996-200406786-05_00.html;
letöltés: 2011. 06. 16.

¹⁷ <http://www.parlament.hu/naplo34/017/0170006.html>; letöltés: 2011. 06. 16.

Érdekességként meg kell említenem az SZDSZ-es Mózs József véleményét is. „Teljességgel abszurdum lenne a jövőben – mondta –, hogy miközben a fejlett nyugati országok demokratikus intézményeit építgetjük, tőlük segítséget kérünk és várunk, a jövőben egy Varsói Szerződés tagjaként ezeknek az országoknak a megtámadását gyakoroljuk a hadgyakorlatokon...”¹⁸

Horn Gyula (MSZP) is egyetértett mindazzal, ami a moszkvai csúcson történt. A „Kormány kezdeményezett, méghozzá oly módon, hogy a kezdeményezéssel nem okozott elviselhetetlen feszültségeket. Ugyanakkor az is tény – mondta később –, hogy a magyar Kormány így is egyedül maradt Moszkvában az álláspontjával. Ha figyelembe vesszük a többi tagállam véleményét, álláspontját, amit Moszkvában kifejtettek, egyértelmű, egyetértene az a, hogy korszerűsíteni kell, át kell alakítani a Varsói Szerződést, viszont senki sem támogat valamiféle elhamarkodott döntést – például egy olyan lépést, amely a Varsói Szerződés idő előtti vagy azonnali fől számolását célozná. [...] Olyan kilépést kell végrehajtanunk tehát – és ezt ténylegesen támogatja a külügyi bizottság –, amely nem okoz károkat a nemzet érdekeinek és az enyhülési folyamatnak, s nem teremt egyfajta fenyegetettséget az ország számára, különösen, ha figyelembe vesszük az egy-néhány szomszédunkban mutatkozó feszültségeket és magyarellen es kirohanásokat”. Horn Gyula többek között rendkívül fontosnak tartotta, hogy a Kormány kezdjen mielőbb tárgyalásokat Magyarország biztonságának a garantálására, mert ez „többek között feltétele annak is, hogy Magyarország csatlakozhasson a nyugat-európai integrációs szervezetekhez”.¹⁹

A vitát követően a kilépés szándékának kinyilvánításán túl az Országgyűlés e határozatban a következő feladatokat rögzítette:

- A Magyar Köztársaság kormánya a Bécsi konvenció 62. cikkelye alapján – a szerződéskötés körülményeinek alapvető változására hivatkozva – valamennyi tagállammal egyetértésre jutva kezdjen tárgyalásokat a Varsói Szerződésből történő kilépésről.
- A kilépési folyamat első lépéseként Magyarország részvételét szüneteltetni kell a katonai szervezetben, a Honvédség ennek megfelelően ne vegyen részt közös gyakorlatokon és a VSZ csapatai az ország területén ne tartsanak hadgyakorlatot.
- Második lépésként a VSZ tagállamaival tárgyalásokat kell folytatni a kétoldalú barátsági és kölcsönös segítségnyújtási szerződések felülvizsgálatáról, amelyekből e tárgyalások eredményeként törölni kell mindazt, ami katonai beavatkozásra ad felhatalmazást, vagy más módon sérti Magyarország szuverenitását.

A határozatban állást foglalt az Országgyűlés, hogy a Magyar Köztársaság békében és barátságban kíván élni valamennyi szomszédjával és területéről harmadik állam elleni támadást senki sem indíthat.²⁰ A határozat 1990. július 3-án lett kihirdetve.²¹

¹⁸ <http://www.parlament.hu/naplo34/017/0170010.html>; letöltés: 2011. 06. 16.

¹⁹ <http://www.parlament.hu/naplo34/017/0170020.html> letöltés: 2011. 06. 16.

²⁰ <http://www.complex.hu/kzldat/o90h0054.htm/o90h0054.htm>; letöltés: 2011. 06. 16.

²¹ <http://grotius.hu/publ/displ.asp?id=ATLDOR>; letöltés: 2011. 06. 16.

A Kormány meghatalmazotti ideiglenes Bizottság tevékenysége

A magyar kormány meghatalmazotti bizottság – amelynek vezetője nagyköveti státusban Kupper V. Béla volt – tevékenysége – a miniszterelnök által jóváhagyott mandátum szerint – arra irányult, hogy a tárgyalásokon első lépésként a VSZ katonai szervezetének – együttes határozattal történő – felszámolására kell törekedni, illetve ha a VSZ feloszlására tett kísérlet nem járna sikerrel, akkor 1990. december 31-ig Magyarországnak úgy kell kiválnia a katonai szervezetről, hogy ezzel ne zavarja a bécsi tárgyalások menetét, ne veszélyeztesse a szovjet csapatkivonások befejezését és a német újraegyesítés folyamatát.

„Törekedni kell arra, hogy a tárgyalások során ne maradjunk egyedül!” – olvasható a magyar delegátus részére adott instrukciók között.²²

A VSZ fokozatos felszámolásának, illetve a katonai szervezetekből történő kiválás folyamatát – az 1990. július–augusztus folyamán elkészült magyar tervezet szerint – három időszakra bontották.

Az első szakaszban – a kiválás előkészítése céljából – szabályozzuk a katonai szervezetekben való magyar részvétel tartalmát. Így a küldöttségeink a – VSZ katonai szervezetének felszámolása céljából szervezett, illetve a haditechnikai ellátás kérdéseit vizsgáló – tárgyalásokon csak konzultációs jelleggel vesznek részt. Magyarország a VSZ közös hadgyakorlatairól távol marad. A PTT novemberi – budapesti – ülését követően a Honvédelmi Minisztérium központi harcálláspontját kivonjuk a szövetség riasztási rendszeréből, kezdeményezzük a képviselőcsoportok létszámának a csökkentését, és hatályát veszítettnek tekintünk minden beszámolási és jelentési kötelezettséget.

A második – 1991. január 1. és június 30. közötti – időszakban megkezdődik a Magyar Honvédség kiválásának folyamata, melynek részeként már január 1-jén megszüntetjük a magyar csapatok EFE alárendeltségű vezénylését, hatályon kívül helyezzük a közös hadművelleti terveket, továbbá a hadszíntér-előkészítésre és a közös hadászati készletekre vállalt kötelezettségeket. Magyarország kezdeményezi az EFE Főparancsnoka képviselőcsoportjának a visszahívását, ezzel párhuzamosan minimálisra csökkenti az EFE törzsébe vezényelt tisztek számát. A VSZ egységes légvédelmi rendszerében a tevékenységet a kölcsönös rádiótechnikai tájékoztatásra korlátozzuk, Magyarország kizárólag a leszerelés és a fegyverzetkorlátozás témakörében fogad be, rendez katonai tanácskozásokat, tárgyalásokat, de aktívan részt vesz a VSZ felszámolására irányuló munkában. Kezdeményezzük kétoldalú katonai egyezmények megkötését a VSZ tagállamaival, valamint a szomszédos semleges és el nem köztelezett országok haderejével, továbbá kétoldalú bizalom erősítő kapcsolatok kialakítására törekszünk a NATO-tagállamok hadseregeivel.

A kiválási folyamat harmadik – 1991. június 30-tól december 31-ig tartó – befejező szakaszában visszahívjuk a magyar összekötő csoportot, helyette Magyarország megfigyelőket küld a VSZ és a NATO törzsébe, illetve – ha megalakul – a VSZ Katonai Konzultációs Csoportjába. A kilépés hivatalos

²² HL KI 1/20/330/01/8. – HM. SZT. 00110/2/1991. p. 3.

bejelentését megelőzően Magyarország hatályon kívül helyezi a VSZ-ben való részvételt szabályozó valamennyi határozványt. A tervezet elkészítői kíváncsúnak tartották, hogy erre az időpontra Magyarország a biztonságát szavatoló kétoldalú megállapodást kössön minden szomszédos ország hadseregével.

Az első tanácskozás Prágában²³

„a magyar delegátus nem szigetelődött el”

A tagállamok Kormány meghatalmazotti Ideiglenes Bizottságai első ülését 1990. július 15–17. között Prágában rendezték. A magyar küldöttség az ülést követően értékelte az első forduló tapasztalatait. A jelentős nézetkülönbségek ellenére előrelépés volt, hogy a politikai szervek – a többség törekvései szerint – konzultációs fórumként működne tovább. Lényeges eredmény azt is, hogy a Leszerelési Különbizottság – melynek funkciója a leszerelési megállapodások végrehajtásának a „tematikájával” bővült – mint konzultatív szerv megerősítést nyert.

Ezzel ellentétben a magyar küldöttségnek a VSZ katonai szerveinek és a katonai együttműködésnek 1991. december 31-ig közös döntéssel történő megszüntetésére vonatkozó javaslatát nem fogadták el, ezt a törekvést a szovjet delegáció ellentervezet benyújtásával hátrította el. A magyar álláspont szerint az előrelépési lehetőséget erősítheti, hogy a szovjet küldöttségnek a katonai struktúra átalakítására vonatkozó tervébe az EFE Egyesített Parancsnoksága és a katonai szervezet megszüntetésére vonatkozó javaslat bekerült. Azt viszont a magyar küldöttség nem tartotta szerencsésnek, hogy új szervek kialakítására tett javaslatukkal – a szovjet és a bolgár pozíciókat erősítve – a csehszlovákok a meglévő struktúráról elterelték a figyelmet.

A magyar küldöttség – a tárgyalásokról készült összefoglalóban – mindezt azzal egészítette ki, hogy a plenáris üléseken elhangzottak, továbbá a résztvevőkkel folytatott „informális” megbeszélések tapasztalatai szerint a tagországok többsége abban érdekelt, hogy a „*VSZ katonai struktúrájának gyökeres átalakítása és leépítése után is fennmaradjon az együttműködésben egy olyan konzultációs mechanizmus, amelynek lényeges része maradna a katonai bizottság...*” Több tagország a légvédelmi rendszer egyes elemeinek, illetve a haditechnikai együttműködés – elsősorban az alkatrészellátás biztosítása érdekében – a fenntartásában volt érdekelt.

Az egyes delegációk helytelenítették, hogy Magyarország a kilépési szándéka ellenére a „*felülvizsgálati és átalakítási erőfeszítésekben részt vesz*”. Az ezzel kapcsolatos megbeszéléseken a magyar delegáció hangsúlyozta, hogy a katonai szervekből való magyar kilépés 1991. végi dátuma elegendő időt biztosít az egész katonai struktúra fokozatos és tervszerű felszámolására, s ez az időhatár a többiek számára is reális lehet.

²³ HL KI 1/20/330/01/8. – 002303/9. KÜM, 00110/3/1991 HM. Jelentés a Kormány meghatalmazottak Ideiglenes VSZ bizottságai első üléséről. Prága, 1990. július 15–17. Készítette 1990. július 19-én Kupper V. Béla nagykövet. pp. 65–72.

Nagy eredmény, hogy a magyar küldöttség a következetes álláspontja ellenére sem szigetelődött el, illetve egyes kérdésekben a lengyel és a csehszlovák delegátusokkal együttműködés alakult ki, amelynek jövőbeli erősítését kívánatosnak tartottuk. Ezért a magyar küldöttség vezetője – Kupper V. Béla nagykövet – a lengyel és a csehszlovák delegátusok vezetőinek azt javasolta, hogy a szeptemberi berlini tárgyalások előtt – az álláspontok közelítése céljából – Budapesten konzultáljanak.²⁴

Az első egyeztető konzultáció Budapesten²⁵

„a maximalista szovjet és az azt támogató bolgár pozíció megváltoztatása nehéznek ígérkezik”

A prágai ülésen javasolt konzultációra Budapesten 1990. augusztus 16-án került sor, amelyen világos képet akartunk kapni Lengyelország és Csehszlovákia VSZ-szel kapcsolatos álláspontjáról, illetve – Kupper V. Béla feljegyzésében olvashatóan – közvetlen célként fogalmazódott meg az is, hogy a lengyel féllel közösen elérjük, hogy a csehszlovákok a katonai struktúrák átmentését jelentő javaslatukat visszavonják. Nem titkolt célunk volt az is, hogy partnereink felfogását maximálisan közelítsük a magyar állásponthoz, lehetőség szerint ezzel elérve azt, hogy a következő tárgyalási fordulón a három delegáció közös platform alapján összehangoltan tevékenykedjen.

A megbeszélések, a véleménycsere eredményeként a delegációk álláspontja közeledett, így a küldöttségek vezetőinek szintjén az alábbi előzetes megegyezések születtek:

- a bizottság munkája csak a VSZ felülvizsgálatára korlátozódjék;
- a VSZ katonai szervezete felszámolásának idejét meg kell határozni – a lehetséges időpontok 1991. december 31., 1992. január 1., kompromisszumként 1992 márciusa, a helsinki II. konferencia megkezdésének napja;
- szándék szinten fogalmazódott meg, hogy a meglévő katonai struktúrák teljes lebontásáig, egyben azok felváltására konzultatív katonai fórumot állítsanak fel;
- a VSZ és a NATO mint tömbök közötti kapcsolatok kizárólagosságának, illetve a PTT döntéshozói funkciókkal történő felruházásának az elutasítása;
- a Külügyminiszterek Bizottságát szüntessék meg, helyét a PTT vegye át, amelynek ülésein a tagországok kétévenként államfői (miniszterelnöki), évenként egyszer külügyminiszteri szinten képviseltessék magukat;
- a VSZ Főtitkára jogkörének szovjetek által javasolt bővítését nem tartják indokoltnak.

²⁴ HL KI 1/20/330/01/8. – 002303/9. KÜM, 00110/3/1991 HM. Jelentés a Kormány meghatalmazottak Ideiglenes VSZ bizottságai első üléséről. Prága, 1990. július 15–17. Készítette 1990. július 19-én Kupper V. Béla nagykövet. pp. 65–72.

²⁵ HL KI 1/20/330/01/8. – 002333/9. KÜM, 0026/4/1990 HM. Feljegyzés a magyar–lengyel–csehszlovák kormány meghatalmazotti konzultációról. Budapest, 1990. augusztus 16. Készítette 1990. augusztus 22-én Kupper V. Béla nagykövet. pp. 56–64.

A küldöttségek megbeszélésén körvonalazódott álláspont szerint a PTT és a Leszerelési Különbizottság kizárólagos konzultációs tevékenységét az európai leszerelés lehetőségeinek áttekintése mellett az európai biztonság katonai aspektusainak figyelemmel kísérésére is kívánatos kiterjeszteni, kiküszöbölendő, hogy a katonai vonalon a politikai vezetés megkerülésével megkíséreljenek döntéseket hozni a fenti kérdésekben.

Hosszas véleménycsere után egységes előzetes álláspont alakult ki a VSZ PTT kiegészítőszerveként esetleg fennmaradó egyetlen katonai szerv, a Katonai Konzultációs Csoport (KKCS) lehetséges alábbi feladatairól:

- konzultáció a haditechnikai együttműködés kérdéseiről;
- tapasztalatcsere a csapatok felkészítésének és kiképzésének problémáiról;
- konzultáció az európai leszerelés katonai-technikai aspektusairól;
- a jelenlegi közös katonai szervek és struktúrák fokozatos lebontásával kapcsolatos technikai és pénzügyi kérdések áttekintése, beleértve azok jogi formába öntését;
- tapasztalatcsere a többi EBEÉ-országgal fenntartott katonai kapcsolatokról.

Közös álláspont szerint a KKCS, amelybe a tagállamok maximum 12 főt – katonákat és polgári személyeket vegyesen – delegálhatnak, általában kéthavonta a szervező tagország által összeállított napirend alapján – a levezető elnök rotációs rendszerben váltva – ülésezzen. A csoport a PTT novemberi ülését követően azonnal megkezdendő tevékenységét és a végzett munkáról a PTT-nek és a Leszerelési Különbizottságnak (LKB) jelent.

A három ország nagykövetei kívánatosnak tartották, hogy a katonai szervezetek felszámolásának menetrendjét a feloszlítás végéig és a pénzügyi számvetést a PTT megbízása alapján az EFE törzse állítsa össze.

A lengyel és a csehszlovák küldöttek fő vonalaiban egyetértettek a magyarok által összeállított menetrenddel és vállalták, hogy a vezetésüknek támogatásra vonatkozó javaslatot tesznek.

Végezetül a nagykövek megállapodtak abban, hogy közvetlenül a berlini ülés előtt – tehát szeptember 3-án – a közös álláspont véglegesítése céljából – a lengyelek előterjesztése alapján – a magyar követség épületében újabb megbeszélést tartanak.

A magyar küldöttséget vezető Kupper V. Béla összegzése szerint „*noha mind a lengyel, mind a csehszlovák álláspont bizonytalansági elemeket hordoz és képlékeny, felfogásuk közeledett és tovább közelíthető álláspontunkhoz. (...) Bebizonyosodott ugyanakkor az is, hogy mind csehszlovák, mind lengyel részről – ideiglenes és konzultatív jelleggel – igényt tartanak egy laza katonai együttműködési szervre, mindenekelőtt haditechnikai és a leszerelés-technikai megfontolásokból. (...) Közös értékelés szerint a maximalista szovjet és az azt támogató bolgár pozíció*

*megváltoztatása nehéznek ígérkezik. Egy szoros magyar–lengyel–csehszlovák együttműködés azonban döntő lesz a VSZ sorsát, jövőjét illetően”.*²⁶

Szófia – a kormány meghatalmazotti bizottságok második ülése²⁷

„A szovjetek „árnyékra” vetődtek”

Az NDK kiválása miatt a VSZ felülvizsgálatával megbízott Kormány meghatalmazotti Ideiglenes Bizottság 2. ülését – 1990. szeptember 17. és 20. között – Szófiában tartották.²⁸ A tárgyalások előestéjén a magyarok által készített előterjesztést a lengyel és a csehszlovák küldöttséggel véglegesítették. A tárgyaló felek továbbra sem jutottak egyetértésre a katonai szervezet megszüntetésnek időpontjában. A csehszlovákok az 1991. december 1. helyett 1992 márciusához ragaszkodtak, a lengyelek jelezték viszont, hogy nekik bármelyik időpont megfelel.

²⁶ HL KI 1/20/330/01/8. – 002333/9. KÜM, 0026/4/1990 HM. Feljegyzés a magyar–lengyel–csehszlovák kormány meghatalmazotti konzultációról. Budapest, 1990. augusztus. 16. Készítette 1990. augusztus 22-én Kupper V. Béla nagykövet. pp. 56–64.

²⁷ HL KI 1/20/330/01/8. – 002686/1/ 1990 KÜM, 00222/1990. HM. Jelentés a VSZ felülvizsgálatával megbízott Kormány meghatalmazotti Ideiglenes Bizottsága 2. üléséről. Szófia, 1990. szeptember 17–20. Készült 1990. szeptember 27-én. Az ülésen a magyar tárgyaló küldöttség tagja voltak: Kupper V. Béla nagyjövet, Kondor Lajos vezérőrnagy, Tömösváry Zsigmond ezredes, Szűcs László KÜM főelőadó, tagok. pp. 30–37.

²⁸ Az ülést megelőzően rendezték meg az Egyesített Fegyveres Erők Katona Tanácsának soros ülését. Für Lajos honvédelmi miniszter a magyar delegáció mandátumát – a Miniszterelnökkel egyetértésben – a következőkben határozta meg: 1. A MH képviselői az EFE KT 42. ülésén konzultatív jelleggel vesznek részt. 2. Felszólalásaikban fejezzék ki: „– a Magyar Honvédségben megkezdődött az önálló nemzetvédelem érdekében történő átalakítás; – következetesen végrehajtjuk az Országgyűlés határozatát, hogy 1991 végéig kiváljunk a szövetség katonai szervezetéből, ugyanakkor úgy véljük, hogy az európai biztonsági és együttműködési rendszer kialakítását nagyban elősegítené, ha a Varsói Szerződés feloszlata katonai szervezeteit (lehetőleg 1992-ig); – a szövetségből való kilépésünkkel párhuzamosan kezdeményezni fogjuk valamennyi tagállammal kétoldalú katonai együttműködés kialakítását a teljes egyenlőség és a kölcsönös bizalom alapján; – a Szövetségből történő kiválásunkig továbbra is részt veszünk az Egyesített Fegyveres Erők munkájában, részvételünk jellegét azonban a novemberi budapesti PTT ülés határozataitól függően később alakítjuk ki.” 3. Az 1991. évi közös rendezvénytervet azzal a megjegyzéssel írják alá, hogy „A magyar küldöttség a Jegyzőkönyvet mint ajánlást (dátum) átvette, álláspontját a Magyar Köztársaság kormányának történt jelentést követően írásban fogja az EFE főparancsnokságának, illetve a tagállamoknak megküldeni”. Magyar helyszínen csak az európai bizalom erősítésével, leszereléssel, vagy az együttműködési és biztonsági rendszer létrehozásával, illetve a VSZ katonai szervezetének felszámolásával kapcsolatos rendezvényt lehet betervezni. 4. Az EFE korszerűsítésére vagy fejlesztésére (átalakítására) vonatkozó mindennemű nyilatkozat kiadásától vagy aláírásától el kell zárkózni. Az egységes légvédelmi rendszer keretében 1991. június 30-ig, a szovjet csapatkivonás befejezéséig a kölcsönös rádiótechnikai tájékoztatást fenntartjuk. „A továbbiakra vonatkozóan mutassunk készséget kétoldalú egyezmények megkötésére, amelyek a légvédelmi csapatok együttműködését lehetővé teszik.” 5. Az 1991. évi költségvetéshez a PTT novemberi ülésétől függően részvételünk arányában járunk hozzá. 6. A leszerelés, az európai biztonsági és együttműködési rendszer létrehozása, a széleskörű kétoldalú katonai kapcsolatok kialakításának kérdésében mutassuk a legnagyobb készséget. A VSZ és a NATO kapcsolatait érintően ne foglaljunk állást (a hangsúlyt itt is az államok kétoldalú kapcsolatára helyezzük.)

HL KI 1/20/330/01/8. 0045/3/1990 HM. Für Lajos levele Lőrincz Kálmánnak, amelyben a fentiekben túl kéri, hogy az EFE KT soros – 42. – ülésén a Magyar Honvédséget az MHVK Hadművelési Csoportfőnök vezetésével a napirendnek megfelelő szakmai összetételű küldöttség képviselje. Készült 1990. szeptember 10-én. pp. 10–11.

Sikerült a közös álláspont kialakítása abban, hogy az EFE állandó vezető szervei 1991. július 1-jével megszűnnek és az EFE működésére vonatkozó határozatokat hatályon kívül helyezik.

A három ország – a „hármak” – közös javaslatát a plenáris ülésen – szeptember 17-én – a küldöttségünk azzal terjesztette be, hogy a Magyar Köztársaság elhatározott szándéka, hogy a VSZ katonai szervezetét legkésőbb 1991. december 31-ig elhagyja. *„Javaslataink meglepetést keltettek, váratlanul érték a többi delegációt, különösen pedig a szovjetet, amely a prágai pozíció továbbfejlesztésére készült”* – olvasható a jelentésben.

Prágához képest új volt, hogy a „hármak” a konkrét közeli időponthoz kötötték a VSZ katonai szervezetének felszámolását, a PTT és az LKB jogosítványait kizárólag a konzultációkra korlátozták, valamennyi szerv működésének kiiktatását kezdeményezték, s *„csupán egy laza, rotációs elven, szigorúan konzultációs jelleggel, időszakosan működő katonai konzultációs fórum felállítására láttak lehetőséget”*. Ezzel a javaslattal a csehszlovák küldöttség prágai álláspontja – *„a fő katonai struktúrák fennmaradnak”* – érvényét veszítette.

Kupper V. Béla a Szófiában történeteket összegezve megállapította: mandátuma szerint a magyar küldöttség elérte, hogy *„a Varsói Szerződés felülvizsgálatáról, illetve lehetséges gyökeres átalakításáról folyó tárgyalás keretében érvényesítsük a VSZ katonai szervezetének elhagyására vonatkozó koncepciókat, elérjük a tagállamok egyetértését ahhoz, hogy a katonai szervezet – a tervezett magyar kilépés határidejénél fél évvel korábban – 1991. július 1-jével megszűnjön. Ez az időpont egybeesik a szovjet csapatok Magyarországról történő kivonásának határidejével.”*²⁹

Az áttörés sikeresen megtörtént. Valamennyi delegáció elfogadta, hogy 1990. december 1-jével megszűnnek: a Külügyminiszteri Bizottság, a Honvédelmi Miniszteri Bizottság, a Katonai Tudományos-Technikai Tanács, a Sokoldalú Kölcsönös Folyamatos Tájékoztatási Csoport, valamint a korábban létrehozott szakértői csoportok, érvényüket veszítik a VSZ Egyesített Fegyveres Erőiről és az Egyesített parancsnokságról szóló (béke) Szervi Határozvány azon részei, amelyek az EFE állományába kijelölt csapatokra (erőkre) és azok irányítására vonatkoznak, az Egyesített Fegyveres Erőkről és vezető szerveiről szóló Háborús Határozvány, valamint a fenti szervekre vonatkozó határozatok és normatív dokumentumok. Ezzel egyidejűleg megkezdődik az Egyesített Fegyveres Erők vezető szervei fokozatos felszámolásának előkészítése és végrehajtása.

²⁹ HL KI 1/20/330/01/8. 002686/1/ 1990 KÜM, 00222/1990. HM. Jelentés a VSZ felülvizsgálatával megbízott Kormány meghatalmazotti Ideiglenes Bizottsága 2. üléséről. Szófia, 1990. szeptember 17–20. Készült szeptember 27-én. Az ülésen a magyar tárgyaló küldöttség tagjai voltak: Kupper V. Béla nagyjövet, Kondor Lajos vezérőrnagy, Tömösváry Zsigmond ezredes, Szücs László KÜM főelőadó, tagok. pp. 36–37.

„Közjáték” a Honvédelmi Minisztériumban³⁰

„A régi kötelekeket mindig nehéz oldani...”

„Hogyan gondolják Önök kilépésüket a Varsói Szerződésből, milyen sorrendben?” – tette fel a kérdést 1990. október 12-én Für Lajos honvédelmi miniszternek P. A. Lusev hadseregtábornok, az EFE főparancsnoka. A szovjetek által kezdeményezett „megbeszélésen” – a tárgyalásról készült jegyzőkönyv³¹ tanúsága szerint inkább számonkérésen – a főparancsnok többek között nemtetszésének adott hangot amiatt, hogy „a magyarok nem vesznek részt a közös gyakorlatokon, az EFE főparancsnoka képviselőjét nem engedik a magyar csapatokhoz, annak ellenére, hogy a Varsói Szerződés létezik, Egyesített Parancsnokság van, ugyanakkor mi [a szovjetek] semmilyen megkülönböztetést nem teszünk az Önök [a magyarok] képviselőivel”. Mindezt V. Ny. Lobov hadseregtábornok – az EFE törzsfőnöke – azzal a követeléssel egészítette ki, hogy Magyarországnak a kilépési szándéka ellenére be kell tartani a VSZ Egyezmény előírásait, az EFE-t nem számolták fel, tehát az érvényben lévő terveket végre kell hajtani.

Für Lajos 2003-ban a találkozásra – a könyvében – emlékezve a következőket írta: „Majdnem biztos vagyok benne, hogy a kitüntető figyelem csak minket vett – még egyszer és utoljára – célba. Érthető, hogy a »katonai roham« egy utolsó nagy erőfeszítéssel csak bennünket akart volna megtörni. (...) Elkéstek. A kísérlet nem sikerült.”³²

Für Lajos a tárgyaláson az EFE vezetőinek kérdéseire, észrevételeire – követeléseire – reagálva kihangsúlyozta: „A Varsói Szerződést valóban a kormányok hozták létre, közöttük a Magyar Kormány (...) [De] A mai Magyar Kormány soha nem tette magáévá a Varsói Szerződést, mert a demokratikusan választott Országgyűlés így döntött. Ennek ellenére nem léptünk ki egyoldalúan, hanem bejelentettük kilépési szándékunkat és azt, hogy erről tárgyalásokat akarunk folytatni. Ezért nem veszünk részt a közös gyakorlatokon, továbbá anyagi okok miatt. (...) mivel a belépés önkéntes volt, ennek megfelelően a kilépés is önkéntes és ezt ebben az esetben el kell fogadni. Ezt a szándékunkat a Honvédelmi Miniszteri Bizottság moszkvai és berlini ülésén is határozottan kijelentettem.”³³

³⁰ HL KI 1/20/330/01/8. 00268 MK HM. Feljegyzés a honvédelmi miniszter és a VSZ EFE főparancsnoka megbeszéléséről. Budapest, 1990. október 12. 09.00–10.15-ig. A megbeszélésen részt vettek: Für Lajos, HM; Annus Antal altábornagy, HM Közigazgatási Államtitkár; Lőrincz Kálmán altábornagy, a Honvédség Parancsnoka; Borsits László altábornagy, VKF; Kondor Lajos vezérőrnagy, a HM Kabinet titkára; Széles Róbert vezérőrnagy, az EFE FÖPK magyar helyettese; Tömösváry Zsigmond ezredes, tolmács. Szovjet részről: P. A. Lusev hadseregtábornok, az EFE főparancsnoka; V. Ny. Lobov hadseregtábornok, az EFE törzsfőnöke; Sz. M. Ivanov altábornagy, az EFE hadműveleti csoportfőnöke, törzsfőnökhelyettes. pp. 22–28.

³¹ Uo.

³² Für Lajos: A Varsói Szerződés végnapjai... p. 204.

³³ HL KI 1/20/330/01/8. 00268 MK HM. Feljegyzés a honvédelmi miniszter és a VSZ EFE főparancsnoka megbeszéléséről. Budapest, 1990. október 12. 09.00–10.15-ig. pp. 22–28.

Lusev ezen a megbeszélésen „*úgy tett*” – értékeli később a történeteket Für Lajos –, „*mintha addig soha senki nem mondta volna el neki és társainak, mintha soha semmiféle jelentést nem olvasott volna a magyarok (majd a többi tagország) ebbéli [a kilépésre vonatkozó] szándékáról, pontos, dátumokhoz kötött elgondolásokról. Mintha arról sem hallott-olvasott volna soha, amit egy hónappal korábban, már nem csak négy tagország fogadott el, de maga a szovjet fél is bejelentett Szófiában*”.³⁴

Für Lajos a tárgyalás végén fontosnak tartotta kihangsúlyozni: „*A régi kötelekeket mindig nehéz oldani. Ez okoz néha feszültségeket is. Nem elszakadni akarunk, hanem új kapcsolatot kialakítani, mivel a régi kapcsolat nem volt felhőtlen*”.

Távozóban Lusev erre azt válaszolta, hogy a két ország viszonyának jó és rossz oldalait kölcsönösen látják, de reméli, hogy a nézeteltéréseket kölcsönösen megoldják.

Ezzel a Varsói Szerződés Egyesített Főparancsnoksága és a magyar honvédelmi vezetés utolsó hivatalos tárgyalása véget ért.

A harmadik ülés Varsóban³⁵

„kétoldalú partnerkapcsolatok kialakítására törekszünk”

A kormánymeghatalmazotti bizottságok 3. ülését – a tervezettől magyar kérésre eltérően – nem Budapesten, hanem 1990. október 22–23-án Varsóban tartották. Magyar álláspont szerint a Varsóban megrendezett ülés feladata a PTT elé kerülő dokumentumok még nyitott kérdéseinek megoldása, illetve ezen kell döntenie a VSZ katonai szervezetei felszámolásának feladatairól, sorrendjéről és módszeréről.

Varsóba a magyar delegáció új elképzelésekkel és szövegjavaslatokkal érkezett. A csehszlovák és a lengyel küldöttség az előzetes egyeztetéseken támogatta a magyar törekvéseket.³⁶

A kétnapos intenzív tárgyalás – a Katonai Konzultációs Csoport hatáskörének meghatározása kivételével – sikeres volt, így a véglegesített dokumentum az egy nyitott kérdés kivételével jóváhagyásra kész állapotban kerülhetett a PTT elé.

A szófiai állásponhoz képest jelentősebb változtatások a következő kérdésekben és területeken születtek:

- A katonai struktúra lebontásának kezdete a PTT ülése elhalasztására tett szovjet igényeknek megfelelően 1990. december 1-jéről 1991. január 1-jére módosult, de a felszámolás határideje változatlanul július 1. maradt.

³⁴ Für Lajos: A Varsói Szerződés végnapjai... p. 205.

³⁵ HL KI 1/20/330/01/8. 002686/6/1990. Jelentés a VSZ felülvizsgálatával megbízott Kormány meghatalmazotti Ideiglenes Bizottság 3. üléséről. Varsó, 1990. október 22–23. Készítette dr. Körmendy István. Az ülésen magyar részről részt vettek: Hajgató József, Szücs László és Bács Zoltán (KÜM), Kondor Lajos vezérőrnagy és Tömösváry Zsigmond ezredes (HM). pp. 46–55.

³⁶ Uo.

- 1991. január 1-jétől hatályát veszíti a VSZ egységes légvédelmi rendszeréről szóló (békeidejű) Határozvány úgy, hogy az ezzel kapcsolatos technikai kérdéseket 1991. július 1-jéig rendezni kell.

- A dokumentumtervezetből a VSZ jellegére és minősítésére vonatkozó – a magyarok által elfogadhatatlan – pozitív politikai elemeket kiiktatták.

- Két politikai konzultációs szervezet marad meg. A PTT a biztonsági érdekek közös aspektusainak megvitatására szolgál, az LKB – az évi egy-egy legfelsőbb, illetve külügyminiszeri szintű ülésén – elsősorban a leszereléssel és az új európai biztonsági struktúrák létrehozásával kapcsolatos kérdéseket vitatja meg. A szervezetek konzultatív jellege kizárja a nemzetek feletti döntéshozatalt. Közös álláspont kidolgozására csak a teljes konszenzus megléte esetén kerülhet sor.

- Sikerült kivonni a PTT hatásköréből az általános politikai és külpolitikai kérdéseket, így gyakorlatilag megszűnt a minden részletre kiterjedő külpolitikai konzultációs és egyeztetési kötelezettség

- A katonai konzultációs szervre vonatkozóan a magyar és a lengyel egyetértés ellenére a csehszlovák küldöttség – Csehszlovákia „komoly pénzügyi követeléseinek érvényesítés érdekében” – azt az álláspontot képviselte, hogy a kétoldalú tárgyalások mellett szükség van egy multilaterális bizottságra is.

- A magyar javaslat értelmében a Katonai Konzultációs Csoport a katonai struktúrák lebontása után befejezné a működését, így a hármas elleneztek a korábbi többoldalú katonai együttműködés átmentésére irányuló Katonai Bizottság állandó szervként történő létrehozását.

Történt ez annak ellenére, hogy a szovjet tárgyaló küldöttség törekedett az addig kialakult multilaterális katonai együttműködés átmentésére, a szovjetek tovább akarták erősíteni a két politikai testület szerepét és a VSZ-t mint politikai, biztonságpolitikai szervezetet meghatározatlan ideig fent kívánták tartani.

Románia ebben a vitában sem vett részt. A küldöttség vezetőjének személyes közlése szerint nem kívánják folytatni a multilaterális katonai együttműködést. Így a Szovjetunió kívül csak Bulgária volt érdekelt a multilaterális katonai konzultációk folytatásában.

„A szovjet küldöttséggel folytatott kétoldalú informális érintkezésben érzékeltettük – olvasható az ülésokról készült összefoglaló jelentés végén –, hogy a VSZ-beli multilaterális katonai együttműködés megszüntetésével párhuzamosan stabil, kooperatív katonai és biztonságpolitikai partnerkapcsolatok kialakítására törekszünk kétoldalú alapon a Szovjetunióval és a VSZ-államokkal. A szovjet megbízottak reagálásából kitűnt, hogy szívesen fogadnák, ha kétoldalú viszonyunk megújítására, a biztonságpolitikai kapcsolatokra is kiterjedő kezdeményező lépést tennénk”.³⁷

³⁷ HL KI 1/20/330/01/8. 002686/6/1990. Jelentés a VSZ felülvizsgálatával megbízott Kormány meghatalmazotti Ideiglenes Bizottsága 3. üléséről. p. 50.

Döntés a Varsói Szerződés megszüntetéséről

A magyar kormányfő a tagországok képviselőit a Politikai Tanácskozó Testület ülésére 1990. november 4-re hívta meg. Október 20-án levél érkezett Moszkvából, melyben a szovjet fél az ülés elhalasztását kérte. Für Lajos – a Külügyminisztérium értesülésére hivatkozva – arra a következtetésre jutott, hogy a „szovjet vezetés, ha későn is, de ráébredt arra: a javasolt időpont (november 4.) egybeesik a szovjet csapatok 1956-os bevonulásának [helyesen a második szovjet intervenció, a „Forgószél” hadművelet megindításának] a dátumával”.

„A magyar külügy értékelése szerint – írja Für Lajos – a halasztási kérelem mögött nagyobb orosz belpolitikai megfontolások állhatnak. Gorbacsovnak odahaza >>jóval nehezebb lett volna a VSZ katonai szervezetének feloszlataáról szóló döntés elfogadtatása a párizsi csúcs előtt, mint utána³⁸<<. (...) Ez esetben ugyanis Moszkva a katonai szervezet feloszlataát illetően már a Chartára is hivatkozhat. Fontos presztízskérdés lehetett Gorbacsov számára az is, vélte a külügy, hogy a párizsi csúcs után a feloszlataást esetleg ő maga személyesen jelenti be, azt a látszatot keltve, hogy a Szovjetunió ezt a nagyhorderejű döntését önállóan, önszántából hozta meg.”³⁹

A Varsói Szerződés katonai szervezetének a felszámolására vonatkozó döntés a PTT 1991. február 25-én Budapesten tartott soron kívüli ülésén született meg. Ekkor a tagállamok képviselői elhatározták a katonai szövetség teljes felszámolását. Az e tárgykörben született jegyzőkönyv szerint 1991. március 31-ével a katonai szövetségre vonatkozó okmányok, továbbá minden más okmány és dokumentum hatályukat veszítik és ezzel egy időben a szerződés keretében a közös katonai tevékenység, katonai szerv és struktúra megszűnik. Ugyancsak megszűnnek az EFE Parancsnoksága részére a befizetések, a főparancsnok, illetve a nemzeti honvédelmi minisztériumok kölcsönösen delegált képviselő testületei és képviselői beszüntetik további tevékenységüket.

A magyar kormány kezdeményezésére, az Országgyűlés döntését végrehajtva Magyarország 1991-ben visszanyerte függetlenségét. A döntéseket előkészítő és azokat magas szinten végrehajtó szervezetek – a katonai vezetés, a katonadiplomata és szakemberek – tevékenységének is köszönhetően a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testület kimondta a szervezet feloszlataását. A szovjet csapatok 47 év után kivonultak az országból.

³⁸ Európa államfői Párizsban 1990. november 21-én fogadják el a „Charta az Új Európáért” című dokumentumot, amelyben az európai együttműködési és biztonsági csúcserkeztelen részt vevő 34 állam- és kormányfő – köztük Antall József – kinyilvánította az európai konfrontáció és megosztottság, a II. világháború végétől tartó európai szakadás, a „konfrontáció korszakának” a megszűnését. A Charta többek között meghatározta a folyamatban részt vevő államok közötti együttműködés új alapelveit és rögzítette a létrehozandó új intézményeket.

³⁹ FÜR Lajos: A Varsói Szerződés végnapjai... p. 245.

PROF. DR. NANOVSZKY GYÖRGY

**A KÜLKÉPVISELET VEZETŐJE ÉS
A VÉDERŐATTASÉ
EGYÜTTMŰKÖDÉSÉNEK
TAPASZTALATAI**

Magyarország 1935. december 1. óta tart fent Moszkvában katonai attaséi hivatalt, amely a második világháború alatt érthető okok miatt nem működött, majd a háború befejeztével, amikor a két ország között ismét helyreálltak a diplomáciai kapcsolatok, az attaséi hivatal folytatta munkáját, ezúttal a megváltozott körülmények között, az új követelményeknek megfelelően.

Nagyköveti tevékenységemet mint a rendszerváltást követő első nagykövet 1991 májusában kezdtem meg és folytattam 1998 szeptemberéig mint a Magyar Köztársaság első nagykövete az Oroszországi Föderációban és nem az addigra megszűnt Szovjetunióban.

A mindkét országban megváltozott politikai, társadalmi és gazdasági körülmények, továbbá a két ország közötti korábbi szövetséges viszony megváltozása új formákat és új módszereket, hozzáállást kívánt meg.

Az orosz–magyar kapcsolatok alapvetően új alapokra helyeződtek, amelyeket az 1992-ben aláírt egyezmények határoztak meg és felváltották a korábbi szovjet–magyar megállapodásokat.

Katonai szempontból Magyarország kilépett a Varsói Szerződésből, amely ezt követően hamarosan meg is szűnt és perspektívában bejelentette, hogy csatlakozni kíván a NATO-hoz, ami 1999 márciusában meg is történt.

Mivel a Szovjetunió megszűnt és helyette létrejöttek az önálló köztársaságok, katonai és biztonságpolitikai szempontokból át kellett értékelnünk nemcsak kül-, de katonapolitikai elképzeléseinket mind Oroszországgal, amellyel már nem voltunk sem szövetségesek, sem közvetlen szomszédok, mind a létrejött utódállamokkal.

Ebben az új helyzetben különleges szerep hárult mind a magyar külpolitikára, mind annak egyik legfontosabb támaszára, a katonadiplomáciára, különösen a volt szovjet térségben.

Az új viszonyok között nyilvánvaló volt az orosz–magyar kapcsolatokban, hogy Oroszország a nemzetközi politikai életben mind akkor, mind a későbbiekben jelentős szerepet fog játszani.

Ez mind hazánkra, mind a térség kapcsolatrendszerére komoly kihatással lesz és haditechnikai felszereltségünk miatt hosszabb ideig partnerünk marad.

A két ország között 1992-ben Budapesten magas szinten aláírt államközi és kormányközi megállapodások megfelelő háttérrel biztosítottak ezeknek az új kapcsolatoknak a megerősítéséhez az orosz–magyar viszonylatban.

Nagyköveti kiküldetésem alatt a moszkvai nagykövetség katonai hivatalát Németh Sándor ezredes, később a honvéd vezérkar főnöke, vezérezredes (1990–93), majd Tömösváry Zsigmond ezredes (1993–98) vezette. A katonai hivatal beosztotti állománya mindvégig két főből állt. Az adminisztratív feladatokat az attaséi hivatalban a hivatalvezetők feleségei látták el.

A megváltozott, már említett helyzet a két ország között számos új, eddig nem kezelt feladatot rótt az attaséi hivatalra, amelyet új megközelítésben és viszonylag kis létszámmal kellett ellátni és megfelelni az új hazai követelményeknek, elvárásoknak.

Ehhez jöttek az önállóvá vált egykori szovjet köztársaságok, amelyek mind katonai, mind biztonságpolitikai szempontból új feladatokat jelentettek mind a polgári, mind a katonai diplomácia szempontjából.

A rendszerváltás eredményeként a hazai struktúrák is megváltoztak, mind személyi, mind tartalmi szempontból. A tárgyalt időszakban (1992–98) itthon is átalakult mind az államigazgatás, mind a katonadiplomácia irányításának rendszere.

Ennek egyértelmű jelei voltak a honvédelmi miniszterek változásai (Kárpáti, Für, Keleti, Szabó János) és a HM belső strukturális, valamint a reszortok, intézmények és feladatok átszervezése.

A moszkvai Magyar Nagykövetség látta el Oroszországon kívül a diplomáciai feladatokat öt korábbi volt szovjet köztársaságban (Örményország, Grúzia, Azerbajdzsán, Türkmenisztán, Üzbegisztán), ahol a moszkvai nagykövet volt hivatalosan akkreditálva.

Ez természetesen azt is jelentette, hogy a nagykövet katonai ügyekben támaszkodni kényszerült az attaséi hivatal munkájára. A hazai illetékesektől kért előzetes engedély alapján a megbízólevél átadására utazó küldöttségnek, egy alkalom kivételével, mindig tagja volt a moszkvai katonai attasé, ami diplomáciai szempontból a kapcsolatok többrétűségét és fontosságát hangsúlyozta, egyben lehetőséget nyújtott az attasénak a személyes kapcsolatok kialakítására az érintett országok katonai illetékeseivel és szervezeteivel.

Ezt a lehetőséget minden esetben fontosnak tartottam a már említett okoknál fogva, és kiküldetésem alatt ezt a hozzáállást mind a hazai, mind a meglátogatott országok illetékesei igen pozitívan értékelték.

Az attaséi hivatal nagyköveti kiküldetésem alatti fontosabb feladatait az alábbiakban lehet összefoglalni:

- kapcsolattartás a fogadóországbeli és a hazai illetékesekkel, szakmai szervezetekkel;
- rendszeres szakmai tájékoztatás a fogadóország helyzetéről;
- delegációk fogadás és a Magyarországra érkező delegációk felkészítése, programjainak egyeztetése;

- az oroszországi akadémiákon, kiképzéseken részt vevő magyar katonai hallgatók felügyelete;
- a hadisír-egyezmények, katonai emlékhelyek sorsának figyelemmel kísérése;
- a szovjet államadósságból a honvédelmi tárcát érintő ügyek folyamatos gondozása (beszerzések, vásárlások stb.) és figyelemmel kísérése;
- a csereüdültetések megszervezése és lebonyolítása;
- részvétel a helyi szervek és az attaséi hivatalok által szervezett társadalmi eseményeken;
- kapcsolattartás az akkreditált köztársaságok katonai illetékeseivel;
- szükség esetén, a nagykövet felkérésére, részvétel a hivatalos delegációk fogadásában, felkészítésében és ott tartózkodásuk alatti munkájukban.

Összefoglalva állíthatom, hogy mindkét katonai attaséval és az attaséi hivatal munkatársaival mind a munka-, mind a személyes kapcsolatom kifogástalan volt, amire nagyköveti kiküldetésem alatt mindvégig megkülönböztetett figyelmet fordítottam.

Az attasék (Németh és Tömösváry urak) szakmailag és nyelviileg kifogástalan felkészültségű katonadiplomáták voltak és emberi tartásuk lehetővé tette, hogy igen széleskörű és személyes jó kapcsolatokat építsenek ki és ápolhassanak a fogadóország illetékeseivel nemcsak Oroszországban, de a már említett volt szovjet köztársaságokban is.

A folyamatos kapcsolattartás ebben az időben rendkívül fontos volt.

A rendszerváltás első időszakában mindkét országban igen nagy volt a fluktuáció nemcsak a legmagasabb szinteken (Oroszországban hat miniszterelnök váltására került sor, míg itthon is négy miniszterelnök és számos tárcavezető váltotta egymást).

Nem volt könnyű követni a változásokat a katonai vezetők körében, akikkel az attaséi hivatal a napi munkáját végezte.

A kiváló kapcsolat a nagykövet és az attaséi hivatal között ezen a területen is meghozta gyümölcsét.

Számos esetben fontos katonai jellegű rendezvények részére a nagykövet biztosította a helyiségeket a nagykövetség épületében. Vonatkozott ez az olyan fontos társadalmi eseményekre, mint az attaséi testület (78) évente rendezendő báljaira, de ide sorolhatjuk azokat a meghívásokat, amelyeket katonadiplomáciai szempontból mind az attasé, mind a nagykövet fontosnak tartott. Rendszeres vendége volt a nagykövetségnek Rogyionov honvédelmi miniszter a feleségével, Lebegy tábornok, a transznisztriai katonai egységek főparancsnoka, Rohlin tábornok, az Állami Duma védelmi bizottságának az elnöke.

Ezek a rendezvények társadalmi súlyukon túl komoly szakmai kapcsolatokat is biztosítottak, amelyek közül megemlíthetjük Volkogonov tábornok segítségét számos, számunkra fontos dokumentum megszerzésében és hazajuttatásában.

Két olyan ügyet kell említenünk, amelyek a hazai legfelsőbb vezetés számára megkülönböztetett fontossággal bírtak, és amelyek a jó személyes kapcsolatok nélkül és az attaséi hivatal és a nagykövetség szoros együttműködése nélkül nem valósulhattak volna meg.

Az egyik a Szovjetunió területén meghalt magyar katonák hamvainak és sírhelyeinek/temetőinek felkutatása és gondozása, a másik pedig két, a Szovjetunióban meghalt magas tisztséget viselő honfitársunk hamvainak, földi maradványainak felkutatása és hazaszállítása.

Bethlen István miniszterelnökről és Deseő László tábornokról, egykori moszkvai katonai attaséről van szó.

Mindkét esetben a katonai attasé és hivatala igen hatékony munkát végzett és kiválóan működött együtt a nagykövettel és munkatársaival.

Ennek köszönhető, hogy mind Bethlen István, mind Deseő László hamvai ma magyar földben nyugalhatnak.

A hadisírok gondozását a két ország között egy megállapodás szabályozza, amelyet ugyancsak 1995-ben írtak alá.

Ennek végrehajtását magyar részről a HM illetékes főosztálya (Erdős László ezredes felügyelete mellett) gondozta, míg orosz részről a Vojennije Memoriali nevű, erre a célra létrehozott szintén katonai szervezet végezte Alekszander Bisztrickij úr vezetésével.

A volt Szovjetunió területén több mint 500 ilyen temető van, ahol magyar katonák sírjai is találhatók.

Ezek felkutatása és a kétoldalú egyezmény alapján történő gondozása az orosz partnerekkel együtt történik.

Mindazonáltal az együttműködés az attaséi hivatallal ezen a területen is rendkívül eredményesnek bizonyult és segített olyan ismert magyar személyiségek sírjainak megtalálásában, mint a már említett Deseő László és Bethlen István.

Hatékony és fontos volt az az együttműködés, amelyet az attaséi hivatal a szovjet államadósság törlesztésében végzett. Itt meg kell említeni nemcsak a tárgyalásokon történő részvételt, de az „utómunkálatok” gondozását, azaz a MiG–29-esek beszerzésében, a kiutazó delegációk fogadásában és a helyszínekre utazások megszervezésében és lebonyolításában végzett munkát.

A nagykövet mindig számíthatott a katonai attaséi hivatal és munkatársainak támogatására és együttműködésére.

Ez a fentiekén kívül megnyilvánult a különböző szakmai programok megszervezésében és lebonyolításában mindkét részről.

Külön kell említenem azt a félig tudományos jellegű munkát, amelyben Tömösváry ezredes úr személyesen, illetve munkatársával együtt vett részt.

1995-ben a nagykövet kezdeményezésére összeállítottunk a hazai illetékeseknek egy tanulmányt az aktuális oroszországi helyzetről, beleértve mindazon témákat, amelyek a megváltozott körülmények között pontos és alapos információkat tartalmaztak Oroszországról.

Az év végére a Teleki Kiadó gondozásában megjelent az „Oroszország 1995” című tanulmánykötet, amely több mint 500 oldalon tárgyalta és közölte azokat az információkat, amelyekre a magyar vezetésnek szüksége lehetett. Ennek a munkának a katonai és a biztonságpolitikai fejezetét az attaséi hivatal készítette, együttműködve a főszerkesztő nagykövettel.

A munka mind a mai napig fontos kézikönyv maradt és megtalálható valamennyi Oroszországgal foglalkozó tudományos kutatóintézet könyvtárában.

Összefoglalva megállapítható, hogy az együttműködés a nagykövetség és a katonai attaséi hivatallal kifogástalan volt, amelynek haszonélvezői a hazai illetékesek és a magyar külpolitikai vezetés voltak.

Ennek az is feltétele volt, hogy mind az attasé, mind munkatársai szakmailag kiválóan felkészültek voltak, a nem hétköznapi, újszerű és bonyolult körülményekhez megfelelően tudtak alkalmazkodni, teljesítve az elvárt követelményeket és nem utolsósorban emberileg is jól tudtak beilleszkedni a nagykövetség kollektívájába, amelyik abban az időben hazánk egyik legnagyobb létszámú külképviselete volt.

Bízom benne, hogy hasonló pozitív tapasztalatokkal rendelkeztek más „forró helyeken” dolgozó nagykövet kollégáim is, ahol a katonai attaséi hivatal eredményesen járult hozzá a katonadiplomáciai feladatok eredményes végrehajtásához, ami a magyar külpolitikai tevékenység fontos alkotó eleme volt és maradt mind a mai napig.

A konferencia pillanatai

KIRÁLY ELEMÉR NYÁ. EZREDES

A KATONADIPLOMÁCIAI MUNKA ÉS A VÉDERŐATTASÉ-HIVATALOK MŰKÖDTETÉSÉNEK LOGISZTIKAI FELADATAI

**Tisztelt Konferencia!
Hölgyeim és Uraim!**

Rövid előadásomban egy olyan – a katonadiplomáciai tevékenység folytatása szempontjából elengedhetetlen fontosságú – területről szeretnék szólni, amely ritkán kerül az érdeklődés középpontjába és kap nyilvánosságot. Ez a terület az attaséhivatalok logisztikai és pénzügyi támogatásának feladatrendszer.

Meggyőződésem, hogy a sikeres katonadiplomáciai tevékenység elengedhetetlen feltétele a szakszerűen tervezett, szervezett, irányított és ellenőrzött logisztikai-pénzügyi támogatás. Ezt csak tapasztalattal rendelkező, jól felkészült és szervezett, szigorúan irányított és vezetett szakmai szervezet képes eredményesen végezni.

Mielőtt néhány, általam fontosnak tartott gyakorlati tapasztalatról beszélnék, engedjék meg, hogy röviden utaljak arra, hogy mi az általános (hétköznapi) logisztika feladata. Tehát a logisztika feladata nem más, mint annak biztosítása, hogy:

- a megfelelő anyag;
- megfelelő időpontban;
- a megfelelő helyen;
- a megfelelő mennyiségben;
- a megfelelő minőségben;
- a megfelelő költséggel rendelkezésre álljon.

Más megfogalmazásban a logisztika rendeltetése az, hogy bizonyos források, alapanyagok – melyek lehetnek energiahordozók, eszközök, tárgyak, élőlények, személyek, de akár információk is – áramlását, szállítását, irányítását megtervezze, illetve biztosítsa ezek felhasználásának és használatának ellenőrzését.

Nézzük, hogyan szerveztük és hajtottuk végre ezeket a feladatokat az attaséhivatalok működésének biztosítása érdekében.

Elsőként néhány sajátosságról:

1. Az attaséhivatalok önálló gazdálkodást folytatnak, ebben a vonatkozásban nem függenek a nagykövetségtől (külképviselettől). Hozzáteszem ugyanakkor, hogy a külképviselet szolgáltatásait több tekintetben (térítés ellenében) igénybe veszik és használják.

2. Az attaséhivatalok lényegében ugyanazon adminisztrációs feladatok végzésére kötelezettek, mint a nagykövetségek gazdasági szakemberei, azzal a különbséggel, hogy erre a feladatra az attaséhivataloknál nem áll rendelkezésre függetlenített munkaerő. A feladatot az attasé, vagy a hivatalban részmunkaidőben foglalkoztatott katonadiplomata-feleség látja el, sokszor gazdasági-pénzügyi előképzettség nélkül.

3. A működés feltételeit hazai bázisról kell biztosítani. Ez szoros együttműködés kialakítását teszi szükségessé az attaséhivatal és az itthoni biztosítást végző személyek és szervezetek között.

4. Minden egyes attaséhivatal más-más gazdasági, pénzügyi és kulturális környezetben végzi munkáját és ehhez a logisztikai biztosításnak, ellátásnak is igazodnia kell. (A sajátosságok jelentkezhetnek például az attasé számára biztosított lakás kiválasztásában – biztonsági és protokolláris szempontok stb. –, de a szolgálati gépkocsi kérdésében is.)

5. A kialakított gazdálkodási rend minimális önállóságot biztosít az attasék számára. Ez azt jelenti, hogy a helyi beszerzéseket, a katonadiplomáciai tevékenységgel összefüggő feladatokat tervezni kell, a költségek előzetes engedélyezéshez és szigorú elszámoláshoz kötöttek.

A legfontosabb sajátosságok ismertetését követően arról szeretnék szólni, hogy milyen logisztikai feladatok jelentkeznek az attasék felkészülésekor, váltásakor, a külszolgálat alatt és a hazautazásnál.

Az attasék felkészítésének feladatai:

Az attasék általános felkészítésének fontos része a logisztikai felkészítés, amely magában foglalja:

- az általános anyagi jellegű felkészítést (beleértve az attasék előírt ruházatának biztosítását is);
- a pénzügyi felkészítést;
- a felkészítést a különböző anyagok kezelésére;
- a felkészítést az átadás-átvételtre;
- a felkészítést az okmányok kezelésére és vezetésére.

Az átadás-átvétel során végrehajtandó főbb feladatok:

- teljes körű leltár végrehajtása;
- a lakhatás és a hozzá kapcsolódó szolgáltatói szerződések rendezése;
- a szolgálati gépkocsival kapcsolatos feladatok végrehajtása.

A külszolgálat alatti főbb tevékenység:

- a napi élet megszervezése;
- anyagok beszerzése, bevételezése, felhasználása;
- havi pénzügyi zárások végrehajtása;
- selejtezéssel kapcsolatos előterjesztések elkészítése;
- év végi leltárok végrehajtása;
- kötelező anyagi és pénzügyi beszámolók felterjesztése.

Az általános felkészülés részét képező logisztikai felkészítésen általában nemcsak az attasé, hanem a házastársa is részt vesz, hiszen az anyagnyilvántartással, a pénzügyi nyilvántartással kapcsolatos feladatokat több állomáshelyen a házastárs végzi.

A felkészülés során a hazai szakemberek a legapróbb részletekig elmagyarázzák az anyagnyilvántartás rendjét, az egymáshoz kapcsolódó okmányok vezetését.

Külön felhívják a figyelmet a helyi beszerzések szabályaira, a kapott számlák elszámolásának rendjére. A szakemberek külön kitérnek arra, hogy pl. egy fogadás megszervezése során a beszerzett anyagokat és igénybevett szolgáltatásokat milyen módon kell nyilvántartásba venni, majd a felhasználást követően lekönyvelni, kiadásba helyezni. Igaz, hogy minden esetben biztosított az itthoni ellenőrzés és a javítás lehetősége is, de mint tudjuk, ez többletmunkát jelent az illetékes szervezetnek.

A felkészítés során az attasé és a kijelölt anyagkezelő megismeri az attaséhivatalban található anyagi készleteket, a szolgálati lakásban található bútorokat, felszereléseket, illetve minden olyan anyagot, amely a Központ anyagi nyilvántartásában szerepel.

Aktív szolgálatom idején – a véderőattasékkal együttműködve – elkészítettük a hivatalokban és a lakásokban található anyagok fényképes albumát. Ez jelentős mértékben segítette az átadás-átvétel végrehajtását, de az éves leltárjelentések összeállítását, az anyagfélések azonosítását is.

A pénzügyi felkészítés fő feladatát a különböző pénzügyi okmányok, a pénztári ki- és bevételi bizonylatok, valamint a pénztárkönyvek vezetése, továbbá a házipénztár kezelése szabályainak elsajátíttatása képezi az adott ország helyi sajátosságainak figyelembevételével.

A hazai felkészítés utolsó mozzanatát a reprezentációs anyagok kiválogatása és összeállítása képezi. Ezek bizonyos hányadát a HM biztosítja, egy másik hányaduk beszerzése (a reprezentációs italokhoz hasonlóan) itthon történik. A kiválasztott anyagfélések összeállítása, készletezése az állomáshelyre történő kiindulás előtt megtörténik. A készletek általában az attasé személyes felszerelésével együtt érkeznek meg a célállomásra.

Komoly logisztikai feladat a váltás végrehajtása. Ebbe a feladatrendszerbe tartozik a kiutazó személyek utazásának megszervezése (repülőjegy időbeni biztosítása vagy más szállítási mód előkészítése, megszervezése), a személyes felszerelések csomagolása, vámolása, kijuttatása az állomáshelyre. Általában a váltások időszakában kerül sor, amennyiben erre szükség van, a katonadiplomáták addig bérelt lakásainak cseréjére, bútorzatuk korszerűsítésére is (kivétel, ha az attasé a magyar állam tulajdonát képező ingatlanba költözik).

Általában a váltások időszakára ütemezik a szolgálati gépkocsik cseréjét is. Az igény elbírálásánál döntő szempont a gépkocsi állapota, illetve a futott kilométer nagysága és természetesen a költségvetési korlát. Az idevonatkozó állami normatíva meghatározza, hogy az adott beosztású személy milyen szolgálati gépjárművel rendelkezhet. Ennek betartása sem egyszerű feladat, hiszen vannak olyan országok, ahol az autó típusa, kategóriája befolyásolhatja az attasé elfogadottságát, megítélését is.

Az attasénak az állomáshelyre történő érkezés után, a katonadiplomáciai feladatok átadás-átvétele mellett, végre kell hajtani az anyagi és a pénzügyi eszközök átadás-átvételét is. Azon hivataloknál, ahol erre szükség van, a különböző szolgáltatókkal az új vagy megújított szerződést is meg kell kötni.

Az attasék a külföldi tevékenységük kezdeti időszakában – a körülmények ellenére – gyakran kényszerülnek arra, hogy az otthoni szakmai irányító szervezetektől kérjenek segítséget egy-egy kérdés megoldásához. Szerencsére napjainkban a kommunikációs eszközök és az internet felhasználásával az itthoni munkatársak azonnali segítséget tudnak nyújtani számukra.

A szoros költségvetési gazdálkodás szükségessé tette a naprakészség biztosítását, ezért néhány éve – amikor már a technikai eszközök és az adattovábbítási módszerek (internet) ezt lehetővé tették – bevezettük a számlák és az egyéb okmányok szkennelését és hazaküldését. Ezáltal biztosított volt a havi felhasználások naprakész követése és ellenőrzése annak ellenére, hogy az eredeti okmányok néha csak több havi késéssel értek haza.

Ahhoz, hogy az itthoni irányító szervezet mérlegbeszámolója időben elkészüljön, az attaséhivatalokban is végre kell hajtani az év végi leltározást. A leltárívek eljuttatása a hivatalokba, azok megfelelő kitöltése főként régebben jelentett problémát. A már korábban említett fényképes nyilvántartás a problémák nagy hányadát megszüntette, a leltározás egyszerűbbé, pontosabbá és megbízhatóbbá vált.

A leltározási időszakban történik a selejtezési javaslatok felterjesztése is. Itt az utóbbi időben sajátos feladatként jelentkezett a kiselejtezett, de a fogadóország szabályai szerint veszélyes anyagoknak minősülő eszközök szabályos elhelyezése és megsemmisítése, aminek sok esetben még jelentős költségvonzata is volt.

Nem könnyű, jelentős körülmények között igénylő feladat az attasék és az itthoni állomány számára a következő évre vonatkozó költségvetés megtervezése. A tervezés során – többek között – figyelembe kell venni az attaséhivatal működtetésével kapcsolatos közüzemi, bérleti díjak várható emelkedését, az infláció valószínű mértékét, a jelentkező feladatokat (pl. váltás, gépkocsi cseréje, nagyobb összegű beszerzések stb.).

Szólnom kell az attaséhivatalok nyitásával és bezárásával (működésének szüneteltetésével) kapcsolatos feladatokról is. Mindkettő komoly szervezőmunkát, körülmények között igényel, és jelentős terhet ró mind a központi irányító szervezetre, mind pedig az attaséhivatal személyi állományára.

Néhány gondolat a külszolgálat befejezésének feladatairól.

A hazatérő attasék általában igyekeznek előkészíteni a váltás zökkenőmentes végrehajtását.

A központi apparátus fő feladata ebben az időszakban az, hogy felügyelje az átadás-átvétel szabályos lefolyását, a szükséges okmányok zárásának megtörténtét és biztosítsa, hogy a hazarendelt anyagok rendben megérkezzenek. Megtörténjen mind a hivatali, mind pedig az attasé személyes anyagainak szabályos vámolása.

Az attaséellátás egyik igen speciális területe a regionális attasé működési feltételeinek biztosítása. Fő sajátossága az, hogy ez esetben keveredik a hazai ellátás és a külföldi beszerzés és felhasználás gyakorlata.

Összességében mára kialakult a katonadiplomáciai képviselők ellátási rendszerének egy jól működő formája, ami biztosítja, hogy az attasé megfeleljen a számára meghatározott szakmai, protokolláris és egyéb feltételeknek.

Tisztelt Konferencia!

Végezetül arról szeretnék szólni, hogy ki végzi, mely szervezet feladata a véderőattasé-hivatalok logisztikai-pénzügyi biztosítása. Az elmúlt évtizedek során úgy alakult ki, hogy – bár a katonadiplomáciai tevékenység irányítása a HM kizárólagos jogköre – a logisztikai biztosítás feladatköre mindig a katonai felderítés (kezdetben az MNVK 2. Csoportfőnökség, majd utódszervezetei), jelenleg a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat (KNBSZ) hatáskörébe tartozott (tartozik). A magas szintű logisztikai biztosítás sikerének is tulajdonítható a katonadiplomáciai munka eredményessége, valamint az, hogy az elmúlt évtizedekben komolyan egyetlen alkalommal sem vetődött fel, hogy ezt a feladatot más szervezet vegye át és végezze. Úgy gondolom, ez jelentős elismerés a logisztikai biztosítás feladataiban érintett személyeknek és szervezeteknek.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

NAGY LÁSZLÓ NYÁ. EZREDES

**KATONAI ÉS LÉGÜGYI ATTASÉ
VOLTAM BULGÁRIÁBAN ÉS AZ ELSŐ
KATONAI ATTASÉ ALBÁNIÁBAN
(1992–1996)**

A Magyar Honvédség gyakorlatában a véderő-, katonai és légügyi attasék váltására általában a nyári szabadságolási időszak után, augusztus–szeptember hónapokban került sor. Ettől az időponttól eltérő váltást valamilyen rendkívüli esemény vagy a korábbi feltételek változása idézhette elő.

Ilyen események lehettek a nemzetközi kapcsolatokban, a térségben, a két ország, a két hadsereg együttműködésében beállt jelentős politikai és társadalmi változások (pl. a Varsói Szerződés felbomlása, a nyugat-balkáni háború, Jugoszlávia és Csehszlovákia szétesése stb.), vagy az attasé nem megengedett tevékenysége miatti kiutasítás (persona non grata), személyes helyzetében beállt egészségügyi, családi változások, illetve valamilyen fegyelmi vétség elkövetése, ami miatt a katonai vezetés az attasét hazarendelte.

A XX. század politika, katonapolitikai, és katonadiplomáciai helyzetét vizsgálva azonnal észrevehető, hogy a balkáni térségben több körülmény is azt követelte, hogy katonai attasé képviselje a Magyar Honvédséget.

A „Trianoni Szerződés” diktátumai, a II. világháború eseményei és következményei, a két világrendszer szembenállása a balkáni térség instabilitását eredményezte.

1991-től folyt és szélesedett a nyugat-balkáni háború. Új, független országok alakultak, amelyek keresték a helyüket, szerepüket és kapcsolataikat a szomszédos országokkal. Magyarországot, Bulgáriát és Albániát közvetlenül érintették az országhatáraik mellett végbement fegyveres konfliktusok eseményei, amelyek következtében Koszovóból, Macedóniából, Horvátországból és Bosznia-Hercegovinából menekültáradat indult Szerbia délkeleti térsége és a Vajdaság felé, ezzel is fokozott biztonsági kockázatot teremtve a szomszédos országok számára.

Ebben a helyzetben neveztek ki katonai és légügyi attasénak először Bulgáriába, majd rövid idő múlva az **első katonai és légügyi attasénak** Albániába.

A MAGYAR HONVÉDSÉG PARANCSNOKÁNAK

205. számú parancsa

Az Elnöki Tanács 1971. évi 10. számú törvényerejű rendelet 19.§-a alapján - figyelembe véve katonai, szakmai felkészültségét - előljáró parancsnokok javaslatára, a szolgálat érdekében, jelenlegi beosztásából történő egyidejű felmentése mellett

1992. március 23-i hatállyal

k i n e v e z e m

Nagy II. László ezredest,

a HVK Katonai Felderítő Hivatal, katonadiplomáciai osztály vezetőjét,

a Magyar Köztársaság szófiai katonai és légügyi attaséjává.

Felelősségteljes beosztása ellátásához kívánok sok sikert, erőt, egészséget.

Lőrincz Kálmán vezérezredes sk.

A kinevezés időpontjából azonnal kitűnik, hogy a váltás eltér a megszokott gyakorlattól. Igaz, a Balkán katonai-katonapolitikai helyzete bonyolult volt, azonban a rendkívüli váltást nem a helyzet bonyolultsága, hanem az előző katonai és légügyi attasé fegyelmi vétsége okozta. Az állandó háborús veszélyeztetettség ellenére a magyar katonai attasé engedély nélkül elhagyta Bulgáriát és néhány napra Oroszországba utazott. Távollétét a szófiai magyar nagykövet jelentette a katonai vezetésnek, és ezt követően az attasét végleg hazarendelték.

Nagy várakozással és tenni akarással készültem Szófiába, egy olyan fővárosba, ahol a magyar katonai vezetés, felismerve a térség fontosságát, elsőként létesített katonai attasé beosztást már 1923-ban, de a kiküldött RUSZKAY (Rauzenberger) Jenő (1923–1925) a trianoni szerződés tiltása miatt „katonai szakelőadó” (rejtett attasé) néven szerepelhetett.

Olyan személyek voltak elődeim, mint Bakay Szilárd ezredes (1934–1939), aki két hónappal a német–szovjet megemlékezési szerződés aláírása előtt jelentette, hogy Hitler megállapodott az oroszokkal. Sajnos a budapesti központ a jelentését nem hitte el. Szintén jelentős – bár a mai napig vitatott – szerepet töltött be a II. világháború idején Hátszegi (Hatz) Ottó (1939–1944) ezredes, aki a magyar kormány megbízásából tárgyalásokat folytatott angol és amerikai megbízottakkal a fegyverszünet lehetőségeiről. 1944 májusában a Gestapo letartóztatta, majd átszökött a szovjetekhez. A Szálasi-kormány – távollétében – halálra ítélte. 1945-ben a szovjet államvédelmi hatóság tartóztatta le, 1952-ig vizsgálati fogságban tartotta, majd a Szovjetunió elleni diplomáciai tevékenység vádjával 15 évi börtönre ítélték.

1945 után, majd a Varsói Szerződés keretében jelentősen megváltozott a szocialista országokban akkreditált katonai attasék munkája. Fő feladatuk a Varsói Szerződés egységének, erősségének demonstrálása, valamint a fogadóország hadseregével való fegyverbarátság erősítése volt. Erre a feladatra nevezték ki a katonai attasékat.

A XX. század végén végbement politikai rendszerváltás, valamint a Varsói Szerződés felbomlása után a Bulgáriában akkreditált magyar katonai attasé feladata is visszatért az 1961-es Bécsi Szerződésben rögzített alapelvekhez.

1992. április 6-án feleségemmel együtt érkeztem Szófiába, a Magyar Nagykövetségre (Szófia, ulica 6-i septembri 57.), ahol Szabó Sándor nagykövet és a követség diplomatái fogadtak. Azt várták tőlem, hogy rövid időn belül helyreállítom a katonaiattasé-hivatal megtépzott tekintélyét és aktívan segítem a nagykövetség munkáját.

Viszonzásként maximális támogatást biztosítottak feladataim végrehajtásához és ennek eredményeként nagyon jó kapcsolatba kerültünk. Csak elismeréssel tudok visszaemlékezni azokra, akikkel négyéves külszolgálatomat együtt töltöttem.

Magyar Nagykövetség, Szófia

1992. április 8-án a Védelmi Minisztériumban fogadott Alekszandr Sztaliszkij bolgár védelmi miniszter, valamint a Bolgár Hadsereg vezérkari főnöke. A bemutatkozó látogatás fő célja annak hangsúlyozása volt, hogy a Magyar Honvédség a rendszerváltás után is érdekelt a két hadsereg együttműködésének fenntartásában és további erősítésében, külön figyelmet fordítva a rádiófelderítésben és az új hadsereg építésében szerzett tapasztalatok átadására, cseréjére. Katonadiplomáciai munkám alapját a részemre készített „Alaputastás” határozta meg. Ebben a Magyar Honvédség érdekeinek képviselője, a két hadsereg közötti baráti kapcsolatok fejlesztése, és az 1961-es Bécsi Konvenció által megengedett diplomáciai munka végzése szerepelt.

A bolgár katonai vezetés példának tartotta a magyarországi változásokat, igényelte a hasznos tapasztalatok átadását és készen mutatkozott a kapcsolatok erősítésére. A repülőgép-vezetők kiképzése, az üdültetés (korábban a magyar pilóták jelentős számban vettek részt regeneráló üdülésen Bulgáriában), a hadiipari együttműködés és a haderővel kapcsolatos rendszeres tapasztalatcsere terén láttak lehetőséget. Elismeréssel szóltak a Magyar Honvédség átalakításáról, és kérték segítségünket saját reformjaik megvalósításához.

Különösen erősödött a Magyar Honvédséggel történő aktívabb együttműködés igénye akkor, amikor Valentin Alekszandrov került a védelmi miniszteri beosztásba (1992 decemberétől 1994 októberéig). Valentin Alekszandrov (1946–2008) a szófiai egyetem befejezése után Bécsben, a Bécsi Politikai Tanulmányok Intézetében folytatott tanulmányokat, és ott védte meg kandidátusi disszertációját is. Sokat publikált, többek között olyan magyar vonatkozású munkákat, mint pl. „az osztrák–magyar és a német hírszerzés az első világháborúban”, valamint a „magyar forradalom”. Elkötelezett volt a bolgár–magyar katonai kapcsolatok fejlesztése iránt, de politikai elképzelésében elsődleges helyet foglalt el a „Duna menti országok” együttműködésének, szövetségének a létrehozása.

Minisztersége ideje alatt aktívabbá váltak a magyar–bolgár katonai kapcsolatok, növekedett a delegációk közötti tapasztalatcserek száma, létrejöttek miniszteri és vezérkari főnöki találkozók, rendszeresek voltak a katonai ügyészek találkozói, de ennek ellenére jelentős áttörést a kétoldalú kapcsolatokban nem sikerült elérni.

Deák János vezérezredes vezérkari főnök hivatalos látogatáson Bulgáriában

Kovács Tamás vezérőrnagy katonai főügyész Szófiában

A katonai kapcsolatok stagnálását elsősorban az eredményezte, hogy amíg a bolgár katonai vezetés a kétoldalú kapcsolatok erősítésére koncentrált, addig a magyar figyelmet ekkor már elsősorban a NATO-hoz és az Európai Unióhoz történő csatlakozás kérdésköre kötötte le, és a bolgár kapcsolatok másodlagos fontosságúvá váltak.

Szófiába érkezésemkor katonadiplomáciai beosztásban 16 ország véderő-, katonai, tengerészeti és légügyi attaséja dolgozott (21 fő).

Jelentős erővel volt jelen az Egyesült Államok (véderő-, valamint légügyi, katonai és haditengerészeti attasék), Görögország (véderő- és haditengerészeti, katonai és légügyi attasék), Törökország (véderő-, katonai és légügyi és haditengerészeti attasék).

Az attasékkal a kapcsolatot a Bolgár Hadsereg Vezérkarának Külügyi Osztálya tartotta, és éves terv alapján szervezett programokat az attasétestület részére. Minden program két részre tagozódott, egy katonai (csapatlátogatás, harcászati, fegyverzeti bemutató stb.) és egy országismereti, ahol Bulgária nevezetességeit mutatták meg a résztvevőknek. A Külügyi Osztály, kérés alapján, lehetőséget biztosított egyéni kérelmek teljesítésére is, így az éves tervben nem szereplő csapatlátogatásra vagy hadgyakorlat megtekintésére.

A katonai attasékat és családtagjaikat a katonaiattasé-szövetség fogta össze, melynek vezetője érkezésemkor (1992) egy orosz ellentengernagy, majd 1992–1993 között Jean-Cloud Belony ezredes francia attasé volt. Az attasészövetség munkáját Szófiában a doyen vezetése mellett egy végrehajtó titkár és egy pénzügyi felelős segítette. 1993-ban a testület engem választott doyennek, mely tisztséget 1996 augusztusáig láttam el.

1994–1996 között a végrehajtó titkár Klaus Selle alezredes német, a pénzügyi felelős pedig Stilianos Kastrantas alezredes görög attasé volt.

Az attasészövetség emblémája

Az attasészövetség éves terv alapján dolgozott. Kiemelt rendezvényei közé tartozott a megemlékezés a háborúkban elesett katonákról és a koszorúzás minden év november elején.

Megemlékezés a háborúban elesett katonákról

1994–1995-ben a görög Védelmi Minisztérium kezdeményezésére rendkívüli attasétestületi rendezvényekre került sor.

A Jugoszlávia felbomlásával kialakult új államok – elsősorban Macedónia – megalakulása és elnevezése jelentős görög ellenállásba ütközött. Görögország kezdettől fogva ellenezte, hogy egy új állam egy görög tartomány nevét vette fel, illetve kifogásolta Macedónia zászlaját és címerét is. Az attasélátogatáson zárt, egyébként nem látogatható történelmi nevezetességek bemutatásával igyekeztek igazolni, hogy Macedónia mindig is Görögország része volt.

Királysír lejárata egy szőlőben

A görög tiltakozás eredményeként 1993-ban az ENSZ (ideiglenes megoldásként) Macedóniát a „FYROM” „Volt Jugoszláv Köztársaság, Macedónia” néven vette fel tagjai sorába. 1995-ben, Görögország tiltakozását figyelembe véve, Macedónia megváltoztatta zászlaját és címerét is.

A délszláv háború eseményei következtében a NATO-országok megszakították kapcsolataikat Szerbiával, ezért a korábban gyakorlattá vált havi, éves attasétestületi rendezvények megszervezése igen komoly és megfontolt diplomáciai munkát követelt meg tőlem mint doyentől. Bojkottálások és a válaszreagálások nehezítették az attasétestületi rendezvények megtartását, amit a fogadóország katonai vezetése és a katonadiplomáciai testület tagjainak értékelése szerint sikerült megoldanom és az attasétestületet egyben tartanom.

A feleségek nagy segítséget nyújtottak az attasétestület összetartásában, a diplomáciai rendezvények megtartásában. Önálló karitatív rendezvényeikkel, a Védelmi Minisztérium Külügyi Osztálya és az attasétestület éves terve alapján szervezett kirándulásokon, diplomatabálon, koncerteken és a nemzeti ünnepi fogadásokon való aktív részvételükkel baráti kapcsolatokat alakítottak ki, ezzel biztosították az attasék információszerzési lehetőségeinek hátterét is.

1996 augusztusában, négy év külszolgálat után fejeztem be tevékenységemet Szófiában. Hazatérésem előtt a Bolgár Hadsereg vezetése személyesen és írásban is köszönetét fejezte ki munkámért. Elismeréssel nyugtázták, hogy a két hadsereg közötti kapcsolatok megmaradtak, az attaséhivatalok kölcsönösen működtek és biztosítottak voltak a feltételek az előrelépéshez.

Úgy gondolom, hogy a térség korábbi és jelenlegi helyzetét is értékelve katonai attasé munkájára és jelenlétére feltétlenül szükség lenne. Ezért szomorú számomra, hogy néhány évvel a külszolgálatom befejezése után a szófiai katonaiattasé-hivatalt bezárták.

Az első magyar katonai és légügyi attasé voltam Albániában (1992–1996)

Az albán–magyar katonai, katonadiplomáciai kapcsolatok nem bővelkednek eseményekben. A történeti források jelentős, nemzetközileg is ismert magyar–albán katonai együttműködésről tesznek említést, amely az oszmán birodalom terjeszkedésének megállítására jött létre Hunyadi János és Szkander bég (Kasztrióta György) között a XV. században. A kapcsolat nem hozta meg a várt eredményt, mert az albán csapatok nem érkeztek meg időben a csataterekre, és Hunyadi a várnai (1444) majd a rigómezei csatában (1448) is vereséget szenvedett.

A jelentős, de sikertelen katonai szövetség felbomlásával a magyar–albán katonai és katonadiplomáciai kapcsolatok hosszú évszázadokra megszakadtak. Albánia évszázadokra a török hódoltság, a nagyhatalmak és a szomszéd államok érdekellentéteinek ütköző zónájává vált. 1878-ban az országot szomszédjai között felosztották (San Stefano-i béke), majd az 1912-es függetlenségi mozgalmak után görög, szerb, francia katonák és az Osztrák–Magyar Monarchia csapatai vonultak be területére.

A második világháború után Enver Hoxha (Enver Hodzsa) diktatúrája szigetelte el az országot, mely csak az 1992-es rendkívüli választásokkal szűnt meg. Az új elnök, Sali Berisha rendezetileg lecseréltette a kommunista hivatalnoki garnitúrát, letartóztatta az előző rendszer vezetőit, új titkosszolgálatokat és hadsereget hozott létre.

A magyar katonai vezetés a balkáni térségben végbemenő politikai, gazdasági és katonai változások jelentőségét felismerve úgy döntött, hogy a katonai kapcsolatok felvételével is segíti Albánia átalakulását. Ennek érdekében a Szófiában állomásozó katonai és légügyi attasét akkreditálta Tiranába is.

Az első hivatalos, bemutatkozó látogatásra 1992 októberében került sor, melyről az MTI 1992. október 27-ei 292-es száma adott tájékoztatást.

- 3 -

ALBÁNIA

Magyar-katonai attasé TIRANA-i látogatása

Évtizedek óta először tett hivatalos látogatást TIRANÁ-ban magyar katonai attasé.

Nagy-László ezredes, a Magyar Köztársaság SZÓFIA-ban akkreditált katonai attaséja 10.19-25. között hivatalos látogatást tett Albániában. A magyar katonadiplomátát fogadta Sefet Xhulali védelmi miniszter és Ilija Varo altábornagy, vezérkari főnök. Ezentúl a Magyar Köztársaság SZÓFIA-i katonai attaséja látja el a TIRANA-i magyar katonai attasé feladatait is.

/MTI, 10.26./

A bemutatkozó látogatás előtt azt a feladatot kaptam, jelezzem az albán katonai vezetésnek, hogy szükségesnek tartjuk a katonai és a katonadiplomáciai kapcsolatok felvételét, célszerűnek tartanánk fejlesztését és erősítését.

Készek vagyunk a rendszerváltás és a hadsereg átalakítása során szerzett tapasztalatainkat átadni és segítséget nyújtani.

Határozzuk meg, melyek azok a területek, ahol az albán hadsereg igényli az együttműködést és segítséget kér.

Dolgozzunk ki közösen együttműködési tervet, melyet a katonai vezetés évenként pontosít és jóváhagy.

Az együttműködési kérdések megbeszélésére várjuk az albán Honvédelmi Minisztert Budapesten.

Az albán védelmi minisztériumban történt megbeszélésen Safet Zhulali miniszter szintén szükségesnek tartotta a katonai kapcsolatok erősítését és kifejezte, hogy az átalakulóban lévő albán hadseregnek minden segítségre szüksége van és minden támogatást örömmel fogad. Ugyanakkor jelezte, hogy anyagi forrásaik korlátozottak, ezért elsősorban a segélyezést tartanák célszerűnek.

A kétoldalú együttműködés keretében a katonai egészségügy korszerűsítését és a tisztképzés segítségét jelölte meg elsődleges feladatnak és elmondta, hogy örömmel találkozik 1993-ban a magyar honvédelmi miniszterrel Budapesten.

Az 1992-es bemutatkozó látogatás eredményeként 1993-ban Budapestre látogatott Safet Zhulali albán védelmi miniszter és megbeszélést folytatott Für Lajos honvédelmi miniszterrel és a Magyar Hadsereg vezetésével. Látogatást tett a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián.

*Safet Zhulali albán védelmi miniszter látogatása
a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián (1993)*

A magyarországi tárgyalásokat követően, 1993-ban megkezdődött az éves együttműködési tervek kidolgozása és végrehajtása, illetve kórházi berendezések segélyként történő szállításának előkészítése.

Az albán védelmi miniszter budapesti látogatását 1995 márciusában viszonozta Tiranában Keleti György honvédelmi miniszter. A látogatás során aláírták a két hadsereg közötti együttműködési tervet és átadásra kerültek az első kórházi berendezések.

Az 1992-ben megkezdett katonai és katonadiplomáciai kapcsolatok a kezdeti szervezési és utaztatási problémák után folyamatosan erősödtek, és 1996 februárjában már az albán tisztek budapesti oktatásáról, illetve az orvosi berendezések üzembe helyezéséről folytattak tárgyalásokat a honvédelmi minisztériumi államtitkárok Budapesten.

A kapcsolatok további erősödését jelentette, hogy 2007-ben magyar katonai attaséhivatal kezdte meg működését Tiranában. Ez is bizonyította, hogy az 1992-ben kezdett katonai kapcsolatok jól fejlődtek és megfelelő alapot biztosítottak a katonai vezetés döntéshozatalához.

A konferencia pillanatai

DR. TÖMÖSVÁRY ZSIGMOND
NYÁ. DANDÁRTÁBORNOK

**A HAGYMAKUPOLÁK ÁRNYÉKÁBAN
(EGY KATONADIPLOMATA
VISSZAEMLEKEZÉSEI)**

A Felderítők Társasága Tudományos Bizottságának vezetőjétől, Dr. Magyar István nyá. dandártábornok úrtól érkezett megkeresés kapcsán szántam el magam arra, hogy papírra vetem a katonadiplomáciai munkával kapcsolatban szerzett személyes tapasztalataimat, benyomásaimat, és megosztom azokat a jövőendő nemzedékek leendő katonadiplomataival.

Visszaemlékezéseim akkor lesznek teljesek, ha vázolom azokat a körülményeket is, amelyek ezen a pályán elindítottak. Ezekhez pedig szervesen hozzátartozik az az idő is, amelyet a rendszerváltozás időszakában megalakult új, a korábbi létszámához viszonyítva lényegesen kisebb (132 fős) Honvédelmi Minisztérium kezdetben Biztonságpolitikai és Nemzetközi, majd a szervezet kettéválását követően Nemzetközi Főosztályán töltöttem el, és ahol a (kezdetben munkacsoport-, majd később osztály-, illetve főosztályvezető-helyettesként) vezetésemmel működő szervezet a tárca bilaterális nemzetközi kapcsolatait gondozta. Nem akármilyen időszak volt az 1990 és 1993 között ott eltöltött közel négy esztendő! A Honvédelmi Minisztériumot kezdetben vezető Kárpáti Ferenc (1990 januárjától május 31-ig), majd Für Lajos minisztersége idején nyílt ki ugyanis „ajtó-ablak” az újjáalakult tárca és a Magyar Honvédség kétoldalú nemzetközi kapcsolatrendszerében! Sorra jelentkeztek be kapcsolatkeresési szándékaikkal a külföldi partnerek, és az új magyar honvédelmi vezetés is teljes erővel kereste a kapcsolatokat mindenekelőtt a vezető nyugati országok védelmi minisztériumaival, de a szomszédos és a volt VSZ-országok, sőt egyes távoli országok védelmi miniszterei és katonai vezetői is szinte egymásnak adták a jelképes kilincset a HM Balaton utcai épületének kapuján! Ez teljességgel érthető is volt, hiszen az ország – és benne a Magyar Honvédség is – kereste a helyét a megváltozott biztonságpolitikai környezetben! Az igazi „roham” az akkor még egymás mellett létező két Németország minisztereivel kezdődött (Rainer Eppelmann egykori evangélikus lelkészből lett az NDK leszerelési és védelmi minisztere és az ismert CDU politikus, Gerhard Stoltenberg volt az NSZK védelmi minisztere). Majd olyan ismert személyiségek követték őket Budapesten, mint Pierre Joxe francia, Dick Chaney amerikai, Anders Björck svéd, Dr. Werner Fasslabend osztrák, Janes Jansa szlovén, Victor Stanculescu román védelmi miniszterek, vagy John R. Galvin tábornok, a SACEUR, majd Volker Rühe német, Pavel Gracsov orosz, Konsztantyin Morozov ukrán, Virginio Rognoni olasz védelmi miniszterek. Ha ehhez hozzászámítjuk a vizionlátogatásokat, illetve az államtitkárok és a helyettes államtitkárok hazai és nemzetközi találkozóit megfelelő partnereikkel – hát bizony nem nagyon jutott időnk unatkozni!

Mindössze egy példát szeretnék említeni a sok közül azért, hogy legyen elképzelésünk egy-egy ilyen magas szintű látogatás programjának feszítettségéről. Míg korábban, a rendszerváltozás előtt egy-egy magas szintű látogatás általában 5–6 napos volt (egy nap HM, egy nap valamelyik alakulatnál, egy nap ipar, egy nap mezőgazdaság, plusz még valamilyen pihentető kulturális program), addig ezek a látogatások általában 2–3 naposak voltak és igen feszített tempóban, sűrű tárgyalások, munkaprogramok közepette pörögtek le. Az egyik legsűrűbb talán Pierre Joxe francia védelmi miniszter programja volt, aki kétnapos budapesti tartózkodása alatt átadta a tököli repülőtéren a francia kormány által adományozott megfigyelő berendezéseket a „Nyitott Égbolt” programban részt vevő repülőgéphez, találkozott Für Lajos honvédelmi és Jeszenszky Géza külügyminiszterrel, majd – kérésére (mivel korábban belügyminiszter volt!) – Horváth Balázs korábbi és Boros Péter akkori belügyminiszterrel, valamint Gálszécsy Andrással, a nemzetbiztonsági szolgálatokat felügyelő miniszterrel. Ezen kívül fogadta őt Antall József miniszterelnök és Göncz Árpád köztársasági elnök is! A felsorolásból érzékelhető, hogy mennyire nem volt könnyű ennyi felelős vezető programjával összeegyeztetni a kedves vendég kéréseit!

Ezt a munkát kezdetben a főosztály négyfős munkacsoportjaként, majd igen gyorsan osztállyá alakulva immár hét fővel, később pedig már az „önállósodott” (időközben a biztonságpolitikai kérdésekkel foglalkozó osztály bázisán létrehozásra került a Védelempolitikai Főosztály) Nemzetközi Főosztály szervezetében 31 fővel végeztük. A mi feladatunk lényegében a HM felső vezetői (miniszter, államtitkárok, helyettes államtitkárok) által vezetett delegációk kiutazásának, illetve partnereik által vezetett delegációk fogadásának megtervezése, megszervezése, javaslattevő a küldöttségek tárgyalási tematikáira, a tárgyalások témaköréhez tartozó háttéranyagok „megrendelése”, begyűjtése volt az éppen terítékre kerülő témában illetékes HM és MH szervektől (köztük is kiemelten a HVK 2. Csoportfőnökségétől, illetve később a HVK Katonai Felderítő Hivaltól), a beérkezett anyagok előkészítése, a kiutazó, illetve az érkező delegációk programjának összeállítása, jóváhagyásra történő előkészítése képezte a tartalmi részt. Ugyanakkor az előkészített programok technikai kivitelezésében részt vevő többi katonai, belügyi szervezet (HVK Külügyi Osztály – később Protokoll Igazgatóság, Kormányórság, katonai rendészet, a mozgást biztosító rendőrök, egészségügyi biztosítás stb.) munkájának és a diplomáciai testület éppen illetékes képviselője programban történő részvételének koordinálása is a mi feladatunk volt.

Ugyancsak a feladataink közé tartozott a tárgyalásokon aláírásra kerülő különböző dokumentumok (tárcaközi együttműködési megállapodások, szándéknyilatkozatok) előzetes egyeztetése a Külügyminisztérium illetékes főosztályaival, illetve az adott ország katonai attaséján keresztül, vagy esetenként helyszíni, kétoldalú szakértői tárgyalások, egyeztetések során aláírásra előkészíteni a megfelelő okmányokat. Csak zárójelben jegyzem meg, hogy későbbi attaséi munkám során már volt olyan egyezményemmel dolgom, konkrét gyakorlati feladatom, amelynek előkészítésében még a HM Nemzetközi Főosztály osztályvezetőjeként, majd főosztályvezető-helyetteseként magam is aktívan részt vettem. (Ilyen volt például az ún. „Hadisír-egyezmény”, vagy az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériuma és a Magyar Köztársaság Honvédelmi Minisztériuma közötti

egyezmény a kétoldalú kapcsolatokról.¹ Vicesen mondv „megehettem, amit főztem!”

A Nemzetközi Főosztály létrehozását követően (a kétoldalú kapcsolatokat gondozó osztály mellett) a Főosztály másik osztályát képező Katonadiplomáciai Osztály feladatai közé tartozott a külföldön szolgálatot teljesítő magyar katonai attasékkal történő kapcsolattartás, valamint a Budapesten akkreditált külföldi katonai attasék munkájának segítése is. Az osztály vezetője Berényi Miklós ezredes, a helyettese pedig Száraz György alezredes (ma nyá. vezérőrnagy) volt. 1992 második felében a Főosztály egy fordító alosztállyal is bővült – e nélkül már igen nehéz lett volna az egyre bővülő kapcsolatok kezelése.

Még egy fontos feladatot említenék meg, ami a fentiekben vázolt alaprendeltetésből adódó tennivalók mellett – orosz nyelvtudásomnak köszönhetően – személy szerint nekem jutott osztályrészül: a Honvédelmi Minisztérium képviselőjében, a Külügyminisztérium főosztályvezetője (kezdetben Kupper V Béla, majd később Körmeny István) által vezetett munkacsoport tagjaként részt vehettem a Varsói Szerződés felszámolását előkészítő dokumentumok kidolgozásában és azoknak a tagországok szakértőivel történő előzetes egyeztetésében.

Természetesen ezt a feszített munkát csak jól felkészült, nagy munkabírási, idegen nyelveken beszélő, sőt tárgyalni képes kollégákkal, hivatásos és polgári állománnyal lehetett csak az elvárt színvonalon elvégezni! Szinte kivétel nélkül ilyen kollégáim voltak, és a későbbiekben csaknem valamennyien fontos katonadiplomáciai vagy külügyi területen képviselték hazánk és a Magyar Honvédség érdekeit! S ha már a munkatársaimról szóltam, feltétlenül meg kell említenem azokat a felkészült, kitűnő vezetői és emberi tulajdonságokkal rendelkező személyeket, akik ebben a feladatokban bővelkedő, folyamatos szervezeti és személyi változásokban gazdag időszakban a Főosztályt irányították. Így Szentesi György mk. ezredest, aki a Biztonságpolitikai és Nemzetközi Főosztály vezetőjeként, illetve Botz László ezredest (a későbbiekben altábornagy) és Hajdú László ezredest, akik a Nemzetközi Főosztály vezetőjeként hagytak soha ki nem törölhető, pozitív nyomokat az életpályámon.

Személy szerint én az ilyen eseményekben, programokban és feladatokban bővelkedő, „sűrű” hétköznapi során szerettem bele a katonadiplomáciai munkába, és ekkor érlelődött meg bennem az elhatározás, hogy szeretném katonai attaséi beosztásban is megméretetni magamat! Szándékomat jeleztem előljáróimnak (Botz László ezredes főosztályvezető és Joó Rudolf helyettes államtitkár uraknak), akik támogatták a katonadiplomáciai pályával kapcsolatos elképzelésemet. Kezdetben Szlovéniát „céloztam meg”, ahol éppen akkor foglalkoztunk az attaséhivatal felállításának előkészületeivel, de a sors és az előjárók másképpen döntöttek! Moszkvában – Németh Sándor ezredes magasabb beosztásba történt kinevezése miatt – a tervezettnél korábban üresedett meg a katonai és légügyi attaséi beosztás és a fogadóországgal kapcsolatosan meglévő ismereteim, felkészültségem és nyelvtudásom miatt a HVK Katonai Felderítő Hivatal vezetőjének, Fodor Lajos vezérőrnagynak a javaslatára Dr. Für Lajos honvédelmi miniszter 1993. augusztus 1-jei hatállyal

¹ Lásd 1. számú melléklet.

kinevezett a Magyar Köztársaság moszkvai nagykövetségéhez beosztott katonai és légügyi attaséi beosztásba.

Határtalan volt az örömöm! Minden igyekezetemmel azon voltam, hogy a lehető legjobban felkészüljek a beosztás ellátására. Ebben az sem okozott különösebb problémát, hogy a korábbiakban jelzett sűrű programok szervezése miatt csak egy hónappal később kapcsolódhattam be végérvényesen a központilag szervezett felkészülésbe. Joó Rudolfot ugyanis időközben kinevezték a HM közigazgatási államtitkárává (elődjét, Annus Antal altábornagyot pedig Kenyába és Etiópiába nagykövetnek), és az új helyettes államtitkár kinevezéséig (Pecze Zoltán) Hajdú László ezredes, a főosztályvezetőnket bízták meg a helyettes államtitkári teendők ellátásával. Értelemszerűen még egy darabig maradnom kellett, hogy főosztályvezető-helyettesként segítsen munkáját.

Végre elérkezett a várva várt nap és 1993. július 25-én, egy An-26-os repülőgép fedélzetén útba indultam állomáshelyemre, az Oroszországi Föderációba. A repülőgép egyébként a csereüdülésen Oroszországban tartózkodó magyar katonai üdülőcsoportért repült ki, így a Hivatal számára „költségkímélő módon” utazhattam ki a feleségemmel és a csomagjaimmal együtt új állomáshelyemre!

Az állomáshely gyakorlatilag a Magyar Köztársaság moszkvai nagykövetségének épületében található attaséhivatalt jelentette, a 115127 Moszkva, ulica Moszfilmovszkaja 62. szám alatt. A lakásunk – már több generáció óta ez volt az attasélakás – igen közel, (a Lomonoszovszkij prospekt-en) gépkocsival mintegy ötpercnyi, gyalog kényelmesen kb. tízpercnyi távolságra volt a nagykövetségtől. Ez a közelség megfizethetetlennek bizonyult mind a munkavégzés, mind pedig a biztonság szempontjából egyaránt ebben az óriási, 11 milliós városban! (Ezt különösen az 1993. szeptember 21-én bevezetésre került rendkívüli állapot időszakában érezhettük igazán!) A beosztásom pontos megnevezése a kinevezésemkor „a Magyar Köztársaság moszkvai Nagykövetségéhez beosztott katonai és légügyi attasé” volt, amelyet 1996-ban „véderő-, katonai és légügyi attasé” megnevezésre módosítottak. A kinevezésem eredetileg négy évre szólt, amelyet kérelmemre és az 1997-ben kialakult körülményekre való tekintettel (ezekről a későbbiekben még lesz szó) a honvédelmi miniszter egy évvel meghosszabbított.

Moszkvában még a két világháború között, a Magyarország és a Szovjetunió közötti diplomáciai kapcsolatok hivatalos felvételét (1934) követően 1935. december 1-jén nyílt meg az első katonaiattasé-hivatal. Az első magyar katonai attasé Deseő László vezérőrnagy volt (1935. december 1. és 1939. április 1., majd 1939. december 1. és 1940. július 4. között), aki a Szovjetunió elleni hadüzenetet követően a 2. magyar hadsereggel visszatért és későbbi fogságba esése után a Moszkva melletti Krasznogorszkban található hadifogolytáborban halt meg. Közvetlen elődöm a katonai és légügyi attaséi beosztásban (1990–1993) Németh Sándor ezredes (a későbbiekben a MH Honvéd Vezérkar főnöke, vezérezredes) volt. A beosztást az akkori attaséhelyettestől, Tóth István őrnagytól vettem át, akiben az együtt töltött három hónap alatt intelligens, felkészült, precíz és jó kapcsolatteremtő képességgel rendelkező kitűnő szakembert és kellemes, udvarias, de a véleményét határozottan képviselő kollégát ismertem meg. Képességeit bizonyítja az a tény is, hogy később Bécsben, Moszkvában képviselte, illetve jelenleg Kijevben képviseli

hazánkat mint véderő-, katonai és légügyi attasé. 1993. november 1-jétől Szabó Béla mk. alezredes, (a későbbiekben ezredes), majd az ő hazarendelését követően egészen a váltásomig Dr. Nagy Miklós alezredes (a későbbiekben ezredes és lisszaboni véderőattasé) volt a helyettesem. Sajnálatos módon az attaséhivatal létszámát éppen a kiérkezésem előtti időszakban (1993. május) csökkentették, és így a szolgálati időm alatt mindvégig két fővel (attasé és attaséhelyettes) működött a hivatal, mert a titkári beosztást akkorra már megszüntették. Komoly segítséget jelentett viszont, hogy mindkettőnk felesége 4–4 órában dolgozhatott, ami az adminisztrációs terhek vonatkozásában (pénzügy, ügyvitel, anyagi nyilvántartás, postázás stb.) komoly terhet vett le mindkettőnk válláról és így több időnk jutott a szakmai munkára.

A moszkvai nagykövetség létszámát tekintve magyar viszonylatban a nagyobbak közé tartozott: velünk együtt összesen 17 diplomata státusú és változó létszámú – 16–18 fős – adminisztratív munkatárs, valamint 8–10 fő orosz állampolgárságú helyi alkalmazott alkotta a nagykövetség állományát. A diplomata állományuk közül külön is kiemelném a magyar–orosz viszonylatban elsőként nyitott rendőrtaséi beosztást, amit Dr. Szekeres Ferenc r. ezredes töltött be eredményesen. De megemlíthetem az akkor még a körülményekhez képest sikeresen működő Kereskedelmi Képviselőt, különösen a néhai Szűcs Pál vezetésének időszakában, vagy a Mayer Rita által vezetett Magyar Kulturális Intézetet. Mayer Ritával egyébként közös sikerként könyvelhettük el azt a nagykövetségünkön tartott koncertet, amelyen nagykövetünk – tréfásan bár, de – büszkén jelentette be, hogy „az orosz kormány kihelyezett ülést tart a nagykövetségünkön”: a rendezvényen ugyanis részt vett Mihail Svidkoj kulturális és Igor Rogyionov védelmi miniszter is!

A külszolgálatom öt esztendeje alatt mindvégig Dr. Nanovszky György volt hazánk moszkvai nagykövete. Személyében egy nagy tudású és igen nagy munkabírási, rendkívül ambiciózus, közvetlen, több nyelven beszélő, a katonai attasét partnerként elfogadó, együttműködésünket igénylő és a hivatalunk munkáját maximálisan segítő embert ismertem meg. Nagyon jó gárda dolgozott akkor ott és igen csekély kivételtől eltekintve mind a diplomaták, mind pedig az adminisztratív állomány összetartó, igazi közösségként működött együtt fő feladatunk, hazánk minél eredményesebb és hatékonyabb képviselése érdekében!

Pedig az időszak nem sorolható a legkönnyebbek közé: az egykori világhatalom romjain feltápaszkodó és az új körülmények között helyét egyre intenzívebben kereső, óriási gazdasági és belpolitikai nehézségekkel küzdő Oroszország politikai rendszerében sokszor igen nehéz volt követni a szervezeti és a személyi változásokat. A tegnap, tegnapelőtt kiépített, diplomáciai munkát segítő kapcsolatok sokszor napok alatt omlottak össze! Különösen a Jelcin-éra második szakaszára volt ez jellemző, főképpen akkor, amikor a betegsége kezdett elhatalmasodni rajta. Egy időre eltűnt valamelyik egészségügyi intézményben, majd amikor visszatért, jött a „véréb effektus”: megrázta a „fát” (a kormányt, a kormányhivatalokat), a „madarak” felszálltak, majd leszálltak, de nem biztos, hogy mindenki ugyanarra az ágra került vissza, sőt páran – az engedetlenebbek – olykor hosszú időre is eltűntek a korábbi pozícióikból! (Csak a külszolgálatom ötéves időszaka alatt hat miniszterelnököt cserélt az elnök! – Szilajev, Csernomirgyin, Kirijenko, ismét Csernomirgyin, Primakov, Sztjepasin, végül hetediknek 1999-ben

Putyin – a „káderek rotációja”, ahogyan Jelcin nevezte!!!) Így bizonyította, hogy ura a helyzetnek!

Pontosan ez jellemezte a védelmi szférát is! Ötéves katonadiplomáciai szolgálatom időszakában összesen három miniszter állt a védelmi tárca élén: Pavel Gracsov hadseregtábornok (1992.05.18–1996.06.17.), Igor Rogyionov hadseregtábornok (1996.07.17–1997.05.22.) és Igor Szergejev, az Oroszországi Föderáció marsallja (1997.05.22–2001.03.28.). Pavel Gracsov két nagy érdeme, hogy a Szovjetunió szétesésének idején időben Jelcin mellé állt és később, miniszterként, nem hagyta szétesni a hadsereget. Negatívumai között említik az első csecsen háború kudarcait és sajátos vezetési stílusát. Igor Rogyionov rövid regnálása idején élesen szembekerült a Védelmi Tanács elnöke, a Jelcin által támogatott Jurij Baturin által kidolgozott reformelképzelésekkel, illetve az Andrej Kokosin által kidolgozott katonai doktrína koncepciójával, ráadásul nézeteinek nyilvánosan is hangot adott. Az utódjául kinevezett Igor Szergejev nevéhez fűződik az orosz haderő valódi átalakításának megkezdése, így például a haderőnemek strukturális átalakítása, a katonai körzetek és általában a vezetési szintek számának érzékelhető csökkentése, a 2000. április 21-én jóváhagyott katonai doktrína kidolgozásának koordinálása. Érdemeinek elismeréseként elsőként (és eddig egyedül!) kapta meg az Oroszországi Föderáció marsallja rendfokozatot!

A magyar és az orosz védelmi tárca között a miniszterek váltását illetően – a magyarországi választási rendszer ciklikusságának megfelelően – szinte teljes volt az összhang! Katonadiplomáciai szolgálatom ideje alatt nálunk is három honvédelmi minisztertől kaptuk a feladatokat: Dr. Für Lajos nevezett ki 1993. augusztus 1-jei hatállyal, majd következett Keleti György és végül a berendelésemről intézkedő parancsot már Szabó János honvédelmi miniszter írta alá, 1998. augusztus 3-ai hatállyal.

Az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériumának részéről az 1993. április 15-ei védelmi miniszteri parancssal létrehozott Külkapcsolati Csoportfőnökség (UVSZ²) foglalkozott a Moszkvában akkreditált véderő-, katonai, légügyi és haditengerészeti attasékkal. A csoportfőnök mindig tábornoki rendfokozatú, külföldi beosztásokban tapasztalatokat szerzett, idegen nyelve(ke)n is beszélő és szinte kivétel nélkül a GRU³-t „megjárt” szakember volt! Az én szolgálati időm alatt a csoportfőnöki beosztást Anatolij Nyegrejev ellentengernagy töltötte be. Velünk, magyarokkal kezdetben Alekszander Glotov ezredes, majd amikor őt a délszláv térségbe vezényelték, Borisz Lekszin ezredes, a Kelet-európai Osztály helyettes vezetője foglalkozott. Közülük Glotov ezredes fiatal tisztként korábban a Déli Hadseregcsoporthoz móri rakétadandáránál teljesített szolgálatot és – vélhetően ennek köszönhetően – jól érzékelhető szimpátiával foglalkozott velünk. Ez a csoportfőnökség szervezte a külföldi felsőszintű vezetői delegációk – közte a Für Lajos honvédelmi miniszter által vezetett magyar delegáció oroszországi – programját, valamint az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériuma vezetőinek külföldi látogatásait.

² UVSZ: Upravlenyije Vnyesnyih Sznosenyij – Külkapcsolati Csoportfőnökség.

³ GRU: Glavnoje Razvedivatyelnoje Upravlenyije – Felderítő Főcsoportfőnökség.

A kapcsolattartásban fontos szerepe volt még az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erői Vezérkara Nemzetközi Katonai Együttműködési Főcsoportfőnökségének (10. Főcsoportfőnökség), melynek vezetője az orosz katonapolitika egyik későbbi közismert, meglehetősen konzervatív gondolkodású képviselője, Leonyid Ivasov vezérezredes volt. E főcsoportfőnökségen keresztül kellett intézni a Magyar Köztársaság és az Oroszországi Föderáció közötti tárcaszintű megállapodásokban rögzített feltételek teljesítésével kapcsolatos problémákat. Már pedig ilyen akadt szép számmal! Közülük csak néhányat említek. Ilyen volt például a Vezérkari Akadémián tanuló magyar hallgatók járandóságainak problémája, a volt Szovjetunió államadósságának egy része terhére átadott MiG–29-es repülőgépek felszerelési hiányosságai, illetve az esetleges további technikai eszközök átadásával kapcsolatos kérdések, de említhetném a Bethlen István miniszterelnök és Deseő László vezérőrnagy volt moszkvai katonai attasé hamvainak hazaszállításával kapcsolatos sajátos gondokat, valamint a Bethlen-iratok átadásának nehézségeit, vagy az oroszországi magyar katonai temetők kialakításának kezdeti problémáit. Komoly diplomáciai erőfeszítések révén sikerült elérnünk, hogy egyes együttműködési kérdésekről már közvetlenül a végrehajtó szervezetekkel tárgyalhattunk, ahol a megörökölt vagy az általunk kialakított személyes kapcsolatok révén zökkenőmentesebben tudtunk eredményt elérni.

Három ilyen területet külön is megemlítenék. Az első az államadósság terhére történő technikai beszerzések közül a MiG–29-es repülőgépek kérdéseiről már közvetlenül a Légierő Vezérkar főnökével, Anatolij Maljukov vezérezredessel tárgyalhattunk, aki egy osztályban tanult az elődömmel, Németh Sándor ezredessel a Vezérkari Akadémián, és így „megörököltem” a jó kapcsolatot, amit azután sikerült tovább is fejleszteni. A Magyar Honvédségnél rendszeresített szovjet-orosz eredetű technikai eszközök üzemidejének meghosszabbításával, a garanciális és egyéb javításával kapcsolatos kérdéseket – a HM Gazdálkodási Hivatal moszkvai képviselőjével, Bauda Sándor ezredessel együttműködve – közvetlenül a ROSZVOORUZZSENJIJE⁴ kereskedelmi vezérigazgató-helyettesével, Sztanyiszlav Filin vezérőrnaggyal tudtuk intézni.

A másik ilyen terület a Vezérkari Akadémián tanuló hallgatóink kérdése volt. Az ott tanuló magyar hallgatók tevékenységének támogatása révén rendszeres résztvevői lehettünk a Vezérkari Akadémia rendezvényeinek (bálok, a Győzelem Napja és a Haza Védelmezőjének Napja alkalmából tartott rendezvények, a HM vezetőinek előadásai stb.), és ezek során sikerült igen jó személyes kapcsolatot kialakítani az Akadémia akkori parancsnokával, Igor Rogyionov vezérezredessel, a későbbi védelmi miniszterrel! (Azt már csak zárójelben jegyzem meg, hogy ezeken a rendezvényeken találkozhattunk az ott tanuló, korábban is magas beosztású, de a tanulmányok befejezését követően az orosz haderő potenciális vezetőivé váló hallgatókkal!)

⁴ ROSZVOORUZZSENJIJE – a fegyverek exportjával és importjával foglalkozó állami vállalat, amelyet 1993 novemberében elnöki rendelettel hoztak létre. 2000 novemberében ROSZOBORONEXPORT Állami Vállalat néven került átalakításra.

A harmadik ilyen terület a két ország kormányai között létrejött, „A háborúkban elesett katonák és polgári áldozatok emlékének megőrzéséről, valamint sírjaik jogi helyzetéről” szóló megállapodásban foglaltak végrehajtásával kapcsolatos tevékenység volt. Itt is akadt elég tennivaló, hiszen a megállapodást már 1995. március 6-án aláírták, de egyes paragrafusok előírásait csak 1996. július 4-től kellett alkalmazni. A kérdéskört az orosz HM megbízásából kezelő Katonai Emlékezés Szervezet⁵ igen jó együttműködési készséget tanúsító vezetőjével, Alekszander Bisztrickij úrral azonban sikerült sok fontos részletkérdést már úgy előkészítenünk, hogy az érdemi munka kivitelezési szakasza jelentősen lerövidült.

Az Oroszországi Föderációban akkreditált katonaiattasé-hivatalok száma a kikerkezőmkor 78 volt, a küldő államok lehetőségeiből adódóan természetesen igen eltérő létszámokkal. A nagyobb országok (USA, Kanada, Nagy-Britannia, Kínai Népköztársaság, Németország, India, Franciaország), de sok „közepes méretű” ország is (Lengyelország, Ukrajna, Koreai Köztársaság stb.) a véderőattasé és helyettese mellett haderőnemi attasékat, sőt haderőnemiattasé-helyetteseket is akkreditáltatott. A többiek általában katonai és légügyi vagy csak katonai attasét és helyettesét, sőt a kisebb (főként egyes afrikai országok, vagy például a balti államok) csak egyfős hivatalt működtettek. Az akkreditált katonadiplomata száma becslésem szerint mintegy 250–260 fő lehetett, de – főként a nagyobb és a közepes országok esetében – sokan teljesítettek szolgálatot különböző technikai vagy adminisztratív (de nem diplomata státusú) beosztásokban is. Külön katonalétszámot jelentettek az Amerikai Egyesült Államok követségét védő tengerészgyalogosok is.

Az attasék három attasétestületben szerveződtek: a katonai (szárazföldi) attasék szervezete a MAMA (Moscow Association of Military Attaches), a légügyi attasék testülete az AFOA (Air Force Officers Association), míg a haditengerészeti attasék szervezete az FNOA (Foreign Naval Officers Association) volt. A három testület vezetője tett javaslatot a doyen személyére, de azt végül is a fogadóország Védelmi Minisztériuma nevezte ki a legrégebben szolgálatot teljesítő tábornokok közül (és vagy figyelembe vette a javaslatunkat, vagy nem).

Mindhárom szervezet havonta egy közös ebédet és esetenként csapatlátogatást, vagy egy-egy érdekesebb múzeumlátogatást, haditechnikai bemutatót való részvételt, illetve kirándulást szervezett. A feleségek részére is általában havi egy alkalommal co-fe-morning-ot vagy ebédet szerveztek, mindig más és más ország képviselőinél. Az öt év alatt két-két alkalommal került ránk a sor. Évente egy alkalommal került megrendezésre a moszkvai attasétestület bálja: mi az öt év alatt két alkalommal rendeztünk bált, közmegelegedésre – hála a nagykövet úr segítőkészségének és a követségi szakácsunk kitűnő szakértelmének!

Jómagam a katonai attasék testületében (MAMA), míg a helyettesem a légügyi attasék testületében (AFOA) volt tag, de mindkét egyesület rendezvényein részt vehettünk, tekintettel arra, hogy a jelképes tagsági díjat mindkét egyesületben befizettük.

⁵ Asszociacija Vojennije Memoriáli: a külföldi katonai temetők és hadisírok gondozásával foglalkozó szervezet.

Mind az attasé testület, mind pedig a haderőnemiattasé-testületek, de az egyes attasék is kezdeményezhettek egyedi csatlátogatásokat, és ezeket az illetékes orosz szervek általában engedélyezték. (Magyar viszonylatban egyik ilyen volt például, amikor a Török Miklós vezérőrnagy által vezetett delegáció részére kértük a „Szmercs” rakéta-sorozatvető rendszer bemutatását).

A fogadóország által szervezett bemutatók, csapat- és intézménylátogatások általában konkrét céllal történtek, amelyeken egy-egy fontosabb technikai eszközt (pl. MiG–AT), vagy olyan hadiipari terméket, esetleg (ki)képzési rendszert (Vezérkari Akadémia) mutattak be, amelyet nemzetközi értékesítésre szántak, illetve olyan alakulat tevékenységét demonstrálták (pl. a légideszantcsapatok), amellyel erőt kívántak mutatni a külvilág felé. Nyitott rendezvényként tartottuk számon az évente megrendezésre kerülő légi bemutatókat, de kérésre az űrhajóskiképzést is bemutatták Csillagvárosban. (Egy ízben Farkas Bertalan társaságában személyesen is részt vettem egy ilyen demonstráción). Összességében ezek a látogatások általában kielégítették a rendezvényeken részt vevő katonadiplomata igényeit. Amennyiben az egyes bemutatókat követően esetleg további kérdések merültek fel, azokkal a Külkapcsolati Csoportfőnökségen (UVSZ) keresztül lehetett az érintett haderőnemi vezérkarhoz fordulni.

A magyar–orosz kapcsolatok helyzetéről szólva mindenképpen hangsúlyozni szükséges, hogy Oroszország – a nemzetközi politikai életben akkor (és jelenleg is) elfoglalt helye, és belpolitikai stabilizálódását követően vélhetően növekvő súlya, hazánk külpolitikai prioritásainak megvalósítására gyakorolt közvetett és közvetlen hatása, országunk és a térség kapcsolatrendszerében jól érzékelhető stratégiai jelentősége miatt – a jövőben is fontos partnerünk marad.

A magyar–orosz kétoldalú kapcsolatokat 1991-től egészen a NATO-taggá válásunkig összességében különösebb politikai problémától mentesnek, kiegyensúlyozottnak, az elvárásokhoz közeli hőfokúnak, de mindkét fél lehetőségeihez képest kicsit „alullexponáltak” ítéltük.

Politikai téren kapcsolataink rendezettek, a meglévő, 1992-ben Budapesten magas szinten aláírt megállapodások megfelelő háttérrel biztosítottak és biztosítanak ma is a két, meglehetősen eltérő nagyságrendű, nem szövetséges állam átlagosan elfogadott rendszerességű érintkezéséhez. Ezzel együtt orosz részről 1994-től kezdődően talán az elvárhatónál kevesebb (neves) politikus kereste fel hazánkat, míg magyar részről lényegében elfogadhatónak ítéltető a „forgalom”! (Horn Gyula, Gál Zoltán, Nikolits István, Magyar Bálint, Pál László, Kovács László, Demszky Gábor, Katona Tamás). A politikai szférában a hangsúly a NATO-csatlakozásunk ügyében történt előrehaladáson, illetve annak oroszországi fogadtatásán volt. Az 1995. márciusi felsőszintű találkozón és a két külügyminiszter 1996. márciusi tárgyalásain az orosz partnerek megerősítették, hogy Magyarország integrációs törekvései nem rontják a magyar–orosz viszonyt. Magyarország NATO-tagsága önmagában az orosz biztonsági érdekeket közvetlenül nem veszélyezteti, inkább a térségben gyakorolt befolyása elvesztésének intézményesüléseként jelenik meg.

A kétoldalú kapcsolatokban orosz részről inkább azt érzékeltették, hogy a csatlakozással Magyarország nem számíthat Oroszország különösebb jóindulatára.⁶

A honvédelmi minisztériumok és a két hadsereg kapcsolatát mindenekelőtt a két ország közötti politikai kapcsolatok függvényében lehet megítélni. Ez a kapcsolat az 1992-ben aláírt Együttműködési Megállapodásnak és az éves rendezvényterveknek megfelelően, egészen 1997-ig, összességében kielégítőnek volt mondható. Különösen igaz volt ez a két hadsereg haderőnemi és fegyvernemi szintű képviselőinek találkozóira, az adósságállomány haditechnikai eszközökkel történő törlesztésével kapcsolatos, illetve az orosz eredetű haditechnikai eszközök üzemeltetéséhez és javításához szükséges szakmai konzultációkra. Külön kiemelném a Für Lajos honvédelmi miniszter által vezetett delegációt (1993.09.29.–10.01.), melynek tagja volt Deák János altábornagy vezérkari főnök, a Magyar Honvédség parancsnokának helyettese is. A delegáció tárgyalta a Pavel Gracsov hadseregtábornok védelmi miniszter által vezetett orosz delegációval, látogatást tett Krasznodarban és Kucsovszkájában, a Repülő Katonai Főiskolán, ahol találkozott a MiG–29-es repülőgépekre történő átképzést folytató magyar hajózó- és műszaki állománnyal. Für Lajos miniszter úr látogatást tett és előadást tartott a Vezérkari Akadémián, illetve viszontrendezvényt adott a magyar nagykövetségen. A miniszteri delegáció október 1-jén délután repült haza An–26-os repülőgéppel a Cskalovszkij katonai repülőtérről. Csak az érdekesség kedvéért jegyzem meg, hogy másnap már a tüntetők tüzeket gyújtottak a Külügyminisztérium épülete előtt, illetve október 3-án Jelcin elnök parancsára a 4. Kantyemirovi gárda-harcokcsihadosztály Moszkvába vezényelt harcokcsijai már tűz alá vették a szembeszegülő parlament akkori székházát, az ún. „Fehér Házat”! (A delegáció útjára egyébként a Jelcin által szeptember 21-én bevezetett rendkívüli állapot körülményei között került sor!)

Ami az Oroszországi Föderációban magyar részről tett látogatásokat illeti, feltétlenül meg kell említeni Dr. Fodor István államtitkár; Dr. Kovács Tamás altábornagy, katonai főügyész, a legfőbb ügyész helyettese; Dr. Stefán Géza vezérőrnagy, a Katonai Biztonsági Hivatal főigazgatója; Dr. Gyarmati István nagykövet, helyettes államtitkár; Hollósi Nándor vezérőrnagy, anyagi-technikai főcsoportfőnök; Preininger Ambrus vezérőrnagy, a Szárazföldi Csatatok parancsnoka; Urbán Lajos vezérőrnagy, a Szárazföldi Csatatok parancsnokának helyettese látogatásait, illetve az általuk vezetett delegációkat.

Számos, kimondottan szakmai tapasztalatcsere céljából kiutazó magyar küldöttség is javította a magyar mérleget, így többek között Cseri József ezredes, a Térképész Szolgálat főnöke, Dr. Gazdag Ferenc, a Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet igazgatója, Szabó Zoltán ezredes, a HM Nemzetközi Főosztály vezetője, Háber Péter dandártábornok, a HM Katonai Főosztály vezetője, Török Miklós vezérőrnagy rakéta- és tüzerfőnök, Kocsis László mk. ezredes, az NGKM⁷ Exportellenőrzési Főosztály vezetője, valamint Csala József mk. ezredes, az MH Gazdálkodási Hivatal képviselője tárgyaltak orosz partnereikkel. (Ez utóbbi három személy alapvetően a szovjet államadósság ellentételezéseként átadásra kerülő haditechnikai eszközök kiválasztásának

⁶ TÖMÖSVÁRY Zsigmond – Dr. NAGY László: Oroszország a harmadik évezred küszöbén. Honvéd Kiadó, 1999, Budapest. p. 66.

⁷ NGKM: Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériuma (1990–1994 között).

és szállításának kérdéseiről, valamint a Magyar Honvédségnél rendszerben lévő, szovjet/ orosz eredetű haditechnikai eszközök üzemben tartásával kapcsolatos kérdésekben folytatott több esetben is megbeszélést).

Külön fontos együttműködési területet jelentettek az ún. „Hadsíregyezmény” előkészítésével, aláírásával, illetve a benne foglaltak folyamatos végrehajtásával kapcsolatosan rendszeressé váló kétoldalú megbeszélések. Ennek eredményeképpen került átadásra többek között Boldirjevskában⁸ (Fodor István államtitkár nyitotta meg 1997-ben) és Rudkinoban⁹ a második világháborúban elesett magyar katonák temetője – ugyancsak a szovjet államadósság terhére. Feltétlenül említést érdemel ezen a területen az Erdős László ezredes, a HM Hadsírgondozó Iroda vezetője által végzett munka, valamint a Dr. Katona Tamás államtitkár által vezetett delegáció, amely Bethlen István volt miniszterelnök jelképes hamvait és Deseő László vezérőrnagy volt moszkvai katonai attasé földi maradványait kísérte haza Magyarországra.

Az együttműködés fontos területe volt a két hadsereg közötti megállapodás az államadósság terhére beszerzésre kerülő MiG–29-es repülőgépek hajózó- és kiszolgáló állománya átképzéséről (kb. 120 fő) és az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erői Vezérkari Akadémiáján három kurzusban tanuló (2–2–1 fő) összesen öt fő képzéséről. (A 2006-os tanévvel ez utóbbi képzés végleg befejeződött). A vállalt kötelezettségeknek mindkét fél korrektül eleget tett.

Ugyancsak fontos terület volt a két hadsereg közötti csereüdülési megállapodás, amelynek keretén belül 10–15 házaspár (az évenkénti együttműködési tervben egyeztetett létszámmal, program szerint és időpontban) kölcsönösen pihent egy-egy orosz, illetve magyar katonai üdülőben!

Nem lenne teljes a magyar fél oroszországi látogatásainak számbavétele az első magyar űrhajós, Farkas Bertalan ezredes (ma dandártábornok) utazásainak említése nélkül. Ő több ízben is járt kint különböző szakmai rendezvényeken, főként a Csillagvárosban (néhány esetben kihasználtam a lehetőséget és elkísértem ezekre a programokra, ahol olyan űrhajósokkal ismerkedhettem meg, mint Pjotr Klimuk altábornagy, aki Csillagváros parancsnoka, Alekszej Leonov vezérőrnagy és Gennagyij Sztrekalov űrhajósok, vagy köthettem barátságot Valerij Kubaszovval, a Berci „párjával”!)

Fontosnak tartom megemlíteni, hogy a kiérkező szakmai delegációk vezetőinek kérésére – szinte kivétel nélkül – minden esetben vagy az attasé, vagy a helyettese hivatalosan is tagja volt a magyar delegációnak, ami egyrészt megkönnyítette a tárgyalások „utóéletének” kezelését, másrészt pedig erősítette a fogadóország illetékes szervei előtt az attaséhivatal tekintélyét. A témához kapcsolódóan külön megemlítem Keleti György honvédelmi miniszter 1996. március 29-ei minszki látogatását. Bár nem voltam akkreditálva Belaruszban, a miniszter úr mégis szükségesnek érezte, hogy jelen legyek a 100 db T–72-es harckocsi vásárlásáról szóló megállapodás aláírásánál.

⁸ Település a Voronyezsi Területen.

⁹ Település a Voronyezsi Területen.

Ami a viszontlátogatásokat illeti, már jóval „szegényesebb” a kép! Különösen igaz ez a felsőbb szintű látogatásokra, amelyek a NATO-tagság időpontjának közeledésével egyre ritkultak! Sajnálatos módon az ötéves szolgálatom alatt – bár két miniszternek is személyesen sikerült átadni magyar kollégájuk meghívását – nem került sor a 1993. évi miniszteri látogatás viszonzására. 1997-ben Szergejev védelmi miniszter látogatását – a szlovákiai, sőt a romániai látogatással egyetemben – Jelcin szinte az utolsó pillanatban tiltotta le a NATO-tagságra való törekvésünk miatt! A vezérkar főnöke csak a miniszteri delegációval ment volna, önállóan nem!

Járt viszont hazánkban küldöttség élén Vlagyimir Szemjonov hadseregtábornok, a Szárazföldi Csapatok főparancsnoka, aki Preininger Ambrus vezérőrnagy moszkvai látogatását viszonzotta.

Gál Zoltánnak, a magyar Országgyűlés elnökének meghívására Magyarországra utazott Lev Rohlin altábornagy, az Állami Duma Védelmi Bizottságának elnöke. A tábornok az afganisztáni és az első csecsen háború kiemelkedő katonai személyisége, aki azzal alapozta meg politikai karrierjét, hogy visszautasította az „Oroszország Hőse” címet, mondván, hogy polgárháborúért erkölcsileg méltatlannak és elfogadhatatlannak tartja a kitüntetést!

Több ízben is megfordult Magyarországon Alekszander Bisztrickij, a Vezérkar mellett működő „Katonai Emlékezés” szervezet vezetője, aki a hadisíregyezményben foglaltak végrehajtásának kérdéseit pontosította Dr. Holló József tábornokkal, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum főigazgatójával.

Dr. Stefán Géza vezérőrnagy meghívására két ízben is Magyarországon járt viszontlátogatáson Alekszej Moljakov vezérezredes, a Szövetségi Biztonsági Szolgálat (FSZB)¹⁰ Katonai Elhárító Csoportfőnökségének a vezetője.

Ugyancsak évente megfordultak hazánkban az orosz haderő üdülőcsoportjai, amelyek alapvetően Balatonkenesén kaptak elhelyezést.

Több alacsonyabb szintű szakértői küldöttség utazására is sor került orosz részről (főként a szovjet/orosz eredetű haditechnikai eszközök üzemeltetésének és technikai kiszolgálásának kérdéseiben), ezek utazásának előkészítésébe azonban az illetékes hazai szerv az attaséhivatalt nem vonta be, azt a Budapesten akkreditált orosz katonai attasé koordinálta!

Megítélésem szerint egy nem szövetséges állam hadseregével való kapcsolattartás ilyen szintje – valamennyi körülményt figyelembe véve – kielégítőnek mondható. A fogadó ország sok területen mindent elkövetett azért, hogy a technikai függésünket fenntartsa, esetleg fokozza. Jó példa erre, hogy a Mari El Köztársaságban¹¹ tett hivatalos látogatásom során (a Joskar-Olában szervezett állami ünnepségen helyettesítettem az éppen gipszelt lába miatt részt venni nem tudó nagykövetet) az Sz–300-as légvédelmi rakétákat gyártó helyi üzem vezetője „üzent” velem a honvédelmi miniszternek, hogy az adósság második részének

¹⁰ FSZB: Federalnaja Szluzsba Bezopasznosztyi (Szövetségi Biztonsági Szolgálat).

¹¹ Mari El Köztársaság: az Oroszországi Föderáció egyik szubjektuma. Területe: 23 ezer km², lakóinak száma: 745 000 fő, fővárosa Joskar-Ola.

fejében szívesen átadnák ezt az eszközt (korábban erről hallani sem akartak!). De megemlíthetném a Sztanyiszlav Filin vezérőrnaggyal folytatott beszélgetésemet is, amikor – a belorussziai harcokcsivásárlást követően – megkérdeztem tőle, hogy nem tudta volna ezt az orosz fél ilyen áron átadni nekünk, ezt válaszolta: „Csak rontottuk volna a piaci esélyeinket, az alkatrészt pedig úgylis hozzánk jöttök!”

Úgy vélem, hogy munkám során megfelelő módon sikerült eleget tennem az attaséval szemben támasztott hármas követelménynek: több ízben is konkrét ügyekben **képviseltem a honvédelmi minisztert** (két ízben személyesen adtam át Keleti György miniszter úr meghívólevelét az éppen „aktuális” miniszternek, Pavel Gracsovnak, illetve Igor Rogyionovnak. A nagykövet kíséretében több alkalommal is képviseltem hazámat és a Magyar Honvédséget Grúziában, Örményországban, Azerbajdzsánban és Türkmenisztánban, valamint Moszkvában az illetékes orosz minisztériumi és vezérkari, haderőnemi szerveknél konkrét kérdésekben eljárva. De ide sorolhatom a magyar nagykövetség, a külföldi diplomáciai képviseltek, illetve a fogadóország minden olyan rendezvényét, ahol Magyarország vagy a Magyar Honvédség képviseletében meg kellett jelennem. Több ízben **tájékoztattam a fogadóország megfelelő szintű katonai, illetve más szervezeteinek vezetőit** országunk és a Magyar Honvédség helyzetéről, az országaink közötti egyezmények, megállapodások végrehajtásának helyzetéről, a felvetődött problémákról. Ezek közül is említésre méltónak ítélem Gracsov védelmi miniszter tájékoztatását a meghívólevelével átadása kapcsán a Magyar Honvédség helyzetéről, Lev Rohlin altábornagy tájékoztatását magyarországi utazása előtt az Országgyűlés Honvédelmi Bizottságának helyzetéről és ellenőrző szerepéről, Maljukov vezérezredes tájékoztatását a MiG–29-es repülőgépek átvételével kapcsolatos kérdésekről. De ide tartozónak ítélem például a Nemzetközi és Politikai Kutatások Központja által szervezett konferencián tartott felszólalásomat hazánk NATO-tagsággal kapcsolatos elképzeléseiről. Magától értetődően az éppen érintett hazai katonai szervezet kérésére **számos alkalommal tájékoztottam** (szigorúan az 1961-es bécsi egyezmény alapján!) a fogadóország, valamint az orosz haderő helyzetéről, illetve egyes hadiipari vagy haditechnikai kérdésekről.

A diplomáciai életben elfoglalt helyemet és elismertségemet nagymértékben meghatározta az igen jó orosz nyelvtudásom, a fogadóországról és annak haderejéről meglévő ismereteim és nem utolsósorban az egyes fontos katonai vezetőkkel (Rogyionov hdstbk., Maljukov vezds., Filin vörögy.), a meghatározó tudományos intézmények vezetőivel (Dmitrij Volkogonov¹², Alekszander Rogov,¹³ Alekszander Nyikityin¹⁴, Dmitrij Trenyin¹⁵, Vlagyimir Zolotarjov¹⁶), az egyes társadalmi szervezetek vezetőivel (Nyikita Csaldimov¹⁷), illetve a sajtó néhány közismert

¹² Dmitrij Antonovics Volkogonov nyá. vezérezredes, az OF elnökének védelmi és biztonsági főtanácsadója, több elnök mellett működő bizottság vezetője. (A „Lenin”, a „Sztálin” és a „Trockij” c. könyvek szerzője).

¹³ Alekszander Ivanovics Rogov, a Szlavisztikai és Balkanisztikai Intézet Főmunkatársa, a „Szlavisztika” c. folyóirat főszerkesztője.

¹⁴ Alekszander Ivanovics Nyikityin, a Politikai és Nemzetközi Kutatások Központja igazgatója.

¹⁵ Dmitrij Vitaljevics Trenyin, a moszkvai Carnegie Központ igazgatóhelyettese (2008 óta igazgatója).

¹⁶ Vlagyimir Antonovics Zolotarjov vezérőrnagy, a Társadalomtudományi Akadémia tagja, a Hadtörténeti Intézet parancsnoka.

¹⁷ Nyikita Andrejevics Csaldimov vezérőrnagy, a „Hadsereg és Társadalom” Társaság elnöke.

képviselőjével (Vlagyimir Nyikanorov¹⁸, Pavel Felgengauer¹⁹, Viktor Litovkin²⁰, Borisz Baranov²¹) kialakult jó kapcsolataim. Németnyelv-tudásomnak köszönhetően pedig a német nyelvterület képviselői, illetve a németül is beszélő kollégák körében voltak szorosabbnak mondható kapcsolataim. Külföldi kollégáim szívesen látogattak el a nagykövetségünk rendezvényeire, valamint a lakásomon tartott rendezvényekre, mert valamennyin alkalmuk volt a fogadóország valamelyik fontos beosztásában, munkakörben dolgozó képviselőjével találkozni! Így például Igor Rogyionov hadsereg tábornok a Vezérkari Akadémia parancsnokaként évente kétszer (a Nemzeti ünnep és a Honvédelem Napja alkalmával rendezett fogadások), miniszterként pedig 1996–97-ben három alkalommal (az 1996. október 23-ai fogadáson, egy vacsorán és egy koncerten) járt a nagykövetségünkön! De sikerült egy ebédre meghívni Alekszander Lebegy tábornokot, a Biztonsági Tanács titkárát, vacsorára Anatolij Maljukov vezérezredest, a légierő vezérkari főnökét, Igor Majev vezérezredest, a Páncélos és Gépesített Főcsoporthőnökség vezetőjét, Alekszej Moljakov vezérezredest, a Katonai Elhárító Csoportfőnökség vezetőjét, Anatolij Nyegrejev ellentengernagyot, a Külsőkapcsolati Csoportfőnökség vezetőjét, Vlagyimir Zolotarjov vezérőrnagyot, a Hadtörténeti Intézet parancsnokát, Dmitrij Trenyint, a moszkvai Carnegie Intézet igazgatóhelyettesét (ma igazgató) – hogy csak a legismertebb személyeket említssem! (Az oroszországi viszonyokat csak felületesen ismerők kedvéért külön hangsúlyozom, hogy Lebegy tábornok kivételével valamennyien a feleségeikkel együtt vettek részt a fenti rendezvényeken!)

Mindezek révén komoly tekintélyre tettem szert mind a Moszkvában akkreditált kollégáim, mind a fogadóország velünk kapcsolatot tartó intézményeinek képviselői, mind pedig a magyar nagykövetség diplomatai körében. Igen jónak mondható kapcsolatom alakult ki Dr. Nanovszky György nagykövettel, aki minden tőle telhető segítséget megadott a hivatalunk munkájához, de cserében elvárta, hogy a katonapolitikai kérdésekben segítsen a munkáját. Számos olyan rendezvényre (vacsora, delegáció fogadása, konzultációk, érdekesebb találkozók) is meghívott, amelyek nem kimondottan a hivatalunk profiljába tartoztak, de számunkra is érdekes, sőt értékes lehetett. Ilyen volt például a Jevgenyij Primakov, a Külső Hírszerzés (SZVR²²) vezetője tiszteletére rendezett vacsora, vagy a Kulikov belügyminiszter és a magyar rendőri delegáció tiszteletére rendezett fogadás és beszélgetés. A nagykövetségünk kollektívájának közös munkájaként – a nagykövet úr irányításával és szerkesztésében – elkészítettük az azóta is egyedülálló, a Teleki László Alapítvány kiadásában 1996-ban Budapesten megjelent – *„Oroszország: tények és adatok, 1995”* című könyvet, amelynek katonapolitikai részét én írtam.

Összességében minden túlzás nélkül elmondhatom, hogy a szolgálati időnk alatt kiépített jó kapcsolatok és hivatalunk kollektív munkájának eredményeként eredményesen sikerült teljesítenünk a Központ által meghatározott feladatainkat és hatékonyan segítettük a hazai döntéshozók munkáját. Ennek egyik bizonyítékeként értékelem azt a tényt, hogy egy évvel meghosszabbították a moszkvai szolgálatom

¹⁸ Vlagyimir Sztjepanovics Nyikanorov ezredes, a Védelmi Minisztérium Sajtóiroda vezetője.

¹⁹ Pavel Jevgenyevics Felgengauer, 1993–1999 között a „Szegodnya” c. napilap katonai szemleírója.

²⁰ Viktor Nyikolajevics Litovkin, az „Izvesztija” katonai szemleírója.

²¹ Borisz Baranov ezredes, a „Military Parade” munkatársa.

²² SZVR – Szluzsba Vnyesnyej Razvedki (Külső Hírszerző Szolgálat).

idejét. Az eredményes tevékenység egyik komoly előfeltétele volt az otthonról kapott folyamatos irányítás és tájékoztatás, a hazai éves felkészítéseken kapott információk, a szabadság alatt felkeresett (vagy berendelő) HM és MH szintű vezetőktől kapott instrukciók. Az éves felkészítések zárónapján tartott fogadásokon alkalmam volt találkozni az Oroszországi Föderáció Budapesten akkreditált katonai attaséjával is.

A két ország katonadiplomáciai kapcsolatai – a felső szintű látogatások kivételével – az 1992-ben aláírt Együttműködési Megállapodásban foglaltaknak és az éves tervekben rögzítetteknek megfelelően alakultak egészen 1997-ig. Amikor azonban már bizonyossá vált NATO-tagságunk, ez a kapcsolatrendszer „hűvösödni” kezdett, és csak a „szükséges mértékű” szintre korlátozódott. A kapcsolatok húzóerejét képezték a szovjet államadósság terhére történő haditechnikai eszközök beszerzésével, a „Hadisír-egyezmény” realizálásával, a rendszerben lévő szovjet/orosz eredetű haditechnikai eszközök üzemeltetésével és technikai kiszolgálásával kapcsolatos utazások és tárgyalások. Gyenge oldalként tarthatjuk számon a felső szintű vezetők – politikai döntések miatt – elmaradt kölcsönös látogatásait.

Mindent összevetve úgy érzem, hogy mind szakmailag, mind pedig emberileg igen tartalmas, hasznos és izgalmas öt esztendő tölthettem a „hagymakupolák városában”, Moszkvában, és az itt szerzett tapasztalataim segítettek többek között ahhoz, hogy a továbbiakban a szakmai feladataim mellett a tudományos kutatómunkában is hasznosíthassam az Oroszországi Föderációról meglévő ismereteimet. Ennek eredményeként 2003-ban sikeresen védtem meg PhD doktori értekezésemet *„A NATO és az Oroszországi Föderáció kapcsolatai, e kapcsolatok hatása Közép-Kelet-Európa, s benne hazánk biztonságára”* címmel. Nyugdíjazásomat követően pedig a főiskolai és az egyetemi oktatásban igyekszem továbbadni a fiatalabb nemzedékek képviselőinek a katonadiplomáciai munkában szerzett tapasztalataimat.

Mellékletek:

- 1. sz. melléklet:
Egyezmény a Magyar Köztársaság és az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériuma közötti kétoldalú katonai kapcsolatokról
- 2. sz. melléklet:
Feljegyzés Dr. Joó Rudolf helyettes államtitkár úrnak
- 3. sz. melléklet:
Képek

EGYEZMÉNY

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG HONVÉDELMI MINISZTERIUMA ÉS
AZ OROSZORSZÁGI FÖDERÁCIÓ VÉDELMI MINISZTERIUMA KÖZÖTTI
KÉTOLDALÚ KATONAI KAPCSOLATOKRÓL²³

A Magyar Köztársaság Honvédelmi Minisztériuma és az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériuma (a továbbiakban: Felek)

a Magyar Köztársaság és az Oroszországi Föderáció közötti baráti kapcsolatokról kiindulva;

figyelembe véve a jelenlegi katonapolitikai helyzetet, valamint az európai államoknak azt a törekvését, hogy a kontinensen erősödjék a bizalom, a stabilitás és a biztonság;

az Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapszabályzatában, a helsinki Záróokmányban és az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet okmányaiban foglalt elvektől és céloktól vezéreltetve;

kihangsúlyozva a katonai téren folyó együttműködés szerepét a két ország kapcsolatainak fenntartása érdekében az új feltételek között;

törekedve a mindkét Fél számára előnyös, hosszú távú, a kölcsönös tiszteleten, bizalmon és a Felek érdekeinek figyelembevételén alapuló katonai kapcsolatok kialakítására;

az alábbiakban állapodnak meg:

1. Cikk

A Felek a kétoldalú katonai kapcsolatok továbbfejlesztését az alábbi fő irányokban valósítják meg:

1. Vélemény- és információcsere a leszerelés, a bizalomerősítés és a nemzetközi, elsősorban az európai biztonság kérdéseiről.
2. Kölcsönös tájékoztatás a nemzeti katonai doktrínák megvalósításának lehetőségeiről.
3. Tapasztalatcsere a törzsek felkészítése, a csapatvezetés és a harckiképzés kérdéseiről.
4. Kölcsönös tájékoztatás a két ország hadseregei részére rendszeresítésre javasolt új fegyverzet és haditechnikai eszközfajtákról, azok bemutatása és konzultációk szervezése.

²³ NANOVSZKY György (szerk.): Oroszország: tények és adatok 1995. Teleki László Alapítvány, Budapest, 1995. 165. p.

5. Intézkedések kidolgozása és megvalósítása a hadseregeknél jelenleg meglévő fegyverzeti és haditechnikai eszközök további fenntartására, üzemeltetésére és javítására, az alkatrészellátásra, valamint a speciális kenő- és üzemanyag-ellátás biztosítására.
6. Kölcsönös tájékoztatás a meglévő és a tervezett katonai oktatási gyakorló eszközökről, gyakorlótéri berendezésekről. Együttműködés azok kifejlesztésében és alkalmazásában.
7. Együttműködés a katonai repülőerők és a légvédelmi csapatok között a bajba jutott gépszemélyzetek megsegítése és katonai légi szállítás biztosítása érdekében.
8. A katonai szállító repülőgépek légi irányításának és leszállásának biztosítása a Felek repülőterein, kiszolgálásuk és üzemanyaggal való feltöltésük kölcsönös elszámolások alapján.
9. A Magyar Honvédség légvédelmi csapatai és repülőerei kiképző- és éleslövészetének végrehajtása az Oroszországi Föderáció Honvédelmi Minisztériumának lőterein.
10. Hivatásos állományú tisztek képzése katonai tanintézetekben. Együttműködés a Felek katonai tanintézetei között.
11. A Magyar Honvédségnél rendszeresített orosz gyártmányú technikai eszközök üzemeltető személyzetének rövid időtartamú tanfolyamokon történő kiképzése, oktatástechnikai eszközökkel és dokumentációval történő ellátása.
12. Tapasztalatcsere a rádióelektronikai harc és a híradás megszervezése, valamint az anyagi-technikai, a meteorológiai, a térképészeti és a hidrológiai biztosítás kérdéseiben.
13. Konzultációk a védelemgazdaság, a csapatgazdálkodás, a pénzügyi ellátás és a nyugdíj-megállapítás kérdéseiben.
14. A fegyveres erőknél folytatott tudományos kutatómunka keretein belül közös konzultációs témák kidolgozása.
15. Tapasztalatcsere a katonai szolgálattal kapcsolatos jogi kérdéseikről, a szolgálatteljesítők érdekvédelméről és a szociális ellátás kérdéseiről.
16. A kapcsolatok fejlesztése a kultúra, a művészet és a sport területén. A hadsereg és a társadalom viszonya.
17. Tapasztalatcsere a fegyverzeti és a haditechnikai eszközök megsemmisítéséről, a katonai környezetvédelem kérdéseiről.
18. Együttműködés a katonai egészségvédelem, a turizmus és az üdülés területén.
19. Együttműködés a hadtörténelem, a katonai hagyományok területén, valamint a katonai szerkesztőségek és kiadók között.
20. Kölcsönös részvétel katonasírok felkutatásában és azok gondozásában.
21. Más irányok a Felek kölcsönös megállapodása alapján.

2. Cikk

1. A Felek a jelen Egyezmény 1. cikkében meghatározott fő irányokban a konkrét együttműködési kérdéseket közösen kidolgozott jegyzőkönyvekben és szerződésekben szabályozhatják, melyeket a honvédelmi miniszterek által felhatalmazott személyek írnak alá.
2. Az együttműködési kérdések megvalósítása érdekében állandó vagy ideiglenes közös munkacsoportokat hozhatnak létre.

3. Cikk

1. A Felek a jelen Egyezmény és a kiegészítő jegyzőkönyvek (szerződések) alapján dolgozzák ki az éves közös rendezvényterveket, amelyek megszabják a rendezvények konkrét területeit, megvalósítási formáit, levezetési helyét és idejét, a konzultációs témákat, valamint az együttműködés egyéb kérdéseit.
2. A Felek az éves közös rendezvénytervre vonatkozó javaslataikat igénylések formájában minden év október 15-ig kicserélik.
3. Az éves rendezvényterveket a Felek közös munkacsoportja évente váltakozva hol az egyik, hol a másik országban minden év november 15-ig készíti el.
4. Az éves rendezvényterveket a kölcsönös egyeztetést követően a Felek által felhatalmazott személyek minden év december 1-jéig írják alá.

4. Cikk

1. A tervezett rendezvények előkészítéséért és levezetéséért az éves közös rendezvénytervben meghatározott szervek felelnek.
2. A szükséges levezetési jogkört a két ország honvédelmi miniszterei által felhatalmazott személyek a Felek külkapcsolattal foglalkozó szervein keresztül gyakorolhatják.

5. Cikk

A Felek közötti együttműködés az alábbi formákban valósul meg:

- a) a honvédelmi miniszterek és a két hadsereg felső szintű vezetőinek hivatalos és munkalátogatása;
- b) konzultációk és tapasztalatcserék;
- c) konferenciák és értekezletek;
- d) rendezvények koordinálása és egyeztetése;
- e) szakértők képzése, vezénylése csapatgyakorlatra, gyakorlati munkára vagy átképzésre;
- f) gyakorlatokra történő kölcsönös meghívások;
- g) állandó és ideiglenes közös munkacsoportok tevékenysége;

- h) kölcsönös meghívások kulturális és sporteseményekre;
- i) egyéb közösen egyeztetett formák.

6. Cikk

1. A Felek szavatolják az állami és a katonai titkot képező más információk és értesülések védelmét, amelyekhez a jelen Egyezmény és az éves közös rendezvénytervekben előírányzott rendezvények előkészítése és megvalósítása során hozzájutnak.
2. A másik Fél érdekeit érintő információk és értesülések titkossági fokát egyoldalúan egyik Fél sem változtathatja meg.
3. Az együttműködés során szerzett információ nem használható fel a Felek érdekeinek sérelmére.
4. Mindkét Fél kötelezettséget vállal arra, hogy a kétoldalú együttműködés során szerzett titkos információt a másik Fél előzetes írásbeli hozzájárulása nélkül harmadik Fél számára nem ad át.

7. Cikk

1. A Felek a közös rendezvények anyagi biztosítását a kölcsönösség elvének betartása mellett, valutakímélő alapon valósítják meg.
2. A kiküldő Fél fedezi a kiküldöttek utazási költségeit a fogadóállam területén az előre meghatározott helyre és vissza, valamint a kiküldötteket ellátja a kint tartózkodás időtartamára a személyes kiadások fedezésére szolgáló pénzzel.
3. A fogadó Fél fedezi az országon belüli utazások és esetleges szállítások költségeit, valamint az elhelyezéssel, az étkezéssel és a szervezett kultúrprogramokkal kapcsolatos kiadásokat.
4. A fogadó Fél szükség esetén biztosítja a kiküldöttek részére az ambuláns egészségügyi ellátást, illetve a helyi gyógykezelést a katonai egészségügyi intézményeiben. A betegek hazaszállításával kapcsolatos költségek a kiküldő Felet terhelik.
5. A kiküldő Fél fizeti a 10 főnél nagyobb csoportok elhelyezési, étkezési és egyéb kiadásait, amennyiben a Felek másként nem állapodtak meg.
6. A Felek külön kétoldalú egyezmények és szerződések alapján fizetik az alábbi kiadásokat:
 - a) a szakemberek katonai tanintézetekben, rövid tanfolyamokon és vállalatoknál történő kiképzése, átképzése és csapatgyakorlata (termelési gyakorlata);
 - b) a szakemberek vezénylése műszaki segítségnyújtás céljából;
 - c) anyagok szállítása, szolgáltatások biztosítása, valamint technológiák átadása;
 - d) a magyar Fél légvédelmi és repülő éleslövészeteinek végrehajtása az orosz Fél lőterein.

7. Az egyik Fél katonai repülőgépeinek a másik Fél katonai repülőterein történő leszállása során az anyagi eszközök biztosításának és a gépszemélyzetek kiszolgáltatásának térítése kölcsönös elszámolások alapján valósul meg.

8. Cikk

Jelen Egyezmény módosítására és kiegészítésére a Felek kölcsönös megegyezése és a Magyar Köztársaság és az Oroszországi Föderáció honvédelmi miniszterei által aláírt jegyzőkönyvek alapján kerülhet sor, melyek aláírásukat követően a jelen Egyezmény elidegeníthetetlen részét képezik.

9. Cikk

A jelen Egyezményben foglaltak értelmezésével és alkalmazásával kapcsolatos vitás kérdéseket a Felek tárgyalásos úton rendezik.

10. Cikk

A jelen Egyezmény nem érinti azon kérdéseket, amelyek a Felek illetékességén kívül esnek.

11. Cikk

1. A jelen Egyezményt ötéves időtartamra kötik, és érvénye automatikusan meghosszabbodik a következő ötéves Időszakokra, amennyiben a Felek valamelyike hat hónappal az adott időszak letelte előtt írásban nem tájékoztatja a másik Felet az Egyezmény hatályának megszüntetésére vonatkozó szándékáról.

2. Jelen Egyezmény a Magyar Köztársaság és az Orosz Föderáció törvényhozási gyakorlatának megfelelően lép érvénybe.

Készült Budapesten 1992. november 11-én, két eredeti példányban, mindkettő magyar és orosz nyelven, mindegyik szöveg egyaránt hiteles.

Dr. Für Lajos
a Magyar Köztársaság
honvédelmi minisztere

Pavel Gracsov hadseregtábornok
az Oroszországi Föderáció
védelmi minisztere

Honvédelmi Minisztérium
Nemzetközi Hivatal

*Ismerlek a feladatból figye-
lembe venni!*
10. szept. 09/15.

Jahorovskij,
JR 2.17

Dr. József Rudolf helyettes államtitkár úr
(Koltz László ezredes úr, a HM Nemzetközi Hivatal
vezetője útján)

Helyettes Államtitkár Úr, tisztelt!

A politikai döntés függvényében felállításra kerülő luhljai
katonai atlasei posztot érten szeretném megpályázni.

Úgy érzem, hogy a Honvédelmi Minisztérium korábban meglévő
és a rendszerváltozást követően új alapokon átrendezett, il-
letve újonnan kiállításra kerülő bilaterális kapcsolatok
szerepe formáltságában szerzett tapasztalataim, valamint a ma-
gyar-szlovén kapcsolatok kialakítása során a szlovén honvé-
delmi vezetés körében szerzett jó személyes kapcsolataim ré-
vén a területen is hasznosan tudom szolgálni azt az
ügyet, amelyet eddig is örömmel és legjobb igyekezetemmel
szolgáltam.

Kérem Helyettes Államtitkár Urat, hogy a katonadiplomáciai
pályáival kapcsolatosan régóta érvényes elképzeléseim valóra
váltásához megértő és segítő támogatást nyújtani szívesked-
jék.

Budapest, 1992. szeptember 14.

Tisztelettel

Tömcsány Zsigmond
(Tömcsány Zsigmond ezredes)

KÉPEK A KATONADIPLOMÁCIAI SZOLGÁLATOM EGYES MOZZANATAIRÓL

Feleségemmel a moszkvai nagykövetség halljában

Diplomataigazolványom másolata

*A Für Lajos honvédelmi miniszter által vezetett küldöttség tárgyalása
Pavel Gracsov védelmi miniszterrel Moszkvában, 1993. 09. 29-én.*

*Igor Rogyionov hadseregtábornok védelmi miniszter és felesége,
 Szergej Majej vezérezredes és felesége, Nanovfzsky György nagykövet felesége,
 Sipos Éva követségi titkár és a feleségem a nagykövetségen rendezett vacsorán, 1996. 11. 28-án.*

*Igor Rogyionov védelmi miniszter és felesége az Oszipov Együttes
nagykövetségünkön adott koncertjén, 1997. 03. 05-én.
A felső képen jobb oldalon Nanovszky György nagykövet,
az alsón középen Jurij Oszipov, az Együttes vezetője.*

Igor Rogyionov vezérezredes, a Vezérkari Akadémia parancsnoka és az Akadémia három tisztje, valamint a két magyar hallgató, Mráz István ezredes és Polyák György ezredes a nagykövetségünkön tartott fogadáson, 1994. 05. 20-án.

*Koszorúzás a Krasznogorszki temetőben 1995-ben, a Deseő László vezérőrnagy sírhelyén felállított kopjafánál.
Balról jobbra: Dr. Zsohár István tanácsos, Vajda József tanácsos, Dr. Horváth István első beosztott, Tömösváry Zsigmond ezredes katonai és légügyi attasé, Molnár Lajos vezető konzul és a Vojennije Memoriali Szervezet képviselője.*

*1995. 05. 22-én Bakuban a nagykövet megbízólevelének átadását követő beszélgetésen.
Balról jobbra: Dr. Zsohár István tanácsos, Tömösváry Zsigmond ezredes katonai és légügyi attasé,
az azeri külügyminiszter helyettese, Gejdar Alijev, Azerbajdzsán elnöke,
Bárd József kereskedelmi tanácsos, Alijev elnök titkárságának vezetője és
Böröcz László követségi titkár*

1995. 05. 24-én Tbilisziben az Eduard Sevardnaze elnöknél folytatott hivatalos megbeszélésen

*Az 1995. évi jubileumi díszszemlén attasétársaim körében.
A kép bal felső sarkában Anatolij Nyegrejev ellentengernagy, a Külkapcsolati Csoportfőnökség vezetője,
alatta sapka nélkül Paul Rast hadosztálytábornok svájci véderőattasé, doyen.*

*Alekszej Moljakov vezérezredes, a Szövetségi Biztonsági Szolgálat (FSZB)
Katonai Elhárító Csoportfőnökségének vezetője és munkatársai
a nagykövetségünk 1996. március 15-ei fogadásán.*

A Stefán Géza vezérőrnagy által vezetett delegáció látogatása az FSZB Katonai Elhárító Csoportfőnökségén, 1994 novemberében. Balról jobbra Tömösváry Zsigmond ezredes, Ruha János dandártábornok, Stefán Géza altábornagy, Alekszej Moljakov vezérezredes, Rondzik Róbert ezredes, Zsohár István tanácsos és az Elhárító Csoportfőnökség munkatársa.

Az Anatolij Kulikov belügyminiszter és Pintér Sándor országos rendőrfőkapitány által vezetett küldöttség tiszteletére adott fogadáson, 1995-ben.

*Jevgenyij Primakov, a Külső Hírszerzés (SZVR) igazgatója látogatásának alkalmából
Dr. Zsohár Istvánnal a nagykövetségen, 1994-ben.*

*P. Felgengauer újságíró, J. Reppert tábornok amerikai véderőttasé és
E. Walton ezredes kanadai véderőttasé vacsorán a lakásunkon, 1995. 10. 18-án*

Anatolij Maljukov vezérezredes és felesége a lakásunkon tartott vacsorán, 1996. 04. 28-án

*Jobbról balra: G. Rubus tábornok amerikai véderőattasé, C. Buze tábornok belga véderőattasé,
P. Rast tábornok svájci véderőattasé, doyen és O. Carnero ezredes spanyol véderőattasé
feleségeikkel a lakásunkon rendezett vacsorán, 1995. 02. 27-én*

DR. MAGYAR ISTVÁN
NYÁ. DANDÁRTÁBORNOK

KATONADIPLOMATA VOLTAM DÁNIÁBAN (2000–2003)

Bevezető

Jelen tanulmány (visszaemlékezés) célja mindazon, a katonadiplomáciai tevékenység gyakorlásával kapcsolatos, illetve azzal összefüggő fontosabb tapasztalatok, ismeretek, élmények összegzése és dokumentálása, amelyeket 2000 és 2003 között Dániában véderő-, katonai és légügyi attaséként szereztem. A dolgozatban leírtakat azzal a céllal teszem közzé, hogy egyrészt elősegítsem egy átfogóbb, a magyar katonadiplomáciai tevékenység kutatását és elemzését kitűző későbbi tanulmány elkészítését, másrészt, hogy néhány – reményeim szerint hasznosítható – tapasztalattal szolgáljak a katonadiplomácia és a védelempolitika mindenkori irányítói számára. A tanulmányban leírtak személyes véleményemet tükrözik.

1. Alapadatok, fontosabb információk

Katonadiplomataként 2000. augusztus 30. és 2003. augusztus 27. között teljesítettem szolgálatot a Dán Királyságban, állomáshelyem Kopenhága volt. Dánián kívül más országban nem voltam akkreditálva. Beosztásom pontos megnevezése véderő-, katonai és légügyi attasé (a továbbiakban véderőattasé) volt, ezredesi rendszerezített rendfokozattal. Kihelyezésem időpontjában 51 éves voltam, rendfokozatom megegyezett a rendszeresítéssel. A véderőattaséi beosztásba az MK Katonai Felderítő Hivatal (MK KFH) elemző és értékelő igazgatói beosztásából kerültem kinevezésre.

A kopenhágai nagykövetség mellett működő attaséhivatal nyitására (attasé helyszíni állomásoztatásával, első alkalommal) információim szerint 1996-ban került sor (korábban Dániában átkkreditálással képviselte hazánkat katonadiplomata). Ezt követően 11 éven át működött a helyszínen véderőattasé-hivatal egy fő katonadiplomátával és egy fő részfoglalkoztatású közalkalmazottal. 2007-ben a hivatal bezárásra került, ettől az időponttól kezdődően Magyarország átkkreditálással (kezdetben Berlinből, jelenleg Stockholmból) látja el a katonadiplomáciai képviseleti feladatokat Dániában.

Véderőattaséi működésem időszakában Dánia hazánkban nem működtetett véderőattasé-hivalt.

A véderőattaséi beosztásban elődöm Szabó Zoltán ezredes volt, aki a Honvédelmi Minisztérium nemzetközi főosztályvezetői beosztásából került kinevezésre véderőattaséjának és 1996–2000 között töltötte be ezt a beosztást. Utódomnak Tiszai Gyula ezredest nevezték ki, aki korábban az MK KFH hírszerző igazgatója volt. 2003–2007 közötti külszolgálatára során már nemcsak Dániában, hanem (átakkreditálással) Norvégiában is képviselte hazánkat.

A véderőattasé-hivatal a Magyar Köztársaság Koppenhágai Nagykövetsége épületében, Koppenhága északi, kertvárosi városrészében, a 2920 Charlottenlund, Strandvejen 170. szám alatt működött. A nagykövetségen (a véderőattaséval együtt) hat diplomata teljesített szolgálatot. Véderőattaséi szolgálatom ideje alatt három nagykövet¹ irányította a külképviselet munkáját. A fenti időszakban a honvédelmi (védelmi) miniszteri beosztásokat Magyarországon kettő,² míg Dániában három³ politikus töltötte be.

Katonadiplomáciai szolgálatom idején Dániában 12 ország⁴ rendelkezett állandó attaséhivattal, állományukban összesen 21 katonadiplomata (12 véderőattasé, kilenc fegyvernemi attasé és attaséhelyettes) teljesített szolgálatot. Az állandóan Dániában tartózkodó attasékon kívül áttakkreditálással még további 12 ország⁵ (kb. 15 katonadiplomátával) képviseltette magát az országban. Így az attasétestület összlétszáma 30–35 főt tett ki.

A Dániában akkreditált katonadiplomátákkal a hivatalos kapcsolatokat a védelmi minisztérium 1. (stratégiai tervezésért felelős) főosztálya tartotta. A szervezet – számos más fontos feladata mellett – összekötő hivatalként is működött. Fogadta az attaséktól érkezett kéréseket, kérdéseket, megszervezte azok elintézését és megválaszolását, tervezte, szervezte és vezette az attasék (és feleségeik) részére összeállított programokat, látogatásokat. (A főosztályon az attasék ügyeit – egyéb más feladatai mellett – egy tiszt és egy fő zászlósi állománykategóriába tartozó személy intézte.) Az országok közötti kétoldalú katonadiplomáciai kapcsolatok felelősei (az ún. irányítisztek) azonban nem az 1. főosztály, hanem a védelempolitikai helyettes államtitkár alárendeltségébe tartozó két másik főosztály állományába tartoztak. A

¹ Dr. Hajdu András (1996–2001), Deseő László (2001–2003), Róna Ottó (2003–).

² Szabó János (1998.07.08.–2002.05.27.) és Juhász Ferenc (2002.05.27.–2006.06.09.).
http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarorszag_honvedelmi_minisztereinek_listaja; letöltés: 2013. 03. 19.

³ Hans Hækkerup (1993.01.25.–2000.12.21.), Jan Trøjborg (2000.12.21.–2001.11.27.) és Svend Aage Jensby (2001.11.27.–2004.04.24.).
http://en.wikipedia.org/wiki/Hans_Hækkerup; letöltés: 2013. 03. 19.
http://da.wikipedia.org/wiki/Hans_H%C3%A6kkerup; letöltés: 2013. 04. 24.
http://en.wikipedia.org/wiki/Jan_Trøjborg; letöltés: 2013. 03. 19.
http://en.wikipedia.org/wiki/Svend_Aage_Jensby; letöltés: 2013. 03. 19.

⁴ Kína, Észtország, Franciaország, Németország, Magyarország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Románia, Oroszországi Föderáció, Nagy-Britannia, Amerikai Egyesült Államok. The Copenhagen Diplomatic List, 2001. november. p. 52., 73., 78., 84., 97., 122., 127., 162., 168., 170., 208., 211. Royal Danish Ministry of Foreign Affairs, 2, Asiatic Plads, DK-1448 Copenhagen K, Denmark. ISSN 0908-200X

⁵ Finnország, Norvégia, Svédország, Csehország, Hollandia, Izrael, Olaszország, Svájc, Szlovákia, Kanada, Pakisztán, Spanyolország. The Copenhagen Diplomatic List 2001. november. p. 47., 66., 77., 110., 147., 155., 181., 186., 191. o., Royal Danish Ministry of Foreign Affairs, 2, Asiatic Plads, DK-1448 Copenhagen K, Denmark. ISSN 0908-200X

szövetséges és a nem szövetségi rendszerhez tartozó katonadiplomátákkal külön-külön főosztály foglalkozott. Csupán érdekességgént jegyzem meg, hogy működésem időszakában a dán–magyar kétoldalú katonadiplomáciai kapcsolatokkal foglalkozó, a minisztérium 7. (NATO/EU) főosztálya állományába tartozó iránytízt egy olyan amerikai állampolgárságú köztisztviselő volt, aki a dán védelmi minisztérium és a Pentagon közötti kétoldalú csereprogram keretében tartózkodott Dániában. Ez – a helyzet különlegességén kívül – természetesen semmilyen gondot nem okozott a kapcsolattartásban. (Fontosnak tartom megemlíteni, hogy 2003 után, a dán integrált védelmi minisztérium kialakítását követően az összekötő hivatal teendőit a minisztériumtól a véderőparancsnokság⁶ vette át.)

2. Magyarország és Dánia diplomáciai kapcsolatainak helyzete, a kétoldalú katonadiplomáciai együttműködés tartalma és értékelése külszolgálatom időszakában

2.1. A működési környezet jellemzése, a magyar–dán diplomáciai kapcsolatok helyzete

Dániai véderőattaséi tevékenységemre politikailag stabil – szövetséges – országban került sor. A régió biztonságpolitikai helyzetét sem terhelte politikai vagy katonai feszültség (válság). Véderőattasénak történt kinevezésem időpontjában Magyarország már a NATO teljes jogú tagállama és az Európai Unió tagjelölt országa volt. A két ország politikai kapcsolatai minden tekintetben rendezettek, gazdasági kapcsolatai fejlődőek voltak. A kétoldalú kapcsolatokban vitás, rendezetlen kérdés nem merült fel. Magyarország számára a 2000 és 2003 közötti időszak egyik fő politikai eseménye volt, hogy 2002. július 1. és december 31. között Dánia töltötte be az Európai Unió soros elnöki tisztét.

Dániai működésem időszakában, 2001. szeptember 11-én történtek az Amerikai Egyesült Államok elleni összehangolt öngyilkos merényletek, amelyek alapvetően alakították át a világ biztonságpolitikai helyzetét, az egyes országok politikai és katonai együttműködését, valamint terrorizmus elleni fellépését.

Véderőattaséi szakmai feladataim ellátásának a körülményeit meghatározta, hogy a Dániában attaséhivaltat működtető 12 ország közül mindössze kettő volt olyan (Kína és az Oroszországi Föderáció), amely nem tartozott a szövetséges, illetve a szövetséges (NATO- vagy EU-) tagjelölt országok közé.

2.2. Magyarország és Dánia kétoldalú katonadiplomáciai kapcsolatainak bemutatása

A kétoldalú katonadiplomáciai kapcsolatok fejlesztését és véderőattaséhivatal nyitását Koppenhágában a honvédelmi tárca azon döntése határozta meg, hogy Magyarországnak – a NATO-hoz történt csatlakozásunkat követően – minden szövetséges országban rendelkeznie kell katonadiplomáciai képviselettel. Hasonló döntés született hazánkban a rendszerváltoztatást követően is, amikor a honvédelmi vezetés úgy határozott, hogy valamennyi Magyarországgal szomszédos országban nyitunk attaséhivaltat. Később mindkét döntés – megítélésem szerint helyesen –

⁶ A haderő legfelsőbb katonai irányító szervezete, lényegében összhaderőnemi vezérkarként működött.

felülvizsgálatra került, és ma már a valódi katonadiplomáciai és más szakmai érdekek határozzák meg a kétoldalú katonadiplomáciai kapcsolati rendszer alakítását.

Információim szerint a koppenhágai véderőattasé-hivatal 11 éven át történt működtetésében fontos szempontként szerepelt az is, hogy az Észak-atlanti Szerződés Szervezetéhez történt csatlakozásunkat követően hazánk – Dániával együtt – segédkielgőzőként (co-drafter) vett részt a NATO egyik kiemelkedően fontos, úgynevezett első szintű⁷ hírszerzői dokumentumának évenkénti kielgőzésében,⁸ amely mindkét országnak jelentős szakmai elismerést hozott a Szövetségben belül.

2.3. A magyar–dán kétoldalú katonadiplomáciai együttműködés tartalma, értékelése

A kétoldalú katonadiplomáciai együttműködés főbb területeit és tartalmát a két ország honvédelmi (védelmi) minisztériumai közötti – évente összeállított és kölcsönösen jóváhagyott – együttműködési terv tartalmazta. A terv – véderőattaséi működéseim időszakában – általában nyolc–tíz programpontot foglalt magában és az alábbiakra terjedt ki:

- a honvédelmi (védelmi) miniszterek és a vezérkari főnökök (véderőparancsnokok) évenkénti találkozója váltakozó helyszíneken;
- a védelempolitikáért felelős helyettes államtitkárok rendszeres konzultációi;
- a katonai ügyészi vezetők évenkénti megbeszélése;
- a katonai felsőoktatási intézmények felső szintű delegációinak szakmai találkozója;
- a honvédelmi (védelmi) minisztériumok jogi szervezeteinek konzultációja;
- a honvédelmi (védelmi) minisztériumok békeműveletek támogatásában érintett logisztikai irányító szervezeteinek tapasztalatcseréje;
- kulturális csereprogramok (pl. katonazenekarok cseréje).

Ugyan az együttműködési terv nem tartalmazta, de rendszeresen sor került a két ország katonai titkosszolgálati vezetőinek és szakmai delegációinak találkozóira is.

Amint a fenti programpontokból látható, a kétoldalú együttműködés fő tartalmát a felső szintű minisztériumi és katonai vezetők látogatásai képezték. Emellett a minisztériumi szakdelegációk rendszeres konzultációi jelentették még az érdemi együttműködés fontosabb területeit. A kétoldalú együttműködés jelentős, szembetűnő jellemzője (megítélésem szerint hiányossága) volt, hogy a programok egyáltalán nem tartalmaztak a dán haderő és a Magyar Honvédség közötti csapatszintű kapcsolatokat, közös gyakorlatokat, kiképzéseket és más jelentősebb katonai rendezvényeket.

⁷ A Szövetség és a tagállamok vezetői számára legfontosabb, stratégiai jellegű.

⁸ A dokumentum fő kielgőzője az Amerikai Egyesült Államok volt.

Ami az éves együttműködési tervek megvalósítását illeti, véderőattaséi működése hároméves időszakában (a védelempolitikáért felelős helyettes államtitkárok találkozóinak kivételével) egyáltalán nem került sor a felső szintű vezetők, a miniszterek és a vezérkari főnökök (véderőparancsnokok) budapesti, illetve koppenhágai kétoldalú találkozóiira. Ennek fő oka az volt, hogy a NATO- (majd később az EU-) tagságból adódóan a védelmi miniszterek és a vezérkari főnökök tanácskozásai megszorodtak, és az érintett vezetők ezeket a szövetségi rendezvényeket⁹ használták fel a kétoldalú együttműködés aktuális kérdéseinek megtárgyalására is. (A kétoldalú látogatások helyett a szövetségi rendezvényekhez kapcsolt felső szintű konzultációkat elsősorban a dán fél szorgalmazta.) 2000 és 2003 között miniszteri látogatásra egy alkalommal került volna sor, de a dániai előrehozott parlamenti választások kiírása miatt Szabó János miniszter 2001. őszi koppenhágai utazása halasztásra került. (Utódom működési idejében – 2003 és 2007 között – viszont már több felső szintű látogatás is megvalósult: sor került a vezérkari főnökök, illetve a véderőparancsnokok kölcsönös találkozására és Søren Gade dán védelmi miniszter¹⁰ is ellátogatott Magyarországra. Ebben az időszakban a védelempolitikai helyettes államtitkárok konzultációit már a NATO-rendezvényekkel együtt tartották.)

A felső szintű kétoldalú látogatások elmaradása, illetve helyszínének változása, valamint a csapatszintű kapcsolatok hiánya egy idő után leértékelte és formálissá tette a dán–magyar katonadiplomáciai kapcsolatokat, és ez a helyzet szűkítette a véderőattasé fogadóországbeli mozgásterét és lehetőségeit is. Példaként említem, hogy az akkor még NATO-tagjelölti státussal rendelkező balti államok véderőattaséi – a kétoldalú csapatszintű kapcsolatoknak és a térségbeli haderők regionális együttműködésének köszönhetően – lényegesen több katonai rendezvényen és programon vehettek részt, mint a NATO-tag Magyarország véderőattaséja. Megítélésem szerint a fentiek következtében kialakult helyzet is közrejátszott abban, hogy a Koppenhágában működő véderőattasé-hivatal 2007-ben bezárásra került.

3. A véderőattasé helye, szerepe a kétoldalú katonadiplomáciai kapcsolatok alakításában, működése az állomáshelyen

3.1. A véderőattasé mint a kétoldalú katonadiplomáciai kapcsolatok alakításának helyi szervezője

Véderőattaséi feladataim megkezdését közel egy év időtartamú szervezett és egyéni felkészítés előzte meg, amelynek során megismertem a katonadiplomata tevékenységével kapcsolatos általános és specifikus követelményeket, elvárásokat, a katonadiplomáciai képviselő működésének elméleti és gyakorlati fogásait.

⁹ NATO-csúcs, védelmi miniszterek és vezérkari főnökök hivatalos és nem hivatalos találkozói, magas szintű biztonságpolitikai konferenciák, pl. Münchener Biztonságpolitikai Fórum stb.

¹⁰ 2004.04.24. és 2010.02.23. között töltötte be a védelmi miniszteri beosztást.
http://en.wikipedia.org/wiki/Søren_Gade; letöltés: 2013. 03. 21.

Helyszíni tevékenységem középpontjában a kétoldalú katonadiplomáciai kapcsolatok ápolása, fejlesztése állt. Ezt a tevékenységet az állomáshelyre vonatkozó írásos katonadiplomáciai utasítás hiányában is végezni tudtam, mivel a hazai felkészítés során, továbbá az éves attaséértekezletek, beszámoltatások és az illetékes vezetőknél tett látogatások alkalmával megfelelő eligazítást (feladatszabást) kaptam munkámhoz a katonadiplomácia irányítótól. Munkámat az is segítette, hogy szükség esetén közvetlenül konzultálhattam a HM nemzetközi főosztályának vezetőjével és munkatársaival az aktuális teendőkről. A HM nemzetközi főosztály irányítótevékenysége a jelentkező feladatokhoz kapcsolódó közvetlen (írásos és szóbeli) feladatszabásban nyilvánult meg. A véderőattasé eredményes tevékenységéhez elengedhetetlenül szükséges hazai tájékoztatás gyakoriságát, aktualitását és tartalmát működésem időszakában megfelelőnek ítéltam.

Évente jelentkező fő feladatokat a kétoldalú együttműködési terv tartalommal történő megtöltése, a dán féllel történő elfogadtatása, majd végrehajtásának segítése és támogatása képezte. Az egyébként is mértéktartó együttműködési tervben szereplő programpontok elmaradása, halasztása, illetve a tartalmasabb, mélyebb együttműködést lehetővé tevő együttműködési formák teljes hiánya azonban ezen a területen kevesebb sikerélményt eredményezett.

3.2. Véderőattaséi működésem az állomáshelyen

Véderőattaséi működésem az állomáshelyen az alábbi három fő tevékenységi forma köré csoportosult: képvisel, tájékoztat, tájékozik. E hármas feladatrendszeren belül azonban az egyes területek eltérő súllyal jelentkeztek. Amint az a korábban ismertetett katonadiplomáciai együttműködés értékeléséből is kikövetkeztethető, esetemben a harmadik tevékenységi forma (a tájékoztató) tette ki katonadiplomáciai tevékenységem döntő hányadát: ha százalékosan kívánnám kifejezni, akkor 80–85%-át.

Dániába történt kihelyezésemkor Magyarország még a Szövetséghez újonnan csatlakozott országok körébe tartozott, így a honvédelmi és a katonai vezetés fokozottan igényelte a régebbi (különösen a hazánkkal összemérhető területtel, lakossággal és haderővel rendelkező) NATO-tagállamok (például Dánia) tapasztalatainak megismerését. Ezzel kapcsolatban rendszeresen kaptam általában rövid, esetenként – a fogadóország válaszadási gyakorlatához viszonyítva – ésszerűtlen határidőn belül teljesítendő kérdéseket Budapestről, amelyek megválaszolásának módját (amennyiben azt a kérdést feltevő nem határozta meg vagy nem korlátozta) magam dönthettem el. Ha a kérdés megválaszolására biztosított idő túlzottan rövid volt (vagy a válaszért máshoz nem fordulhattam), akkor a kérdést saját ismeret- és adatbázisom, valamint a nagykövetség diplomatainak tudásanyaga alapján válaszoltam meg (a feltett kérdések kb. 40%-a ily módon került megválaszolásra). Kérdésekkel a Központ utasítása (vagy engedélye) alapján az összekötő hivatalhoz is fordulhattam, de ilyen esetben minimálisan 2–3 hét átfutási idővel kellett számolnom a válasz megérkezéséig (ez a módszer az esetek kb. 50%-át tette ki). Végül esetben (amennyiben azt a Központ nem korlátozta) a kérdések megválaszolásához az attasétisztület tagjaival kialakított kapcsolatrendszeremet is felhasználhattam (az esetek kb. 10%-ában került sor erre).

Külön kérés és engedély alapján a Dániában akkreditált véderőattaséknak lehetőségük volt arra is, hogy egyes – általuk kiválasztott – katonai szervezetet egyénileg (az összekötő hivatal képviselőjének kíséretében) is meglátogassanak, de erre működésem időszakában mindössze egy-két alkalommal (a szövetségi rendszerhez nem tartozó attasék esetében) került sor.

Természetesen otthoni felkészítem alapján, valamint a Honvédelmi Minisztériumot foglalkoztató kérdéseket és a Magyar Honvédség átalakításának helyzetét Dániából is folyamatosan figyelemmel kísérve magam is arra törekedtem, hogy – a katonadiplomáciai státusomhoz biztosított tájékozási lehetőséget a lehető legnagyobb mértékben kihasználva – hasznosítható információkat továbbítsak a hazai döntéshozóknak.

Tájékoztatómat nagymértékben segítették a fogadóország védelmi minisztériuma által a katonadiplomata (és feleségeik) részére szervezett utazások és programok is. Az összekötő hivatal (a védelmi minisztérium költségvetési helyzete függvényében) évente 8–9 ilyen programot szervezett, közülük három-négy kétnapos látogatás volt (utóbbiakon általában a feleségek is részt vehettek).¹¹ A programok minden esetben jól szervezettek, nyíltak és informatívak voltak, és 30–40%-uk a dán haderő legfontosabb alakulatainak tevékenységébe engedtek betekintést az attasék számára. Az attasétestület tagjai a részükre összeállított éves programok számával és tartalmával általában elégedettek voltak.

4. Az attasétestület működése

A Dániában akkreditált katonadiplomata egy attasétestületet alkottak. Munkáját doyen irányította. Mindenkor személyét a diplomáciában szokásos kötelező rangidősi sorrend határozta meg. A testület titkárát – rendszerint az angol nyelvterületről érkezett attasék közül – a tagok választották (ennek oka az volt, hogy a testületen belüli kommunikáció és a különböző írásos dokumentumok elkészítése angol nyelven történt).

A doyen meghatározó szerepet töltött be a fogadóország hivatalos személyeivel és szervezeteivel történő kapcsolattartásban. Képviselte az attasétestületet, kéréseket, javaslatokat fogalmazhatott meg a védelmi minisztérium illetékesei számára. Részt vett az újonnan érkezett attasék akkreditálási rendezvényén, rendszeresen megszólalt az attasék számára szervezett programokon, szervezte és összehívta az attasétestület rendezvényeit (üléseit), azokon ellátta az elnöki teendőket. Helyettesítését a rangidősi sorrendben őt követő attasé látta el.

Az attasétestület (valamelyik véderőattasé által felajánlott szervezésben) negyedévente ülésezett, ahol a testületet érintő aktuális kérdéseket beszéltük meg. A testület fő feladatának tekintette a tagok közötti kapcsolatok elmélyítését, ebből a célból sportrendezvényeket és más informális összejöveteleket (pl. közös tengeri horgászat) szervezett.

¹¹ Részükre a szervezők külön kulturális programot állítottak össze.

A katonadiplomata-feleségek ugyancsak rendszeresen találkoztak, közös kávé-délelőttöket, angol nyelvtudást fejlesztő beszélgetéseket és más kulturális programokat szerveztek. Ezek a rendezvények hatékonyan szolgálták kapcsolataik elmélyítését, de az attasétestület összekovácsolását is.

Véderőattaséként arra törekedtem, hogy a viszonylag kis létszámú attasétestület minden katonadiplomatajával kölcsönös tiszteleten alapuló, jó kapcsolatot alakítsak ki. A részemre érkezett különböző meghívásoknak (feleségemmel együtt) maradéktalanul eleget tettem, a különböző rendezvényeken (fogadásokon, vacsorákon, attaséutazásokon) mértéktartóan, saját véleményemet nem elhallgatva nyilvánultam meg. Az attasétestület tagjaival (és feleségeikkel) történő kapcsolatépítést feleségem jelentős mértékben segítette.

Természetesen az attasétestületen belül voltak olyan katonadiplomataik, akikkel az évek során a többi attasénál is szorosabb kapcsolat alakult ki. Ilyen volt az Amerikai Egyesült Államok véderőattaséja. Az irántam, de valószínűleg még inkább a Magyarországgal szembeni szövetségi szimpátia vezethetett el oda, hogy meghívására – a koppenhágai amerikai nagykövetség vendégeként és a külképviselet által bérelt repülőgéppel – egynapos látogatást tehettem Grönlandon, az Amerikai Egyesült Államok Fegyveres Erőinek legészakabbra, az északi sarkköről 750 mérföldre¹² északra elhelyezkedő, dán fennhatóság alá tartozó Thule-i légibázisán.¹³

Az attasétestület tagjaival kialakított jó viszonyomat bizonyítja az is, hogy néhányukkal még ma is tartom a kapcsolatot.

5. Kapcsolatom a Dánia területén települt szövetséges parancsnoksággal, illetve multinacionális szervezettel

Véderőattaséi szolgálatom idején Dániában egy szövetséges parancsnokság és egy multinacionális szervezet működött. A NATO szervezeti struktúrájába tartozó Északkeleti Összhaderőnemi Parancsnokság (JHQ NORTHEAST) Karupban, míg az ENSZ Többnemzetiségű Készenléti Dandár (United Nations Multinational Standby Forces High-Readiness Brigade – SHIRBRIG) tervező törzse Koppenhágától 30 km-re északra, Høvelte helyőrség laktanyájában települt.

A NATO Északkeleti Összhaderőnemi Parancsnokságának fő feladata a Szövetséghez 1999-ben csatlakozott Csehország, Lengyelország és Magyarország integrációjának segítése, majd a balti államok csatlakozási felkészülésének támogatása volt. 2001-ben Ove H.-G. Hoff (dán) altábornagy,¹⁴ a JHQ NORTHEAST parancsnoka meghívta Dr. Hajdu András akkori magyar nagykövetet, hogy látogasson el Karupba. Nagykövet urat, Róna Ottó első beosztott mellett, én is elkísérhettem a látogatásra. A magyar delegáció részére összeállított program a JHQ NORTHEAST

¹² Kb. 1200 km-re.

¹³ Más katonai szervezetek mellett a bázis ad otthont az amerikai fegyveres erők Ballisztikus Rakéta Korai Előrejelző és Riasztó Rendszere (Ballistic Missile Early Warning System – BMEWS), valamint a haderő globális műholdvezérlő rendszere komponenseinek. A bázison kb. 600 fő amerikai katona és dán alkalmazott teljesít szolgálatot.

http://en.wikipedia.org/wiki/Thule_Air_Base; letöltés: 2013. 03. 26.

¹⁴ 2000-ben nevezték ki a JHQ NORTHEAST parancsnokává, előtte – 1996-tól 2000-ig – a dán véderőparancsnokság törzsfőnöke volt. Baltic Defence Review No. 6 Volume 2001. p. 21.

rendeltetésének, szervezetének és fő feladatainak bemutatásán kívül aktuális biztonságpolitikai kérdések áttekintését tartalmazta. A parancsnoksággal kialakított kapcsolatok 2002-ben megszakadtak, mivel a NATO parancsnoki struktúrájának soron következő átalakításával a JHQ NORTHEAST felszámolásra került.

Véderőattaséi működésem időszakában a Dánia és az ENSZ közös kezdeményezésével békefenntartói feladatokra létrehozott SHIRBRIG tervező törzsével már szorosabb együttműködés alakult ki, mivel Magyarország a Szervezet irányító bizottságának ülésein megfigyelői státusban vett részt. Olyan alkalmakkor, amikor a Honvédelmi Minisztérium nem küldött képviselőt a bizottság ülésére, hazánkat a mindenkor koppenhágai véderőattasé képviselte. Működésem idején a SHIRBRIG parancsnoka és irányító bizottsága részéről határozott nyomásgyakorlás volt érzékelhető Magyarországra, hogy megfigyelői státusát változtassa állandó tagságra. (Érvként említették, hogy az akkor még nem NATO-tag Románia Magyarországnál sokkal aktívabban, teljes jogú tagként, a tervező törzsbe törzstiszt delegálásával és a szervezet részére katonai alakulat felajánlásával vett részt az együttműködésben.)¹⁵ Hazánk teljes jogú tagságára azonban a későbbiekben sem került sor. A szervezet 2009. június 30-án befejezte műveleti tevékenységét, majd felszámolásra került.

6. Ami a legnagyobb befolyást gyakorolta rám a dán biztonság- és védelempolitikai gondolkodásból és gyakorlatból

A fogadóországban a védelmi szférához és a biztonságpolitikához kapcsolódó témaköröket, eseményeket a helyi média és az internet figyelemmel kísérésével, valamint tudományos konferenciák, fórumok látogatásán keresztül is tanulmányoztam. Külszolgálatom három éve alatt megismertem a dán biztonság- és védelempolitikai gondolkodást, illetve gyakorlatot, a politikai konszenzuson alapuló haderőépítés módszerét, a haderő képességének folyamatos növelésére irányuló erőfeszítéseket. Jelen tanulmánynak ugyan nem célja ezeknek a kérdéseknek a részletes kibontása, de nem állhatom meg, hogy legalább jelzésszerűen ne utaljak azokra a területekre, amelyek a legmélyebb benyomást tették rám, és amelyek akár követendő példaként is szolgálhatnak. Vegyünk sorba néhányat.

6.1. Szövetségi elkötelezettség és képességfelajánlási reagálóképesség

Szeptember 11. után a dán kül- és belpolitika, valamint a közvélemény rendkívüli egységet és határozottságot mutatva ítélte el a terrorakciókat és nyilvánította ki szövetségi együttérzését és elkötelezettségét az Amerikai Egyesült Államok kormányzata és az amerikai nép iránt. Dánia mindig is első számú szövetségeseinek tekintette tengerentúli partnerét. Meggyőződése, hogy az ország és a kontinens biztonságát kizárólag az Amerikai Egyesült Államok által vezetett Észak-atlanti Szerződés Szervezete képes garantálni.¹⁶

¹⁵ A Románia által felajánlott tábori kórház felhasználására első alkalommal a SHIRBRIG etiopiai–eritreai konfliktusban történt alkalmazásakor került volna sor, de a román illetékesek a kórházat más együttműködési formába is felajánlották, így lekötöttsége miatt nem tudták rendelkezésre bocsátani.

¹⁶ A dánok az ENSZ vezető szerepének elismerése mellett azért is tulajdonítanak elsődleges szerepet a NATO-nak, mert az ország – az ún. csatlakozási kivételek (benne a védelmi kivétel) miatt – nem vesz részt az Európai Unió védelmi együttműködési rendszerében.

Ami a szeptember 11-ét követő dán védelmi reagálóképességet és képesség-felajánlásokat illeti, impozáns volt a helyszínről követni azokat az egyre robosztusabb dán hozzájárulási formákat, amelyekkel az ország és lakossága támogatta az Amerikai Egyesült Államok által vezetett terrorellenes koalíciót. Elsőként (a hírszerzési adatok és információk fokozottabb és célirányosabb megosztását követően) Dánia összekötő tiszteket küldött a terrorizmus elleni globális harcot irányító amerikai parancsnokságra, Tampába. Ezt követte a dán különleges erők különítményének Afganisztánba küldése. A különítmény az amerikai erőkkel együtt a legveszélyesebb kandahári térségben került alkalmazásra. Később Dánia C-130 típusú szállító repülőgépet, majd – Hollandiával és Norvégiával együtt – F-16 típusú repülőszázadot telepített Afganisztánba. Az afganisztáni helyzet konszolidálásában az ország csapatok küldésével is részt vett.¹⁷ Mindez annak volt köszönhető, hogy Dánia képességalapú haderőt épít, ezért rövid felkészülési időt követően a haderő legkülönbözőbb területeiről tudott harcoló komponenseket felajánlani a terrorellenes küzdelem első vonalába. Az ország példát mutatott abban is, hogy képes volt rövid időn belül reagálni a megváltozott globális biztonsági környezet új kihívásaira, és ennek megfelelően azonnal hozzákezdett haderejének további átalakításához is. A terrorizmus elleni harchoz felajánlott dán katonai képességek jelentős külpolitikai sikereket és elismerést hoztak az egyébként kis létszámú haderővel rendelkező országnak.

6.2. A védelmi egyezmények rendszere

Dániában a haderő fejlesztése, tevékenysége fő irányainak meghatározása négyéves időszakokra vonatkozó védelmi egyezmények (Defence Agreement)¹⁸ rendszerére épül. A dán parlament (Folketing) pártjai által konszenzussal elfogadott dokumentum kötelező érvényű a ciklusban működő valamennyi kormány számára, függetlenül attól, hogy kitölti-e mandátumát vagy sem. Így a közösen elfogadott irányelvek továbbvitele egy esetleges kormányváltás esetén is biztosított, önkényes, ad hoc változtatás a dokumentumban nem lehetséges. Ez kiszámíthatóságot, tervezhetőséget és előrelátást biztosít a haderő finanszírozásában és működtetésében.

A dokumentum kidolgozásának fő felelőse a védelmi minisztérium. Az új védelmi egyezmény előkészítése már a korábbi elfogadását követő évben kezdetét veszi. Tartalmát a kidolgozás során a védelmi miniszter folyamatosan egyeztet a parlamenti pártokkal (az ellenzéki oldalon lévőkkel is), és csak akkor viszi be szavazásra a parlament elé, ha nagy többségű elfogadása biztosított.¹⁹ Ha a pártokkal történő egyeztetés során bizonyos (általában kisebb jelentőségű) kérdésben mégsem sikerül megegyezni, az illető pártnak joga van az elfogadott dokumentumhoz különvéleményt csatolni. Erre azonban csak ritkán kerül sor, és ez a védelmi egyezmény elfogadását és életbelépését nem befolyásolja.

¹⁷ 2011. február 1-jén 738 dán katona szolgált Afganisztánban.

Facts and Figures, The Danish Armed Forces, February 2011, p. 23. Defence Command Denmark, Danneskiold Samsøes Alle 1, DK-1434 København K.

¹⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Danish_Defence; letöltés: 2013. 04. 02.

¹⁹ A politikai konszenzus elérésére azért is szükség van, mert a dán parlament politikai erőviszonyai rendszerint kiegyensúlyozottak (kisebbségi helyzetből, valamely párt külső támogatásával történő kormányzás is előfordul), ezért a fontosabb kérdések elfogadásához az ellenzéki pártok támogatása is szükséges.

A jelenleg érvényben lévő, a 2013–2017 közötti időszakra vonatkozó védelmi egyezményt a dán parlament – nagy többséggel – 2012. november 30-án fogadta el.²⁰

6.3. A védelmi egyezmények elvi alapját kidolgozó védelmi bizottságok (Defence Commission) összetétele, szerepe

Dánia – történelme során – több alkalommal kényszerült arra, hogy megváltozott hadászati helyzete, valamint a globális biztonsági környezet változása miatt felülvizsgálja az ország védelmével kapcsolatos addigi nézetrendszerét, megalkossa vagy módosítsa a haderő működésének törvényi hátterét, kidolgozza a dán fegyveres erők struktúrájával, alkalmazása fő irányjaival, működtetésével, szerepvállalásával, fenntartásával, kiképzésével és fejlesztésével kapcsolatos (az új biztonsági helyzethez alkalmazkodó) elveket. A mindenkori biztonsági környezet átfogó értékelésére, a haderő átalakításával kapcsolatos javaslatok, ajánlások kidolgozására Dániában életre hívták a széles politikai és társadalmi szakértői bázison alapuló védelmi bizottságokat. Az első ilyen szervezet 1866-ban történt megalakítása óta napjainkig nyolc alkalommal működött ilyen bizottság. A legutóbbi 2008-ban került összehívásra.

A 2008-ban megalakított bizottság 29 tagból állt.²¹ Elnökének Hans Hækkerup dán politikust nevezték ki, aki 1993. januártól 2000. decemberig az ország védelmi minisztere volt. A bizottság tagjait pártpolitikusok, kormányhivatalnokok, magas beosztású tábornokok és szakértők alkották. A dán parlamentben akkor helyet foglaló négy párt két-két szakértőt delegálhatott a bizottságba, de abban helyet kaptak például Grönland és a Feröer-szigetek önkormányzatainak képviselői, valamint Dánia NATO-hoz akkreditált nagykövete is.

A bizottság első ülését 2008. január 30-án tartotta, elkészült jelentését 2009. március 26-án nyújtotta be a parlamentnek. Működési ideje alatt 20 alkalommal ülésezett és négy tényfeltáró utazást tett az alábbi helyszínekre, illetve szervezetekhez: Nagy-Britannia, Amerikai Egyesült Államok, NATO, Európai Unió, Franciaország, Grönland, Afganisztán.

A bizottság 25 évre előre tekintve értékelte a biztonsági környezet változásait és tett ajánlásokat a 2010–2014 közötti védelmi egyezmény²² kidolgozásához. A bizottság jelentését széles politikai bázison, a résztvevők döntő többségének egyetértésével, néhány kisebb jelentőségű különvélemény megfogalmazása mellett fogadta el, megteremtve ezzel a védelmi egyezmény megalkotásához elengedhetetlenül szükséges politikai konszenzus kialakítását.

²⁰ <http://www.fmn.dk/eng/allabout/Documents/TheDanishDefenceAgreement2013-2017english-version.pdf>; letöltés: 2013. 04. 09.

²¹ <http://www.fmn.dk/eng/allabout/Pages/DefenceCommission2008.aspx>; letöltés: 2013. 04. 16.

²² <http://www.fmn.dk/nyheder/Documents/20090716 Samlede Forligstekst 2010-2014 inkl bilag-english.pdf>; letöltés: 2013. 04. 16.

6.4. A dán lakosság ragaszkodása a kötelező katonai szolgálat intézményéhez

Dánia 25 000 fős jól kiképzett és felszerelt, ütőképes haderőt tart fenn, amelynek 20%-át (4800–5000 főt) a kötelező katonai szolgálat alapján szolgálatot teljesítők adják.²³ A kötelező katonai szolgálat kifejezés azonban félrevezető, mivel a lakosság védelem iránt mutatott pozitív hozzáállása következtében már évek óta lényegesen több fiatal jelentkezik szolgálatra, mint amennyire igény van (a jelentkezők közül sorsolással szokták eldönteni, hogy ki kezdheti meg szolgálatát). Így az érvényben lévő törvény szerint ugyan kötelező, valójában azonban önkéntes jelentkezésen alapuló katonai szolgálatról beszélhetünk. Az utóbbi évek védelmi egyezményeinek elfogadása során eddig minden alkalommal felmerült a kötelező katonai szolgálat esetleges megszüntetésének kérdése, eltörlésére azonban ez ideig nem került sor.

A legutóbb elfogadott, a 2013–2017 közötti időszakra vonatkozó védelmi egyezmény is azt tartalmazza, hogy a kötelező katonai szolgálat intézménye 2020-ig fennmarad. A megőrzését támogatók általában három fő érvet említenek fenntartása mellett. Úgy vélik, hogy eltörlése esetén megszűnne a társadalom és a hadsereg tagjai között évtizedek óta fennálló harmonikus kapcsolat, a haderő elkülönülne, megszűnne a társadalmi ellenőrzés lehetősége. Fontos érvként említik azt is, hogy az ilyen szolgálatot teljesítők képezik a haderő hivatásos és szerződéses állományának fő utánpótlási bázisát, valamint válsághelyzet, terrortámadás vagy természeti katasztrófák esetén a leszerelt kiképzett tartalékosokból erősíthető meg a katasztrófavédelem és a rendőrség állománya. A fenti indokok miatt az ország főbb katonai helyőrségeiben évente megrendezik a Védelem Napját, ahol a 18. életévüket betöltött fiatalokkal megismertetik a kötelező katonai szolgálat törvényi előírásait és a szolgálat letöltésének lehetőségeit. Ezek a rendezvények fontos szerepet töltenek be a haderő személyi utánpótlásának folyamatos biztosításában.

Összegzés

Dániai katonadiplomáciai tapasztalataim összegzéseként megállapítható, hogy véderőattaséi működésem időszakában (2000 és 2003 között) a magyar–dán kétoldalú katonadiplomáciai kapcsolatok továbbra is kiegyensúlyozottak maradtak, ugyanakkor látványosan nem fejlődtek. Mivel a kétoldalú együttműködés fő tartalmát a felső szintű vezetői találkozók képezték volna, elmaradásuk, illetve a konzultációk NATO- és EU-rendezvényekkel történt összekapcsolása még a szerény célokat maga elé tűző kétoldalú együttműködési terv teljesítését is megnehezítették. A terv egyáltalán nem tartalmazott a dán haderő és a Magyar Honvédség közötti csapatszintű együttműködési formákat, közös gyakorlatokat, kiképzéseket és más jelentősebb katonai rendezvényeket. Hiányuk egy idő után formálissá tette az országaink közötti katonadiplomáciai együttműködést. Mindez ahhoz a felismeréshez vezetett,

²³ A kötelező katonai szolgálat minden 18. évét betöltött dán férfira vonatkozik, időtartama a szolgálat helyétől függően 4–12 hónap. A nők önként jelentkezhetnek szolgálatra.

hogy a meglévő kétoldalú katonadiplomáciai kapcsolatok szintjének fenntartásához hosszabb távon nincs szükség véderőátadás-hivatal helyszíni működtetésére, a jelentkező képviseleti feladatok áttasé áttakkreditálásával is megoldhatók. Információim szerint az azóta eltelt idő a döntéshozókat igazolta.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Nyomtatott források

- Baltic Defence Review No. 6 Volume 2001.
- Facts and Figures, The Danish Armed Forces, February 2011, Defence Command Denmark, Danneskiold Samsøes Alle 1, DK-1434 København K
- The Copenhagen Diplomatic List 2001. november, Royal Danish Ministry of Foreign Affairs, 2, Asiatic Plads, DK-1448 Copenhagen K, Denmark ISSN 0908-200X

Internetes források

- http://da.wikipedia.org/wiki/Hans_H%C3%A6kkerup
- http://en.wikipedia.org/wiki/Danish_Defence
- http://en.wikipedia.org/wiki/Hans_Hækkerup
- http://en.wikipedia.org/wiki/Jan_Trøjborg
- http://en.wikipedia.org/wiki/Søren_Gade
- http://en.wikipedia.org/wiki/Svend_Aage_Jensby
- http://en.wikipedia.org/wiki/Thule_Air_Base
- http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarország_honvédelmi_minisztereinek_listája
- <http://www.findthatpdf.com/search-46683383-hPDF/download-documents-20090716-samlede-forligstekst-2010-2014-inkl-bilag-english.pdf.htm>
- <http://www.fmn.dk/eng/allabout/Documents/TheDanishDefenceAgreement2013-2017english-version.pdf>
- <http://www.fmn.dk/eng/allabout/Pages/DefenceCommission2008.aspx>

Akkreditálás

A képen balról a második Szabó Zoltán ezredes.

Az Attasétestület tagjai, feleségeikkel

Thule

A kép 2003. február 20-án készült.

A helyiek másnapra várták, hogy fél év után ismét látható lesz a Nap a horizont felett.

Attaséként

BALI JÓZSEF NYÁ. VEZÉRŐRNAGY

TAPASZTALATAIM A KATONADIPLOMÁCIA IRÁNYÍTÁSÁBAN

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Megtisztelő a felkérés, hogy beszéljek a katonadiplomácia irányításával kapcsolatos tapasztalataimról. Előrebocsátom, hogy tapasztalataim már csak személyes emlékek. Az eseményeket, programokat, rendezvényeket követően természetesen készültek feljegyzések, jelentések, ahogy azt utasítások előírták, de azok ma már a levéltárban találhatóak, nem egy nyugdíjas számítógépén. Ezért csak legjobb emlékezetemre támaszkodhatok.

Engedjék meg, hogy emlékeim felidézését azzal kezdjem, hogyan kerültem kapcsolatba a katonadiplomáciával. Nos, 1999-ben az ENSZ Indiai–Pakisztáni missziójának vezetője voltam, és a karácsonyt idehaza töltöttem. Az alkalmat kihasználva egy nem hivatalos személyi beszélgetésre hívtak a Honvédelmi Minisztériumba. Felkértek arra, hogy vállaljam el a Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal (továbbiakban KFH) főigazgatói beosztást. Nem hiszem, hogy ilyen ajánlaton bárki sokat gondolkodott volna, én sem tettem. Azt kértem, hogy amikor az ENSZ újabb egy évre történő felkérése megérkezik, hiszen akkor már engem ezzel megkerestek, közöljék New Yorkkal, hogy a szerződés lejártát követően haza kell jönnöm. Így is történt. Hazaérkezésemet követően megtörtént a hivatalos személyi beszélgetés, a felajánlott főigazgatói beosztást elfogadtam, beosztásba helyezésemre az akkori főigazgató felső korhatár elérésével történő nyugdíjba vonulásakor került volna sor. El kell mondanom, hogy az alatt a mintegy fél év alatt, amit a felkészüléssel töltöttem, igen meggyőző benyomást tett rám mindaz, amit a KFH-nál láttam és tapasztaltam. Örömmel és várákozással tekintettem a kihívás elé.

Mielőtt kinevezésemre sor került volna, újabb személyi beszélgetésre hívtak. Az akkori védelempolitikai helyettes államtitkárt felmentették a beosztásából, és a miniszter arra kért, hogy azt a beosztást vállaljam el. Be kell vallanom, hogy az újonnan felajánlott beosztásban nem terveztem hosszú távra, hiszen az akkori kormány kevesebb mint hároméves működése során én már a negyedik személy voltam, aki ebbe a beosztásba kinevezésre került. Végül is így történt, hogy a KFH vezetése helyett csak a katonadiplomácia maradt az a terület, amelynek az irányításával kapcsolatos tapasztalataimról most szólni tudok.

Mondanivalóm a 2001. március 1-jétől 2010. június 7-ig terjedő időszakot fogja át. Lévéen saját tapasztalataimról fogok szólni, azokkal nem feltétlenül kell egyetérteni. A rendelkezésemre bocsátott időben a biztonságpolitikai környezet változásának és a védelmi költségvetés alakulásának a katonadiplomáciára gyakorolt

közvetett hatását próbálom vázolni, továbbá megítélni a releváns HM-utasításokban foglaltak érvényesülésének helyzetét. Az idő korlátozott volta miatt nézzék el nekem, hogy a beosztások és a szervezetek hivatalos, ám sokszor hosszadalmas megnevezése helyett a közismert rövidítéseiket használok.

A 2001. szeptember 11-ei tragikus események új szintre emelték a hatályos NATO Stratégiai Koncepció 24. pontjában még egyéb kockázatok között felsorolt terrorizmust. Akkoriban rengeteg biztonságpolitikai elemzés jelent meg a jövőt illetően. Az egyik elemzés címe például így hangzott: „*NATO goes out of area or goes irrelevant*”. A NATO érdemben 2002 májusában reagált, amikor is a külügyminiszterek reykjavíki ülésén úgy döntöttek, hogy a szövetséges erők az Észak-atlanti Szerződés 6. cikkében foglalt területen kívül is alkalmazhatóak lesznek. Részt vettem ezen az ülésen, és meg kell mondanom, nem sok vita előzte meg a döntést. Ismét nőtt az információigény, ami az ezt biztosító kapacitások, egyebek között a nemzetközi kapcsolatok bővítését, átalakítását követelte meg, az új képességekről nem is beszélve. A világ legtermészetesebb dolga lett volna, hogy a KFH számára is biztosították volna mindazokat a plusz erőforrásokat, amelyek a megnövekedett információigény kielégítéséhez szükségesek lettek volna. Eléggké el nem ítélni módon nem ez történt.

Aztán 2004. május 1-jétől – immáron az Európai Unió tagjaként – azzal szembesültünk, hogy ismét új témákban, új régiókról, újabb válságokról kellenének információk. Szerintem az nem volt és nem is lehet felelős kormányzati álláspont, hogy mindig csak azt figyeljük, mit mond, a példa kedvéért, Franciaország egy olyan afrikai országban kialakult válságról, amihez egyébként már csak gyarmattartó múltja miatt is különleges kapcsolatok fűzik, vagy mit mondanak az angolok, a spanyolok és mások hasonló esetekben. És vajon kik mozgatják az eseményeket a háttérben, a tagországok túlnyomó többségének kihagyásával?

Egy példával szeretném illusztrálni a helyzetet. Portugál EU-elnökség, 2007. II. félév, július eleje, Lisszabon, védelempolitikai igazgatók ülése. A francia védelempolitikai igazgató napirenden kívüli témában kért lehetőséget egy tájékoztatóra, amelynek a témája a csádi helyzet volt. A tájékoztató végén megkérdeztük az EU jelen lévő hivatalos képviselőit Brüsszel álláspontjáról. A válasz az volt, hogy a csádi helyzettel nem is foglalkoznak, nem csak a Katonai Törzs nem, más sem, Csád egyáltalán nem volt téma Brüsszelben. A nyári diplomáciai holszezont követően aztán szeptemberben sokunk meglepetésére az EU döntést hozott a csádi művelet megindításáról. Abszolút információs űrben voltunk. Fogalmunk sem volt, hogy mik történtek a július eleji tájékoztató és a szeptemberi döntés között.

Tapasztalatként tehát elsőként azt szeretném elmondani, hogy miközben nemzetközi kapcsolataink jelentősen változtak, tovább bővült az ország biztonságpolitikai horizontja, és ezzel jelentősen megnőtt információigénye, eközben a döntéshozókészítést szolgáló információszerzési kapacitásunk nemhogy növekedett volna, hanem – amint azt később hallani fogják – tovább csökkent.

A másik fontos tényező, amire fel akarom hívni a figyelmet, az a védelmi költségvetés alakulása. Noha a KFH a kormány irányítása alatt álló szervezet volt, azaz nem tartozott a HM alárendeltségébe, költségvetését viszont az állami

költségvetés XIII. fejezetében, a Honvédelmi Minisztériumnál tervezték. Tehát az, hogy a KFH mennyiből gazdálkodhatott, az a védelmi tervezési folyamat eredményeként kialakuló költségvetési tervtől függött. Sajnos, vezetői tevékenységem során soha nem sikerült elérni, hogy növeljék a KFH költségvetését. A főigazgató urakkal mindig csak ketten voltunk, akik ezt az utolsó pillanatig szorgalmaztuk, másoktól ebben semmilyen támogatást nem kaptunk.

Az előbb említett két tényező, azaz a megváltozott és egyúttal megnövekedett információigény, illetve a költségvetés alakulása voltak azok a tényezők, amelyek szerintem meghatározó befolyást gyakoroltak katonadiplomáciai rendszerünk átalakítására. A Zsigmond Király Főiskolán közel öt éve tartott konferencián már összefoglaltam azt a folyamatot, amellyel az átalakítást jellemezni lehet az új évezred első évtizedében. Az előadásom szerkesztett változata 2009-ben megjelent a Felderítők Társasága Egyesület kiadványában, abból fogok majd néhány számszerű adatot említeni.

Előre kell bocsátanom, hogy a korábban említett tényezők nem magyar sajátosságok voltak. Őszintén be kell vallanom, hogy amikor a belgák hozzáláttak európai szövetségeseik fővárosaiban attaséhivatalaik bezárásához, nehezen éltük meg, hogy budapesti képviselőtünket is felszámolták. Aztán bizony hozzáláttunk mi is, már csak a kényszerűség okán is. A KFH-val együttműködésben több alkalommal is javaslatokat dolgoztunk ki a katonadiplomáciai rendszer átalakítására. A miniszterek olyannyira egyetértettek javaslatainkkal, hogy el is rendelték a munkát az új hivatalok felállítására, ám pluszforrás biztosítása helyett elrendelték a források előteremtését „kevésbé fontos” attaséhivatalok bezárása révén. Nagyon gondos mérlegelés és a Külügyminisztériummal történt alapos egyeztetés előzte meg, hogy melyik hivatal működtetését szüntessük be, vagy csökkentjük a létszámot az új hivatalok indításához szükséges források előteremtéséhez és néhány attasénk új fővárosokba történő átkreditalásához. Korlát új attaséhivatal felállításával kapcsolatban csak Afrikában jelentkezett, nem működtek nagykövetségeink Afrika azon részein, ahol az EU elkötelezte magát valamilyen formában a válságkezelésben. Így kénytelenek voltunk az első attaséhivatalt Algériában felállítani. Természetesen az információ megszerzése önmagában is fontos volt, de ez nem volt elégséges feltétel. Ki kellett egészíteni a szükséges elemző-értékelő kapacitást is, de ez nem a mai konferencia témája.

Nos, 2008-ig, a megelőző öt év alatt bezártunk 11 attaséhivatalt, ennek következtében összesen 23 attaséhivatali beosztást töröltünk, továbbá nem töltöttünk fel nyolc attaséhelyettesi beosztást és négy gyakornoki helyet. Nem gondolhatja senki komolyan, hogy e lépések eredményeként nem csökkent információszerezési képességünk, illetve képviselői tevékenységünk eredményessége. Nyitottunk viszont új attaséhivatalokat Indiában, Pakisztánban, Albániában és amint azt már említettem, Algériában; mindegyiket egy-egy fővel. E változások eredményeként összességében 24 ország fővárosában rendelkezünk attaséhivatallal, további 14 fővárosban pedig átkreditalás révén voltunk jelen, illetve hazai bázisról két regionális attasénk hét országban volt akkreditalva. A feladatokat összesen 32 fő látta el.¹

¹ BALI József: Katonadiplomáciai tevékenységünk a jelenben. Fejezetek az önálló magyar katonai felderítés és hírszerzés történetéből 1918–2008. Felderítők Társasága Közhasznú Egyesület, Budapest, 2009. p. 95. Nem szó szerinti idézetek.

A következő néhány percben szólni szeretnék a releváns HM-utasításokban foglaltakkal kapcsolatos tapasztalatokról. Kinevezésemet követően előbb 2002-ben, majd 2007-ben kerültek kidolgozásra és kiadásra azok a HM-utasítások, amelyek részletesen szabályozták a véderő-, katonai és légügyi attaséhivatalok irányítását, vezetését, ellenőrzését és a kapcsolattartást a katonai attasékkal.

A HM-utasítások a helyettes államtitkárt/szakállamtitkárt és a főigazgatót szoros együttműködésre kötelezték. A KFH főigazgatóival kialakított kapcsolatokra, és annak a közös munkára gyakorolt hatására vonatkozó tapasztalataim abszolút pozitívak. Morber tábornok úrral közel hat, míg Madarász tábornok úrral mintegy három és fél évig dolgoztunk közösen a katonadiplomáciai rendszer minél hatékonyabb működtetése érdekében. Kapcsolataink nem csak szakmaiak, hanem barátiak is voltak, megbíztunk egymásban, nagyon hasonlóan láttuk a helyzetet és a tennivalókat. Öröm és megtiszteltetés volt számomra, hogy velük dolgozhattam. És természetesen bíztam a KFH állományának magas fokú felkészültségében és elkötelezettségében csakúgy, mint saját munkatársaimban.

Nagyon fontosnak tartottam a HM Nemzetközi Együttműködési Főosztály (továbbiakban HM NEF) szerepét. Minden esetben arra törekedtem, hogy a főosztályvezető erős katonadiplomáciai tapasztalatokkal rendelkezzen, és az osztályokhoz is igyekeztem hasonló munkatársakat keresni. A teljesség igénye nélkül olyan kiemelkedő teljesítményt nyújtó főosztályvezetőim voltak, mint Száraz vagy Gyenes tábornok urak. Meghatározó szerepük volt a tervezésben, az attaséfelkészítések KFH-val együttműködésben történő előkészítésében és az irányítási feladatok végzésében.

Az attaséjelöltekre vonatkozó javaslatok előkészítése és a minisztereknek történő felterjesztése évente ismétlődő tevékenység volt. Természetesen mindig voltak olyanok, akik megkerestek és elővezették javaslataikat új attaséjelöltek személyére, legtöbbször a konkrét fővárost is megnevezve. Ha valaki azt hiszi, hogy ilyen esetekben mindenkit vissza kellett utasítani, az szerintem téved. A javaslatok előkészítésébe ez is belefért. Olyan jelölt viszont sohasem került a főigazgató és a szakállamtitkár együttes javaslatai közé, akinek a felkészültsége ne biztosította volna az attaséfeladatok megkívánt színvonalon történő végrehajtását, és ne bírta volna a mindenkori vezérkarfőnök egyetértését. Egyszer fordult elő a közel 10 év alatt, hogy a felterjesztett javaslatok közül egy személyt a miniszter nem nevezett ki, és itt sem a felterjesztett személlyel volt a gond. A miniszter hatáskörével élve mást nevezett ki, akivel – és ezt őszintén mondom – sem a KFH főigazgatója, sem én nem értettünk egyet, és ezt jelentettük is a miniszternek, amikor referáltuk a kinevezésekre vonatkozó felterjesztésünket. A miniszter döntését azonban végrehajtottuk.

Az attasék rendfokozatával kapcsolatban meg kell említenem, hogy egy miniszteri döntéssel minden attaséi beosztáshoz alezredesi rendfokozatot rendszeresítettek az állománytáblában, annak ellenére, hogy azt a döntés előkészítése során a KFH főigazgatójával együtt elleneztük. Látszólag logikus döntés volt, hiszen mindenki ugyanazt a feladatot végezte. A gyakorlat azonban más. Tudomásul kellett volna venni, hogy voltak fővárosok, biztosan ma is vannak, ahol igenis számít, hogy a küldő ország attaséja milyen rendfokozatot visel.

A gyakorlat bizonyította, hogy egy ezredest, de különösen tábornokot egészen másként kezeltek az adott fogadóországban, mint az alezredest. Az ilyen fogadóország egyenesen sértésnek, fontossága leértékelésének vette az alacsony attaséi rendfokozatot. Természetesen csak egy-két fővárosról volt szó. Megjegyzem, amikor az előbb említett miniszteri döntés megszületett, egy-két évet szolgált attasékat kellett hazahívni, majd újakat felkészíteni és kiküldeni.

Nagyon fontosnak tartottam az attaséjelöltek felkészítését, ezért magam is minden esetben szerepet vállaltam abban. Nagyon színvonalasra sikerültek és érdemiek voltak az éves attaséértekezletek. A témában abszolút kompetens, magas kormányzati és más hivatali betöltő személyektől kaphatták meg attaséink a legfontosabb útmutatókat. Külön időt szenteltem arra is, hogy a katonai attasék számára a kiutazásuk előtt az aktuális teendőkre személyesen is ráirányítsam a figyelmet. Sőt, amikor kiutazó új vagy éppen szabadságon itthon tartózkodó nagykövetek jöttek hozzám konzultációra, mindig külön kitértem a katonai attaséhivatal működésére, az attasékkal való kapcsolattartásra, különösen akkor, ha az illető személynek ez volt az első nagyköveti megbízatása. Kis mértékben talán ez is hozzájárult ahhoz, hogy harmonikus volt a kapcsolat a nagykövetek, a nagykövetségek állománya és az attasék között. Talán egy esetet tudnék említeni, amikor a nagykövet és az attasé kapcsolata, finoman szólva, nem volt a legjobbnak mondható. Ez esetben is bizony állíthatom, hogy a hiba nem a mi „készülékünkben”, azaz nem az attaséban volt.

Ami a katonai attasék közvetlen utasítására vonatkozó jogosítványokat illeti, hát néha adódtak kellemetlenségek. Igazából az attasék voltak kellemetlen helyzetben, amikor olyan HM-vezetők is megkeresték őket feladattal, akik erre nem voltak feljogosítva. Személyfüggő volt, hogy ezt ki hogyan kezelte. A legnagyobb gond igazából nem is az volt, hogy a hatályos utasítás ellenére felvették a kapcsolatot az attasékkal, hanem az, hogy kimaradtak az információáramlásból azok, akik hivatalból a nemzetközi kapcsolatok napi feladatait végezték. Még szerencse, hogy az ilyen esetek nem jártak komoly következményekkel, de azért a külföldi partnerekben értetlenséget keltettek.

Néhány szót szeretnék szólni az attaséhivatalok ellenőrzéséről. Szerintem a magyar bürokrácia borzalmas, túlszabályozott, rendkívül sokrétű biztosítékokat épít be a szabályozásba, és ehhez megfelelő apparátust is kiépít, ami jelentős mértékben pazarolja az egyébként sokkal fontosabb dolgokra szükséges erőforrásokat. Legtöbb attaséhivatalban egy fő szolgált, és ahelyett, hogy a rendszer engedte volna, hogy az attasé a legfontosabb szakmai feladataival foglalkozzon, ideje jelentős részét nem szakmai adminisztrációs feladatokra volt kénytelen pazarolni. Az előírásoknak való megfelelést pedig az államháztartási belső ellenőrzés keretében a HM Központi Ellenőrzési és Hatósági Hivatal ellenőrizte is.

No de hogyan? A NATO jó néhány tagországa – legalábbis egy korábbi főtitkár szerint – a védelmi költségvetéssel kapcsolatos adatokat minél jobb színben feltüntetendő, feltalálta a „kreatív könyvelést”. Mi, magyarok, erre még rátettünk egy lapáttal, feltaláltuk a „kreatív kockázatelemzést” is. Az éves ellenőrzési terv kidolgozása ugyanis kockázatelemzéssel kezdődött, és mit ad Isten, Washington,

London, Párizs, Róma és hasonlóan vonzó fővárosok attaséhivatalai szinte minden évben a legkockázatosabb helynek bizonyultak. Így történhetett például, hogy Gyenes Pista barátom egyetlen washingtoni külszolgálati alatt két HM szintű ellenőrzést is kapott. Ezekre a „kockázatos” helyekre természetesen tábornok vezette bizottság utazott ki minimum három napra. A dolgok folyását helyes mederbe terelendő, muszáj volt lépéseket tenni.

A következő egy-két percben a budapesti attaséhivatalokkal, akkreditált attasékkal való kapcsolattartásról szólok, hiszen ennek irányítása is a feladataim közé tartozott. A Budapesti Attasétestület keretében 2009 elején 36 ország 38 attaséjával működtünk együtt. Ebből 18 budapesti állomáshelyű volt, a többi pedig más fővárosokból volt átkkreditálva.

A HM NEF jól kézben tartotta a kapcsolatokat, az éves attaséprogramok jól szolgálták azt a célt, hogy képet adjunk a Magyar Honvédség helyzetéről, és lehetőséget nyújtsunk az attaséknak testületként is ismerkedni Magyarországgal és egymással. Sok program rutinszerűen ismétlődött, érthető okok miatt, de jól szolgálták a kitűzött célt.

A Budapesten akkreditálásra kijelölt – budapesti, illetve külföldi állomáshelyű – külföldi attasék működési engedélyének megadásával kapcsolatos ügyintézés során a KFH-t kellett felkérnem, hogy 30 napon belül – természetesen más nemzetbiztonsági szolgálatokkal egyeztetve – foglaljon állást. Soha, semmilyen fennakadás vagy probléma ezen a területen nem volt, mindig időben választ kaptam, az akkreditálás miattunk nem csúszott.

Rutinszerű volt az attasék bemutatkozó látogatásának előkészítése a HM vezetőinél, a HM NEF e téren is jól végezte dolgát. A nálam bemutatkozó attasék látogatását nem letudni akartam; mindig törekedtem és időt szántam arra, hogy bemutassam azokat az összefüggéseket, amelyek segítettek jobban eligazodni a Magyar Honvédség helyzetének megítélésében, törekvéseink megértésében. Mivel sohasem volt kenyerem a mellébeszélés, ezért mindig kendőzetlenül szóltam a realitásokról és nehézségeinkről.

A budapesti attasék legtöbbször mindvégig az előírt működési rendhez tartotta magát, de mindig akadtak páran, akik munkájuk során igyekeztek megkerülni a hivatalos utat, és emiatt bizony akadtak problémák az információs láncban. Nagyon jó oka van annak, hogy az attasénak elsőként a HM NEF-hez kellett fordulnia, ha valakitől találkozót kért. Ennek tudatában is egy-két attasé számára, kivételes esetre, biztosítottam a velem történő közvetlen kapcsolatfelvétel lehetőségét. Az érintettek, becsületükre legyen mondva, nem éltek vissza a lehetőséggel, tényleg csak akkor kerestek, amikor azt igazán szükségesnek tartották. Ilyen volt, csak a példa kedvéért, az iraki műveleti részvételünk tervezése, vagy amikor a „Szabad Iraki Erők” kiképzésének előkészítése vagy végrehajtása során felmerült valami azonnali intézkedést igénylő dolog, vagy azonnali átrepülési/leszállási engedélyek kellettek, és más hasonló. De ilyenkor is azonnal tájékoztattam a HM NEF főosztályvezetőjét és szabtam neki feladatokat. Én meg mentem tovább, ha kellett.

Végül két apró, de zavaró momentumot szeretnék említeni. A magyar és az olasz vezérkarok közötti szorosabb kapcsolattartás érdekében a felek összekötő tisztet küldtek egymás vezérkaraihoz. Főleg a kezdetekben alakult ki zavar a rendszerben, amikor az összekötő tisztek az attasék hatáskörébe tartozó területekre tévedtek. A másik esetben pedig a Budapesten működő Amerikai Védelmi Együttműködési Iroda, illetve az attaséhivatal kompetenciáit keverték a HM egyes munkatársai. Azért a dolgok végül itt is kiegyenestek.

Összességében tehát azt tudom mondani, hogy a kialakított rendszer a szabályozóknak megfelelően jól működött, de a rendszer kimenő teljesítménye megítélésem szerint nem mindig tudta biztosítani azt az információt, amely a legfontosabb történések alaposabb megismeréséhez és jobban megalapozott döntésekhez szükséges lett volna. A katonadiplomáciai rendszer kapacitását az információigénnyel szemben az elégtelen források határozták meg. Úgy tűnik azonban, hogy ez a helyzet az eddigi kormányoknak így is megfelelt.

Az előbb említett kritika mellett azonban azt is el kell mondanom, hogy szerintem a katonadiplomáciai rendszerünk kihasználtsága a meglévő kapacitások mellett is lehetett volna jobb, amennyiben a HM és az MH különböző szintű vezetői jobban képesek lettek volna a rendszer lehetőségeit illetően, ha tudták volna, hogyan kell használni azt. Csak az igényeket kellett volna tudni megfogalmazni. Tehát, végül is úgy fogalmaznék, hogy a katonadiplomáciai rendszerben egyszerre volt megtalálható bizonyos irányultságú kapacitáshiány, más területeken pedig ki nem használt kapacitás. Mindent egybevetve, ma is az a véleményem, hogy a katonadiplomáciai rendszer a védelmi szféra legjobban működő területei közé tartozott, és minden közreműködőt köszönet és elismerés illet a szolgálataiért.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A nyáron akadt a kezembe Barcza György Diplomataemlékeim I–II. című könyve. Barcza György 1938-tól Magyarország londoni követe volt egészen 1941. április 7-ig, amikor is a diplomáciai kapcsolatok a két ország között megszakadtak. Hiteles adatok szerint Barcza Györgyöt igaz barátság fűzte Teleki Pál miniszterelnökhöz, akitől több alkalommal is négyszemközt találkozón kapott instrukciókat, mert nem bízott saját külügyminiszterében sem. Nos, érdekfeszítő volt olvasni mindazt, amit Barcza György leírt londoni éveiről, amiről a külső szemlélő nem tudhatott semmit. E könyv olvasása kapcsán csak üdvözölni tudom a Felderítő Társasága Egyesület azon törekvését, hogy szorgalmazza a katonadiplomáciai témájú visszaemlékezések és tanulmányok megírását. Dr. Rác Lajos nyá. ezds. úr pekingi tapasztalatait már volt szerencsém olvasni.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Még egyszer köszönöm a lehetőséget, hogy megoszthattam Önökkel tapasztalataimat és köszönöm az Önök megtisztelő figyelmét.

SIKLÓSI PÉTER

**A MAGYAR KATONADIPLOMÁCIA
IRÁNYÍTÁSÁNAK JELENLEGI
HELYZETE**

AZ ELŐADÁS FELÉPÍTÉSE

- 1. A JELENLEGI KATONADIPLOMÁCIAI
KÜLKÉPVISELETI RENDSZER (IRÁNYÍTÁS)**
- 2. ELŐZMÉNYEK, A VÁLTOZÁSOKAT
ELŐIDÉZŐ TÉNYEZŐK**
- 3. AZ 53/2007. HM-UTASÍTÁS**
- 4. KITEKINTÉS A JÖVŐT ILLETŐEN**

A JELENLEGI KATONADIPLOMÁCIAI KÉPVISELETI RENDSZER

- 1. BUDAPESTI KATONAIATTASÉ-TESTÜLET –
BUDAPEST MILITARY ATTACHE CORPS
(BMAC)**
- 2. MAGYAR KATONADIPLOMÁCIAI
KÜLKÉPVISELETI RENDSZER**

BMAC

Magyarországra jelenleg **34 országból**
34 katonai attasé került akkreditálásra
– további 4 (cseh, nigériai, olasz, pakisztáni)
már jelezte ezirányú szándékát.

Budapesti állomáshellyel 13 ország
(15 attaséval) működtet hivatalt.

BUDAPESTI ÁLLOMÁSHELYŰ ATTASÉK

Amerikai Egyesült Államok (2 fő)	Spanyolország
Kína	Svédország
Lengyelország	Szerbia
Líbia	Szlovákia
Németország	Törökország
Oroszország	Ukrajna (2 fő)
Románia	

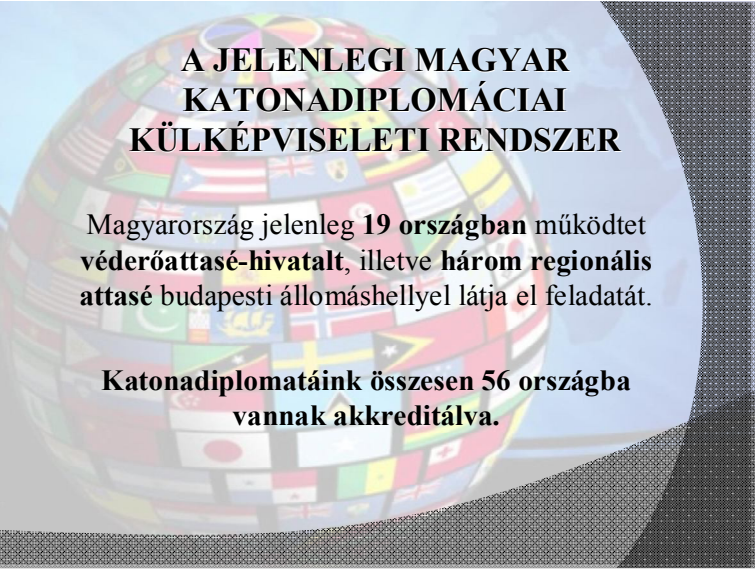
KÜLFÖLDI ÁLLOMÁSHELYŰ (BUDAPESTRE AKKREDITÁLT) KATONAI ATTASÉK (ÁLLOMÁSHELY)

Ausztria (Bécs)	Izrael (Varsó)
Bulgária (Bécs)	Kanada (Belgrád)
Csehország (Pozsony)	Koreai Köztársaság (Bern)
Egyiptom (Bukarest)	Litvánia (Varsó)
Finnország (Berlin)	Montenegró (Ljubljana)
Franciaország (Bécs)	Nagy-Britannia (Bécs)
Görögország (Bukarest)	Nigéria (Moszkva)
Georgia (Prága)	Norvégia (Varsó)
Hollandia (Bécs)	Olaszország – 2 fő (Bécs)
India (Prága)	Pakisztán (Ankara)
Irán (Zágráb)	

A BMAC FELÜGYELETE

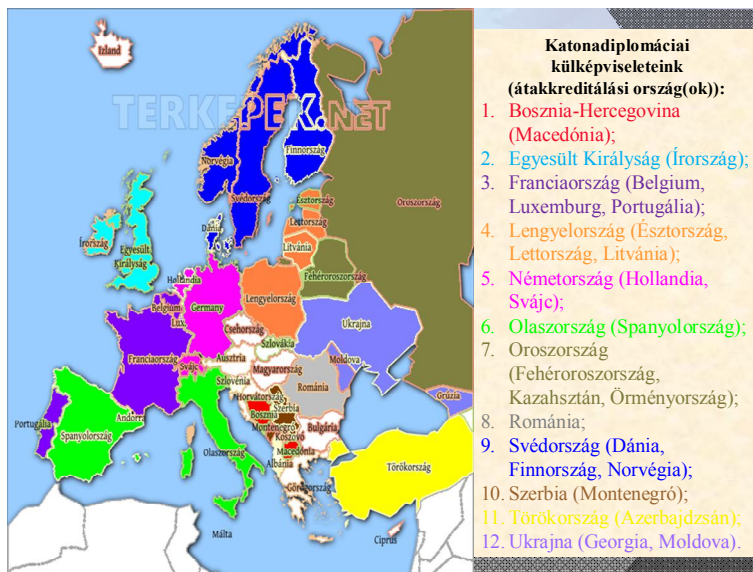
A jelenleg hatályos 53/2007. HM-utasítás alapján a Magyarországra akkreditált véderő-, katonai és légügyi attasék a Honvédelmi Minisztériumhoz (miniszterhez) vannak akkreditálva, **felügyeletüket, illetve a velük való kapcsolattartást a HM VPVTHÁT a HM NEF főosztályvezetője útján gyakorolja.**

A JELENLEGI MAGYAR KATONADIPLOMÁCIAI KÜLKÉPVISELETI RENDSZER

Magyarország jelenleg **19 országban** működtet **véderőattasé-hivatalt**, illetve **három regionális attasé** budapesti állomáshellyel látja el feladatát.

Katonadiplomataink összesen 56 országba vannak akkreditálva.

REGIONÁLIS ATTASÉK

DÉLI REGIONÁLIS ATTASÉ

(Bulgária, Ciprus, Görögország)

KÖZÉP-EURÓPAI REGIONÁLIS ATTASÉ

(Ausztria, Csehország, Szlovákia)

NYUGAT-BALKÁNI REGIONÁLIS ATTASÉ

(Albánia, Horvátország, Szlovénia)

IRÁNYÍTÁSI RENDSZER

Az attaséhivatalokat a **honvédelmi miniszter – a HM VPVTHÁT és a KNBSZ főigazgatója útján – irányítja és felügyeli.**

Az attaséhivatalok **katonadiplomáciai tevékenységének, a kétoldalú kapcsolattartás általános és aktuális feladatainak meghatározása, e feladatok végrehajtásának irányítása, továbbá a végrehajtásban együttműködő szervek tevékenységének koordinálása – a HM NEF útján – a HM VPVTHÁT feladata.**

ELŐZMÉNYEK, A VÁLTOZÁSOKAT ELŐIDÉZŐ TÉNYEZŐK

2012-ben, az attaséhivatali rendszert felülvizsgálva kezdtük meg a katonadiplomáciai külképviseleti rendszerünk átalakítását, megcélozva ezzel egy igényeinkhez, érdekeinkhez, illetve lehetőségeinkhez hatékonyabban illeszkedő struktúra kialakítását.

AZ ÁTALAKÍTÁS ELSŐ ÜTEME

2012. szeptember elsejétől négy véderőattasé-hivatal működtetését (Athén, Bécs, Nairobi, Tirana), valamint a moszkvai attaséhelyettesi beosztást tartósan szüneteltetjük.

Ezzel párhuzamosan a regionális attaséhivatalok struktúráját az alábbiak szerint alakítottuk át:

KRAT	DRAT	ÉRAT
Ausztria, Csehország, Szlovákia, Szlovénia	Albánia, Bulgária, Ciprus, Görögország	megszűnt (2012. június elsejétől)

ÚJ AKKREDITÁLÁSOK AZ ELSŐ ÜTEMBEN

Attasé állomáshelye	Átakkreditálás helye
Algír	Tunézia (Tunisz)
Ankara	Azerbajdzsán (Baku)
Kairó	Líbia (Tripoli)
Moszkva	Kazahsztán (Asztana)
Peking	Mongólia (Ulánbátor)
Stockholm	Dánia (Koppenhága)
Berlin	Hollandia (Hága)
	Svájc (Bern)
Szarajevó	Macedónia (Szkopje)
Újdelhi	Banglades (Dacca)

MÁSODIK ÜTEM

A regionális attaséhivatali rendszert 2013. szeptember elsejétől ismételten átalakítottuk.

Létrehoztuk a Nyugat-balkáni Regionális Attaséhivatalt (NYUBRAT) – ezzel párhuzamosan a zágrábi attaséhivatal működését tartósan szüneteltetjük.

Ezzel a lépéssel a három regionális attaséhivatal három-három országban tevékenykedik, így a terhelés egyenletesebben oszlik el.

KRAT	DRAT
Ausztria, Csehország, Szlovákia, Szlovénia	Albánia, Bulgária, Ciprus, Görögország

KRAT	NYUBRAT	DRAT
Ausztria, Csehország, Szlovákia	Albánia, Horvátország, Szlovénia	Bulgária, Ciprus, Görögország

HARMADIK ÜTEM

A stockholmi attaséhivatal állományának ideiglenes bővítése

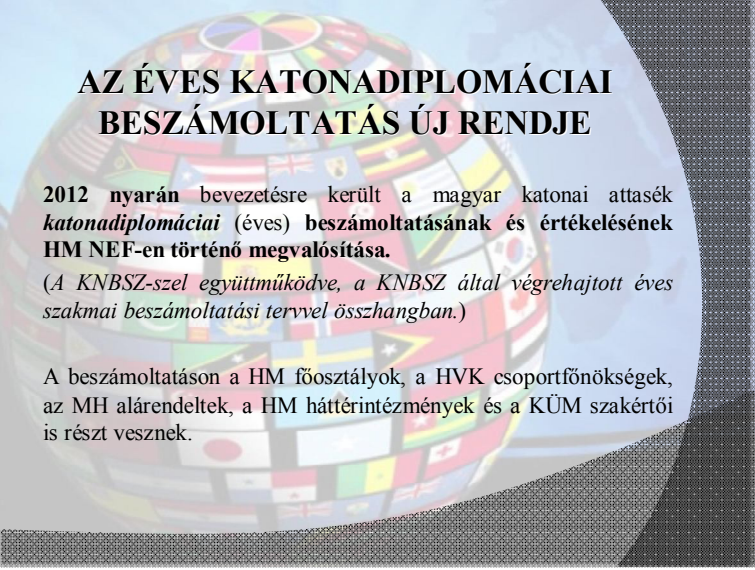
Ok: a balti államok légtérvédelmében való aktív részvétel.

Elgondolás:

- 2015. szeptember elsejétől a stockholmi véderőattasé előzetes átakkreditálása (ideiglenesen) – légügyi attaséként látná el feladatát a balti országokban;
- 1 év időtartamra attaséhelyettes kihelyezésére kerülne sor 6 hónappal a feladat megkezdése előtt (6 hónap + 4 hónap + 2 hónap);
- javaslatunk szerint a 2014 nyarán váltásra kerülő varsói véderő-, katonai és légügyi attasé továbbra is átakkreditálásra kerül a balti államokba.

A megújított 53/2007. HM-utasítás a véderő-, katonai és légügyi attaséhivatalok irányításáról, vezetéséről és ellenőrzéséről, valamint a katonai attasékkal való kapcsolattartásról

- ⊙ szándékaink szerint még az idén hatályba lép;
- ⊙ a módosítás oka:
 - a szervezeti változások átvezetése;
 - a cél egy olyan utasítás kialakítása, amely a lehető legjobban szolgálja az attasék kiválasztását, felkészítését, munkájuk irányítását, valamint beszámoltatásukat és értékelésüket.

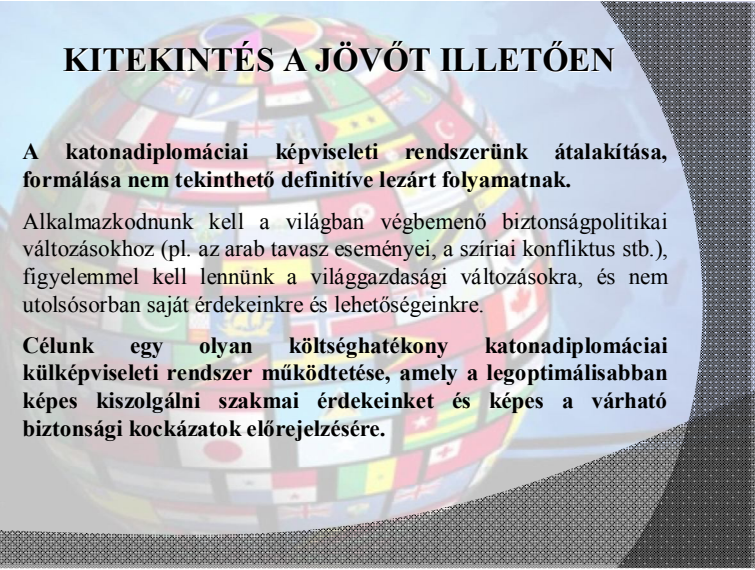

AZ ÉVES KATONADIPLOMÁCIAI BESZÁMOLTATÁS ÚJ RENDJE

2012 nyarán bevezetésre került a magyar katonai attasék **katonadiplomáciai** (éves) **beszámoltatásának és értékelésének** HM NEF-en történő megvalósítása.

(A KNBSZ-szel együttműködve, a KNBSZ által végrehajtott éves szakmai beszámoltatási tervvel összhangban.)

A beszámoltatáson a HM főosztályok, a HVK csoportfőnökségek, az MH alárendeltek, a HM háttérintézmények és a KÜM szakértői is részt vesznek.

KITEKINTÉS A JÖVŐT ILLETŐEN

A katonadiplomáciai képviseleti rendszerünk átalakítása, formálása nem tekinthető definitíve lezárt folyamatnak.

Alkalmazkodnunk kell a világban végbemenő biztonságpolitikai változásokhoz (pl. az arab tavasz eseményei, a szíriai konfliktus stb.), figyelemmel kell lennünk a világgazdasági változásokra, és nem utolsósorban saját érdekeinkre és lehetőségeinkre.

Célunk egy olyan költséghatékony katonadiplomáciai külképviseleti rendszer működtetése, amely a leghatékosabban képes kiszolgálni szakmai érdekeinket és képes a várható biztonsági kockázatok előrejelzésére.

A konferencia pillanatai

DR. BÉRES JÁNOS DANDÁRTÁBORNOK

**A KNBSZ SZEREPE
A KATONADIPLOMÁCIAI
TEVÉKENYSÉG IRÁNYÍTÁSÁBAN**

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

**A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
helye, szerepe a katonadiplomácia
irányításában**

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Jogi háttér

Attaséhivatalok létesítése, katonadiplomáciai rendszer

Aktuális helyzet

Attasék kiválasztása, felkészítése

Attaséhivatalok működtetése

Feladatok és jelentések

Ellenőrzés és beszámoltatás

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Nemzetközi jogi háttér

Diplomáciai tevékenységre az 1961. április 18-án Bécsben aláírt, diplomáciai kapcsolatokról szóló nemzetközi szerződés biztosít lehetőséget.

A diplomáciai képviselet feladatköre:

1. Képviseli a küldő államot a fogadóállamban.
2. Védelmezi a fogadóállamban a küldő államot és állampolgárait.
3. Tárgyal a fogadóállam kormányával.
4. Előmozdítja a baráti kapcsolatokat a küldő és a fogadóállam között.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Nemzetközi jogi háttér

5. „Tájékozódik minden megengedett módon a fogadóállamban lévő viszonyokról és folyamatokról, és ezekről jelentéseket tesz a küldő állam kormányának.”

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Jogi háttér

A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat (a továbbiakban: KNBSZ) a katonadiplomácia irányításában a nemzetbiztonsági szolgálatról szóló 1995-ös CXXV. számú törvény és az 53/2007. (HK 12.), „a véderő-, katonai és légügyi attaséhivatalok irányításáról, vezetéséről és ellenőrzéséről, valamint a katonai attasékkal való kapcsolattartásról” szóló HM-utasítás alapján vesz részt.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Attaséhivatalok létesítése, működésének szüneteltetése és megszüntetése

A HM védelempolitikáért és védelmi tervezésért felelős helyettes államtitkár (a továbbiakban: HM VPVTHÁT) és a KNBSZ főigazgatója együttes javaslatára, a külügyminiszterrel egyetértésben, a honvédelmi miniszter rendeli el.

Az attaséhivatalok a magyar nagykövetségek keretein belül működnek, a mindenkorai nagykövet politikai irányítása mellett, nagyfokú önállóságban és önálló finanszírozási keretek között.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

A katonadiplomáciai kiépítésének szempontjai

- Szövetségi rendszer;
- Magyarország biztonsági és katonapolitikai érdekei;
- magyar nemzetközi szerepvállalás helye és ideje;
- magyar haditechnikai és hadigazdasági érdekek;
- az adott ország világ- és katonapolitikai súlya;
- válságkörzetek;
- (katona)diplomáciai paritás;
- gazdasági megfontolások.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

London
• Dublin

Gulyás József ezds.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Párizs

- Brüsszel
- Luxemburg
- Lisszabon

Dr. Szarka Gábor ezds.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Berlin

- Hága
- Bern

Koronczai Géza ezds.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Róma

- Madrid

Juhász Dezső alez.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Stockholm

- Oslo
- Helsinki
- Koppenhága

Kilián Nándor ddtbk.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Varsó

- Tallinn
- Riga
- Vilnius

Szilágyi Szabolcs ezds.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Szarajevó

- Szkopje

Danyi Sándor alez.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Belgrád
• Podgorica

Hajgató Zsolt ezds.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Bukarest

Both Ferenc ezds.

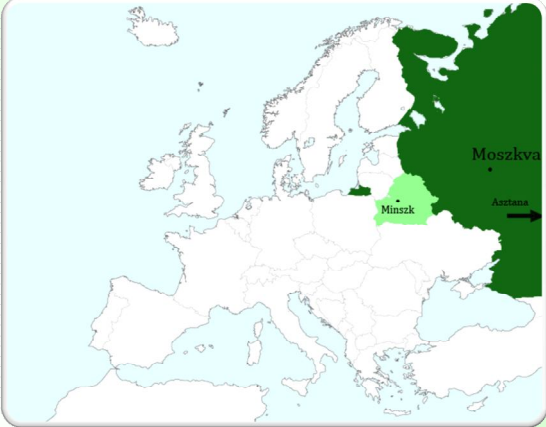

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Moszkva

- Minszk
- Asztana

Varga László ddtbk.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Kijev

- Kisinyov
- Tbiliszi

Tóth István ezds.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Bérés János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Ankara

- Baku

Sallai Zoltán alez.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Bérés János dandártábornok
főigazgató-helyettes

**Közép-európai
Regionális Attasé**

- Prága
- Pozsony
- Bécs

Hajnik László ezds.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

**Dél-európai
Regionális Attasé**

- Szófia
- Athén
- Nicosia

Kóka Zoltán alez.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

**Nyugat-balkáni
Regionális Attasé**

- Ljubljana
- Zágráb
- Tirana

Gombos Andrea alez.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Európai országokban működő attaséhivatalok
és az átakkreditálásokkal lefedett országok

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Peking
• Ulánbátor
• Szöul

Kisvári Tamás alez.

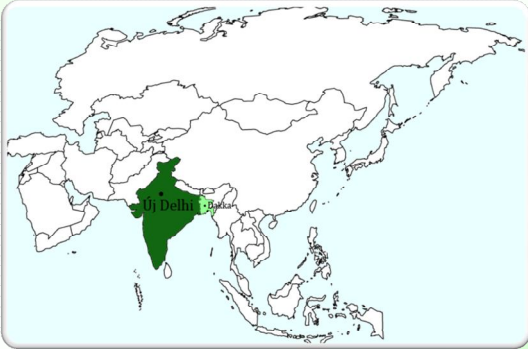
Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Új Delhi
• Dakka

Tóth Ferenc alez.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Iszlámábád
• Kabul

Müller Zsolt alez.

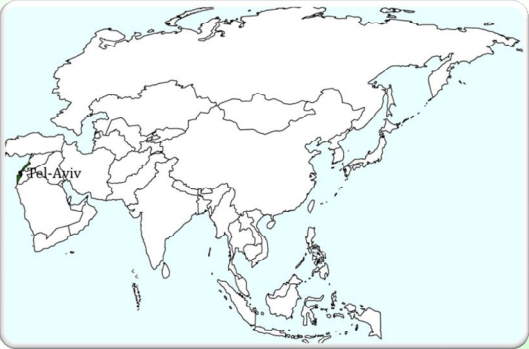

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Tel-Aviv

György András alez.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Ázsiai országokban működő attaséhivatalok
és az átakkreditálásokkal lefedett országok

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Algír

- Tunisz

Kairó

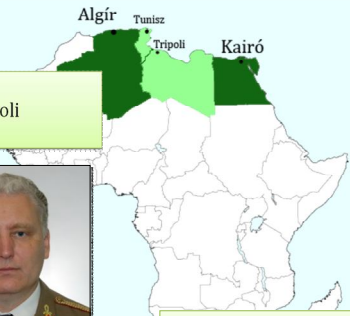
- Tripoli

Szuvák Attila ezds.

Márton Attila alez.

Algír

Tunisz

Tripoli

Kairó

Afrikai országokban működő
attaséhivatalok
és az átakkreditálásokkal
lefedett országok

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

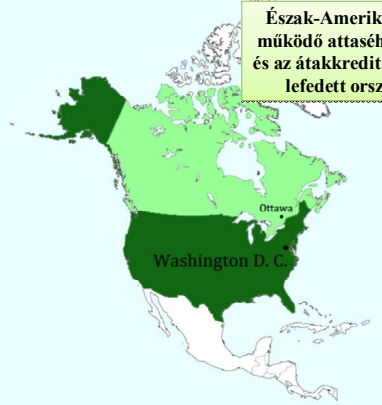
Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Washington D. C.

- Ottawa

Bóné Zoltán ezds.

Ottawa

Washington D. C.

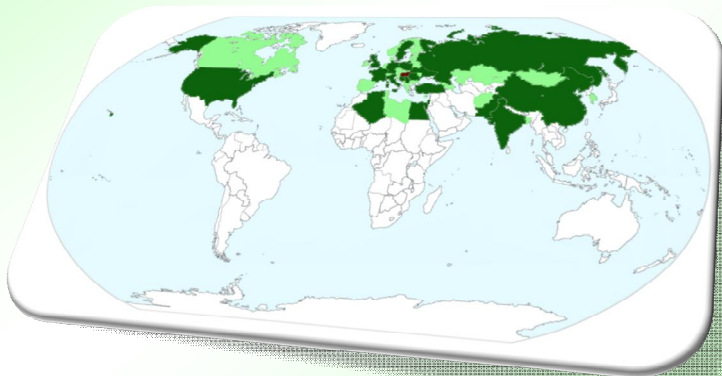
Észak-Amerikában
működő attaséhivatal
és az átakkreditálással
lefedett ország

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Katonadiplomáciai jelenlét a világ országaiban

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Attaséhivatallal kapcsolatos fogalmak

- Véderőattasé (védelmi minisztériumhoz akkreditált);
- katonai attasé (szárazföldi haderőhöz akkreditált);
- légügyi attasé (légierőhöz akkreditált);
- haditengerészeti attasé (haditengerészethez akkreditált).
- Attasé (pl. véderőattasé; véderő-, katonai és légügyi attasé; katonai attasé; légügyi attasé stb.);
- attaséhelyettes;
- attaséhivatali titkár.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Attasék kiválasztása

Az attasét a HM VPVTHÁT és a KNBSZ főigazgatójának közös előterjesztése alapján, a HVKF egyetértésével a honvédelmi miniszter, az attaséhelyetteseket és az attaséhivatali titkárgyakornokokat a KNBSZ főigazgatója nevezi ki.

A kinevezésre tervezett személyek, valamint házastársaik felkészítését és kinevezésük utáni továbbképzését, illetve beszámoltatását a HM VPVTHÁT javaslatai, igényei alapján a HM NEFEH bevonásával a KNBSZ hajtja végre.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Attasékiválasztás egyes szempontjai

- Alezredes vagy annál magasabb rendfokozat;
- katonai nyelvvel bővített felsőfokú állami nyelvvizsga, a fogadó állam nyelve, vagy az államban széles körben beszélt nyelv és/vagy angol nyelv;
- nemzetbiztonsági ellenőrzés;
- széles körű katonai szakismeret;
- kiemelkedő kapcsolatteremtő és kommunikációs képesség;
- kiváló íráskészség;
- mobilitás;
- kimagasló stressztűrő képesség.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Attasék és házastársaik felkészítése

A kinevezésre tervezett személyek és házastársaik felkészítését, valamint az attasék kinevezés utáni továbbképzését, illetve beszámoltatását a HM VPVTHÁT javaslatai, igényei alapján a HM NEFEH bevonásával a KNBSZ hajtja végre:

- általános és katonadiplomácia, valamint protokoll;
- a fogadó- és átakkreditálási országok ismerete;
- kétoldalú és multilaterális kapcsolat helyzete;
- jelentések rendszere;
- attaséhivatalok logisztikai működtetése, pénzügyi és gazdasági szabályok, törvények;
- (speciális) technikai ismeretek.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Az attaséhivatalok személyi állományának alárendeltsége

A KNBSZ főigazgatója az attaséhivatalok személyi állományának szolgálati eljárója, valamint a külföldi szolgálatra történő tényleges kiküldés napjától állományilletékes parancsnoka.

Az attaséhivatalok napi tevékenységét, vezetésük módját és eszközeit a KNBSZ főigazgatója utasításban határozza meg. Az utasítás fő tartalmi kérdéseit illetően a HM VPVTHÁT-tal konzultál.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Attaséhivatalok napi operatív munkája

Az attaséhivatalok számára meghatározott katonadiplomáciai tevékenységet, katonai együttműködési feladatokat és a napi operatív munkát a KNBSZ koordinálja. Biztosítja az attaséhivatalokkal való gyors és megbízható összeköttetést. Gondoskodik az állomány személyi, fizikai, dokumentum- és informatikai biztonságáról.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Attaséhivatalok feladatrendszere

Az attaséhivatalok katonadiplomáciai feladatait a HM VPVTHÁT irányítja a HM NEFEH-en és a KNBSZ-en keresztül.

Minden egyéb, a HM, illetve a VKF szervezeti elemei számára fontos kérdésben a feladatokat a beérkező információigény alapján a KNBSZ szabja meg:

- éves;
- soron kívüli;
- időszakos (orientációs) feladatszabásokon keresztül.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Példák éves feladatokra

„A fogadóország biztonságpolitikai dokumentumaiban tervezett, illetve bekövetkezett változások és azok hatása az ország biztonsági intézményrendszerére és nemzetközi kapcsolataira.”

„A vezetői beosztásokban bekövetkezett személyi változások, a vezetők részletes életrajzi adatai.”

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Példák soron kívüli feladatokra

„A fogadóország(ok)ban hogyan valósul meg a katonai repülőgépek nemzeti légterben történő repülésének hatósági engedélyeztetése?”

„Az egyéni élelmiszersomag (MRE), evőcsésze, ivókulacs és egyéni evőeszköz hatékony használhatóságára irányuló fejlesztés elősegítésére más NATO-tagországok által rendszeresített eszközök és azok használati tapasztalata alapján, lehetőség szerint mintadarabok megküldésével.”

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Példák soron kívüli feladatokra

„A fogadó- és az átakkreditálással lefedett ország haderejében a tartalékos és az önkéntes tartalékos állomány rendelkezik-e a hivatásos, a szerződéses és a sorállománytól elérő egyenruházattal?”

„A partnerországok védelmi szektorában mennyire elterjedt a szabad terjesztésű irodai és egyéb szoftverek (OpenOffice, LibreOffice) alkalmazása?”

**A megszabott határidő az esetek többségében kevesebb,
mint három nap!**

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Példák időszakos (orientációs) feladatokra

„A magyar állami vezetők külföldi utazásaival kapcsolatban felmerülő, veszélyeztetettségre utaló információk.”

„A szövetséges országokban a kibervédelem rendszere, szervezeti elemei és az informatikai támadások elleni védekezés folyamata. A haderő szerepe az országok kibervédelmi rendszerében.”

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Bérés János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Attaséhivatalok jelentései

Az attaséhivatalok katonapolitikai és katonadiplomáciai tárgyú, valamint konkrét, adott feladatra vonatkozó jelentéseit, felterjesztéseit a KNBSZ továbbítja a HM és az MH katonai szervezetek illetékes vezetői részére a HM NEFEH útján.

A HM VPVTHÁT – a HM NEFEH bevonásával – a KNBSZ közreműködésével rendszeresen ellenőrzi, elemzi és értékeli az attaséhivatalok személyi állományának katonadiplomáciai tevékenységét.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Bérés János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Nem minősített levelezési forgalom

2013. január 1. – 2013. szeptember 30.
(helyi levelezés nélkül):

	Logisztikai		Katonadiplomáciai		Információs		Összesen
	Be	Ki	Be	Ki	Be	Feladat	
Berlin	103	50	213	168	143	43	725
Washington	79	46	48	46	128	24	219
Moszkva	113	37	54	44	81	18	248
Peking	87	39	47	15	123	19	311
Stockholm	79	24	26	35	112	26	276

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Logisztikai biztosítás

Az attaséhivatalok működéséhez szükséges személyi, tárgyi, költségvetési és pénzgazdálkodási, valamint logisztikai feltételekről a KNBSZ gondoskodik.

Az attaséhivatalok logisztikai és költségvetési gazdálkodásának rendjét, a költségelszámolás és a pénzgazdálkodás, továbbá a számviteli nyilvántartási rendszer szabályait a vonatkozó jogszabályokkal, illetve rendelkezésekkel összhangban a KNBSZ főigazgatója alakítja ki.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Ellenőrzések rendszere

Az attaséhivatalok intézményi szintű államháztartási belső ellenőrzését a KNBSZ tervezi, szervezi és hajtja végre.

Az attaséhivatalokat érintő belső kontrollrendszer szabályait a KNBSZ főigazgatója állapítja meg.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

Attaséértekezlet és beszámoltatás

Az attaséértekezlet a nyári szabadságolások időpontjában, általában június elején kerülnek lebonyolításra a Honvédelmi Miniszter úr részvételével.

A beszámoltatást a HM VPVTHÁT javaslatai, igényei alapján a HM NEFEH bevonásával a KNBSZ hajtja végre.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Dr. Béres János dandártábornok
főigazgató-helyettes

**Köszönöm
a figyelmet!**

DR. MAGYAR ISTVÁN
NYÁ. DANDÁRTÁBORNOK

ZÁRSZÓ

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Konferenciánk végére értünk. Úgy gondolom, hogy a Felderítők Társasága Egyesület elnöksége jól döntött, amikor ez évi kiemelt rendezvénye témájaként a magyar katonadiplomácia történetét választotta. Az elhangzott előadások bizonyították, hogy **figyelmet érdemlő**, és ami még fontosabb, **figyelmet kiváltó** kérdéskörrel van szó. Jóllehet – az idő rövideje miatt – csak felvillantani tudtuk a magyar katonadiplomácia történetének egyes eseményeit, de úgy gondolom, konferenciánk segített abban, hogy – ha csak rövid időre is, de – az érdeklődés középpontjába kerüljön ez a fontos terület, és hogy a jövőben még többen vállalták a téma tudományos igényű kutatását, feldolgozását, az elhangzottak egyéni visszaemlékezésekben történő megjelenítését.

És most köszöneteimet szeretném kifejezni és tolmácsolni. Elsőként társszervezőinknek, a Magyar Hadtudományi Társaságnak, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálatnak és a Nemzeti Közszolgálati Egyetemnek, amely kiváló feltételek biztosításával járult hozzá konferenciánk sikeréhez. Köszönöm az Egyetem Nemzetbiztonsági Intézete vezetőjének és hallgatóinak a szervezésben nyújtott segítségét is.

További köszönetem előadóinknak szól, akik egyéb más fontos feladataik mellett – **első felkérésre** – vállalták, hogy eljönnek közénk, megosztják velünk gondolataikat, tapasztalataikat, segítik a téma tudományos igényű feldolgozását.

Természetesen egy konferencia csak akkor sikeres, ha kiváltja a hallgatóság érdeklődését és azon nagy számban jelennek meg a téma iránt érdeklődők. Örömmel jelenthetem ki, hogy a Felderítők Társasága Egyesület történetében talán a legsikeresebb konferenciát tudhatjuk magunk mögött, hiszen több mint 100 érdeklődő vett részt rendezvényünkön. Ez az érdeklődés igazolja, hogy a szervezőmunka több mint fél évvel ezelőtti megkezdése nem volt hiábavaló. Köszönet illeti a Felderítők Társasága Egyesület elnökét és elnökségi tagjait is, akik egyhangúan támogatták a Tudományos Bizottság konferencia megszervezésével kapcsolatos elgondolását, javaslatait és tevékenyen segítették megvalósításukat.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Bízom abban, hogy Önök úgy hagyják el az egyetem objektumát, hogy hasznosnak ítélik az itt eltöltött napot, méltányolják és elismerik a Felderítők Társasága Egyesület kezdeményezését a magyar katonadiplomácia története egyes mozzanatainak felidézésében.

Úgy érzem, rendezvényünkkel méltó módon emlékeztünk az önálló magyar katonai felderítés és hírszerzés 95. évfordulójára és a közelgő Magyar Tudomány Napjára is.

Köszönöm figyelmüket, várjuk Önöket máskor is a Felderítők Társasága Egyesület hasonló rendezvényein.

Viszontlátásra!

A konferencia pillanatai

CONTENTS

BRIGADIER GENERAL (RET.) DR. ZSIGMOND TÖMÖSVÁRY, PhD

OPENING ADDRESS

COLONEL (RET.) DR. JÓZSEF KIS-BENEDEK, PhD

**THE PLACE AND ROLE OF MILITARY DIPLOMACY IN THE FIELD
OF STATE DIPLOMACY AND FOREIGN POLICY**

COLONEL (RET.) DR. IMRE SALLAI, CSc

MILITARY DIPLOMACY AND INFORMATION GATHERING

PROF. DR. SÁNDOR SZAKÁLY, DSc

**THE PERSONAL COMPOSITION OF MILITARY ATTACHÉ'S
SERVICE BETWEEN THE TWO WORLD WARS**

DR. IMRE OKVÁTH, CSc

**THE REORGANIZATION OF THE HUNGARIAN MILITARY
DIPLOMACY DURING THE 60'S**

COLONEL (RET.) DR. MIKLÓS HORVÁTH, DSc

**THE ROLE OF HUNGARIAN MILITARY DIPLOMACY
IN THE ELIMINATION OF THE WARSAW TREATY**

PROF. DR. GYÖRGY NANOVFSZKY, CSc

**THE EXPERIENCES OF CO-OPERATION BETWEEN THE HEAD
OF FOREIGN REPRESENTATION AND THE DEFENCE ATTACHÉ**

COLONEL (RET.) ELEMÉR KIRÁLY

**THE LOGISTIC TASKS OF OPERATING
THE DEFENCE ATTACHÉ'S OFFICES AND SUPPORTING
THE WORK OF MILITARY DIPLOMACY**

COLONEL (RET.) LÁSZLÓ NAGY

**MY EXPERIENCES AS MILITARY AND AIR ATTACHÉ
IN BULGARIA AND THE FIRST MILITARY ATTACHÉ
IN ALBANIA BETWEEN 1992 AND 1996**

BRIGADIER GENERAL (RET.) DR. ZSIGMOND TÖMÖSVÁRY, PhD

**IN THE SHADOWS OF BULBIFORM CUPOLAS
(MEMOIRS OF A MILITARY DIPLOMAT)**

BRIGADIER GENERAL (RET.) DR. ISTVÁN MAGYAR

**MY EXPERIENCES AS A MILITARY DIPLOMAT IN DENMARK
BETWEEN 2000 AND 2003**

MAJOR GENERAL (RET.) JÓZSEF BALI

MY EXPERIENCES IN DIRECTING THE MILITARY DIPLOMACY

PÉTER SIKLÓSI

**THE CURRENT SITUATION OF DIRECTING
THE HUNGARIAN MILITARY DIPLOMACY**

BRIGADIER GENERAL DR. JÁNOS BÉRES, PhD

**THE ROLE OF THE MILITARY NATIONAL SECURITY SERVICE
IN DIRECTING THE ACTIVITIES OF THE MILITARY DIPLOMACY**

BRIGADIER GENERAL (RET.) DR. ISTVÁN MAGYAR

CLOSING REMARKS

A KÖTET SZERZŐI

Bali József	nyá. vezérőrnagy, a HM volt védelempolitikai szakállamtitkára
Dr. Béres János	dandártábornok, PhD, a KNBSZ főigazgató-helyettese
Dr. Horváth Miklós	nyá. ezredes, DSc, egyetemi tanár, hadtörténész
Király Elemér	nyá. ezredes
Dr. Kis-Benedek József	nyá. ezredes, PhD, habil., egyetemi docens
Dr. Magyar István	nyá. dandártábornok, a Felderítők Társasága Egyesület Tudományos Bizottságának elnöke
Nagy László	nyá. ezredes
Prof. Dr. Nanovfszky György	CSc, nagykövet, c. főiskolai és egyetemi tanár
Dr. Okváth Imre	CSc, történész, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára főosztályvezetője
Dr. Sallai Imre	nyá. ezredes, CSc, c. egyetemi docens
Siklósi Péter	a HM védelempolitikáért és védelmi tervezésért felelős helyettes államtitkára
Prof. Dr. Szakály Sándor	DSc, habil., egyetemi tanár, az NKE tudományos rektorhelyettese
Dr. Tömösváry Zsigmond	nyá. dandártábornok, PhD, c. egyetemi docens, a Felderítők Társasága Egyesület elnöke

A konferencia képeit Gál Csaba nyá. ezredes készítette.

A FELDERÍTŐ SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

AZ ÍRÁSMŰVEKKEL SZEMBEN TÁMASZTOTT KÖVETELMÉNYEK

Etikai követelmények:

- az írásmű másol, ebben a formájában még nem jelent meg;
- a szerző(k) kizárólagos szellemi tulajdona;
- korrekt, visszakereshető hivatkozásokkal ellátott;
- bibliográfiával ellátott (amely tartalmazza a hivatkozott irodalom jegyzékét, az internetes anyagok jegyzékét a letöltés idejével együtt);
- a szerző(k) saját véleményét is tükrözheti, mely értelemszerűen nem mindig egyezik meg a Szolgálat álláspontjával.

Tartalmi követelmények:

- a folyóiratokban – jellegével összhangban – a honvédelemmel, azon belül elsősorban a nemzetbiztonsággal, hírszerzéssel, felderítéssel, katonai biztonsággal és a biztonságpolitikával kapcsolatos tudományos igényű kérdéseket feldolgozó és elemző írásokat – tanulmányokat, cikkeket és más témákat, anyagokat – jelentetünk meg;
- az írásmű legyen logikus, áttekinthető, tartalmilag összefüggő és jól tagolt;
- a témával kapcsolatos saját koncepció megfogalmazása legyen érthető, a következtetések megalapozottak, érvekkel, adatokkal alátámasztottak legyenek.

Formai követelmények (és a kapcsolódó információk):

- a szerzői kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 ezer karakter, illetve 20–21 gépelt oldal); a kéziratot Times New Roman 12 pontos betűkkel, másfeles sortávolsággal írva, a képeket és ábrákat feldolgozható (.jpg vagy .tif) formátumban, elektronikus adathordozón (CD-n), és lehetőség szerint egy kinyomtatott példányban is kérjük megküldeni;

- lehetőség van a kézirat interneten történő megküldésére is, a felderito.szemle@knbsz.gov.hu e-mail címen. A kézírathoz kérjük mellékelni a szerző vagy szerzők nevét, rendfokozatát, beosztását vagy munkakörét, állandó lakcímét, telefonon és interneten történő elérhetőségét;
- a közlésre elfogadott írásokért – megbízási szerződés alapján, a honvédelmi tárcánál érvényben lévő szabályzókkal összhangban, a rendelkezésre álló pénzkeret függvényében – szerzői honoráriumot fizetünk;
- a kéziratokat a Szerkesztőbizottság minden esetben lektoráltatja. A kiadványban megjelentetni kívánt írásokat a Szolgálat kompetens, tudományos fokozattal rendelkező munkatársai vagy más szakértők lektorálják;
- a Szerkesztőbizottság – a lektori vélemények figyelembevételével – fenntartja a jogot, hogy a megjelenésre alkalmatlannak ítélt kéziratokat – indoklás nélkül – nem közli. Az ilyen írásokat nem küldi vissza és nem őrzi meg;
- a kiadványban bárki publikálhat, akinek az írását a Szerkesztőbizottság az etikai, tartalmi és formai követelmények alapján, kiadványban történő megjelentetésre, valamint az interneten történő közzétételre alkalmasnak tartja. A közlésre nem került kéziratot csak az adott naptári év végéig őrizzük meg, de a szerző kérésére azt visszaadjuk;
- a közleményhez „Rezümét” kell mellékelni, maximum 10–12 sorban, magyar és angol nyelven;
- a közleményhez 3–5 kulcsszó megadása szükséges, magyar és angol nyelven.
- az írás angol nyelvű címét is kérjük megküldeni.

A KÖZLEMÉNYEKEL SZEMBEN TÁMASZTOTT FORMAI KÖVETELMÉNYEK

A folyóirat kizárólag az MSZ ISO 960 szabvány alapján készített hivatkozásokkal ellátott tanulmányt, cikket jelentet meg.

A közleményhez szükséges megadni:

A SZERZŐ, SZERZŐK

AZ ÍRÁS CÍME (magyarul, angolul)

REZÜMÉ (magyarul, angolul)

KULCSSZAVAK (magyarul, angolul)

BIBLIOGRÁFIAI HIVATKOZÁS

A társadalomtudományokban a megszokott számozott hivatkozást az idézések jegyzetben¹ módszerrel kérjük alkalmazni.

Abban az esetben, ha a szerző nem ezt a módszert alkalmazza, a kéziratot lektorálás nélkül visszaküldjük átdolgozásra!

Idézések jegyzetben:

A szövegen belüli idézést követően felső indexként megadott sorszáмок jegyzetekre utalnak, melyeket a szövegbeli megjelenésük sorrendjében kell közölni. Ezek a jegyzetek tartalmazhatják az idézéseket.

Első idézés:

Ha az idézések jegyzetben vannak megadva, egy dokumentumra vonatkozó első idézésnek tartalmaznia kell az idézés és a bibliográfiai hivatkozások külön jegyzékében levő kapcsolódó tétel pontos megfeleltetéséhez szükséges adatokat. Az első idézésnek tartalmazni kell: legalább a szerző(k) nevét és a teljes címet úgy, ahogy azok a bibliográfiai hivatkozásokban meg vannak adva, továbbá az idézett rész oldalszámát, ha az szükséges.

Példák:

- (1) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. p. 6.
- (2) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. p. 34.
- (3) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. p. 33.
- (4) [www. globalsecurity.org/army/iraq](http://www.globalsecurity.org/army/iraq) (letöltés ideje: 2012. 04. 19.)

Bibliográfiai hivatkozások jegyzéke:

A bibliográfiai hivatkozások jegyzékében a hivatkozásokat az első adatelem betűrendjében kérjük megadni.²

Példák:

- (1) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. Budapest, 2005, Zrínyi Kiadó. ISBN 963 9276 45 6

¹ Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. pp. 19-20.

² Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. p. 18.

- (2) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. In: SZILÁGYI Tivadar (szerk.): Szemelvények. Budapest, 1994, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia. pp. 31–50.
- (3) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. In: Új Honvédségi Szemle, 1993. 47. évf. 6. sz. pp. 1–7. ISSN 1216-7436
- (4) [www. globalsecurity.org/army/iraq](http://www.globalsecurity.org/army/iraq) (letöltés ideje: 2012. 04. 19.)

Ábra, vázlat, térkép, diagram, egyéb melléklettel szembeni követelmények:

- az ábra, vázlat címe;
- az ábra, vázlat forrása (vagy: Szerkesztette: ...);
- az ábra, vázlat sorszáma (pl. 1. ábra.);
- idegen nyelvű ábra, vázlat esetén lehetőség szerint magyar nyelvű jelmagyarázat.

Rövidítések, idegen kifejezésekkel kapcsolatos követelmények:

- az idegen kifejezéseket, rövidítéseket magyarul és eredeti idegen nyelven kell az írásműben az első alkalommal feloldani lábjegyzetben;

Példa:

- WFP – (World Food Program – ENSZ Világélelmezési Programja).

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

ELÉRHETŐSÉGEINK

Postacím: Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa
1111 Budapest, Bartók Béla u. 24–26.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa
1502 Budapest, Pf. 117

E-mail: felderito.szemle@knbsz.gov.hu

Telefon: Dr. Kobolka István ezredes,
a Tudományos Tanács titkára
06(1) 386-9576, HM 61-300
e-mail: kobolka.istvan@knbsz.gov.hu,
kobolka.istvan@gmail.com

Dr. Resperger István ezredes
06(30) 996-5064, HM 29-420
e-mail: resperger.istvan@uni-nke.hu,
drresi@gmail.com

Dr. Vida Csaba alezredes
06(1) 386-9344/5300, HM 65-300
e-mail: vida.csaba@knbsz.gov.hu

Tóth Krisztina zászlós
06(1) 386-9344/5021, HM 65-021
e-mail: toth.krisztina@knbsz.gov.hu